AHLAT'TA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÇERÇEVESİNDE DİSİPLİNLERARASI YAKLAŞIMLAR

Editör

Prof. Dr. Necmettin ELMASTAŞ
Dr. Öğretim Üyesi Umut GÜLERYÜZ

paradigma akademi

AHLAT'TA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÇERÇEVESİNDE DİSİPLİNLERARASI YAKLAŞIMLAR

Editör

Prof. Dr. Necmettin ELMASTAŞ

Dr. Öğretim Üyesi Umut GÜLERYÜZ

ISBN: 978-625-8713-35-0

PA Paradigma Akademi Yayınları
Sertifika No: 69606

PA Paradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım
Fetvane Sokak No: 29/A
ÇANAKKALE
e-mail: fahrigoker@gmail.com

Tasarım&Kapak: Himmet AKSOY

Matbaa: Meydan / 99 Baskı
Sertifika No: 76711

Kitaptaki bilgilerin her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.
Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığından alınan bandrol ve
ISBN ile satılmaktadır. Bandrolsüz kitap almayınız.

Kasım 2025

ÖNSÖZ

Günümüz dünyasında üniversiteler, yalnızca bilimsel bilgi üreten kurumlar değil aynı zamanda bulundukları bölgenin sosyal-ekonomik, kültürel ve çevresel gelişimine yön veren kurumlardır. Turizm alanında ihtisas üniversitesi olma vizyonunu benimseyen Bitlis Eren Üniversitesi, bölgesel kalkınmanın sürdürülebilir temeller üzerinde şekillenmesine katkı sunmayı, yerel değerleri koruyarak geliştirmeyi ve bilimsel üretimi toplumsal faydaya dönüştürmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda hazırlanan *"Ahlat'ta Sürdürülebilirlik Çerçevesinde Disiplinler Arası Yaklaşımlar"* adlı bu eser, Ahlat'ın çok boyutlu potansiyelini turizm merkezli bir sürdürülebilirlik perspektifiyle ele alan kapsamlı ve faydalı bir akademik çalışma niteliği taşımaktadır.

Doğal ortam özellikleri, tarihsel kimliği, kültürel mirası ve jeostratejik konumuyla Anadolu'nun en önemli turizm destinasyonlarından biri olan Ahlat; sürdürülebilir kalkınma bağlamında doğa temelli turizm ve kültürel miras açısından önemli bir potansiyel arz etmektedir. Bu eser, Ahlat'ın mevcut durumunu disiplinler arası bir yaklaşımla analiz ederek sürdürülebilir turizm, çevresel planlama, kültürel koruma politikaları ve şehir planlaması süreçlerine yönelik bilimsel veri temelli öneriler sunmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma hem akademik literatüre hem de Ahlat'ın geleceğine yön verecek karar alma süreçlerine katkı sağlamaktadır.

Bu çalışma kapsamında ele alınan bölümler; **Sürdürülebilir Turizm ve Ahlat** başlığında destinasyon yönetimi, kültürel mirasın sürdürülebilir kullanımı ve turizmde uzun vadeli planlama ilkelerini; **Turizm ve Ahlat** bölümünde kentin turizm potansiyeli, UNESCO miras alanlarının korunması ve tanıtım stratejilerini; **Turizm Kapsamında Şehir Planlaması ve Ahlat** çerçevesinde mekânsal planlama, taşıma kapasitesi ve altyapı gereksinimlerini; **Ahlat'ta Kadın İstihdamı** bağlamında toplumsal katılım, kapsayıcılık ve ekonomik güçlenmeyi; **Tarım ve Tarıma Dayalı Sanayiler** bölümünde yerel ekonomik yapının sürdürülebilirlik ve verimlilik açısından analizini; **Ahlat Florasının Tıbbi ve Aromatik Bitkileri** kapsamında bölgenin biyolojik çeşitliliğinin ekolojik ve ekonomik değerini; **Ahlat'ta Madencilik ve Turizmin Kesişim Noktasında Sürdürülebilir Kalkınma** başlığında ise madencilik faaliyetlerinin turizm, çevre ve yerel kalkınma üzerindeki etkilerini bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirmektedir. Bu kapsamıyla eser, hem akademisyenler hem de kamu kurumları, yerel

yöneticiler, şehir plancıları, yatırımcılar ve politika belirleyiciler için önemli bir başvuru kaynağı niteliğindedir.

Üniversitemiz, stratejik planında yer alan "turizm odaklı bölgesel kalkınmaya liderlik etme" hedefi çerçevesinde yapılacak çalışmalara öncülük etmeye devam edecektir.

Bu kıymetli eserin hazırlanmasında emeği geçen editörümüze, yazarlarımıza ve katkı sunan tüm akademisyenlere teşekkür eder; çalışmanın Ahlat'ın sürdürülebilir geleceğine, bölgesel turizm politikalarına ve bilim dünyasına katkılar sunmasını temenni ederim.

Prof. Dr. Necmettin Elmastaş

Bitlis Eren Üniversitesi Rektörü

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ iii

İÇİNDEKİLER v

I. BÖLÜM

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM VE AHLAT 1
Osman KESKİN

II. BÖLÜM

TURİZM VE AHLAT 33
Umut GÜLERYÜZ - Eda YAYLA - Caner GÜÇLÜ

III. BÖLÜM

TURİZM KAPSAMINDA ŞEHİR PLANLAMASI VE AHLAT 53
Özge KORKMAZ - Erkan DENK
Fatih ADIGÜZEL - Abdullah KÖSEOĞLU

IV. BÖLÜM

AHLAT'TA KADIN İSTİHDAMI 75
Esra KÜRÜM - Berna ŞAHİN

V. BÖLÜM

AHLAT İLÇSİNDE TARIM VE TARIMA DAYALI SANAYİLERİN PROBLEMLERİ VE BAZI ÇÖZÜM ÖNERİLERİ 107
Cennet Nergiz TAŞKESEN - Beşir KOÇ - Faruk URAK

VI. BÖLÜM

AHLAT FLORASININ TIBBİ VE AROMATİK BİTKİLERİ 133
Zafer GÜLSAR

VII. BÖLÜM

AHLAT'TA MADENCİLİK VE TURİZMİN KESİŞİM NOKTASINDA SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA: KÜLTÜREL, EKONOMİK VE ÇEVRESEL ETKİLEŞİMLER 145
Nusret BOZKURT - Yusuf Metehan METE

I. BÖLÜM

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM VE AHLAT

Osman KESKİN[1]

Giriş

Ahlat, Bitlis ilinin Van Gölü kıyısında yer alan köklü bir Anadolu kentidir. Tarihi zenginlikleri ve doğal güzellikleriyle "açık hava müzesi" niteliği taşıyan Ahlat, Selçuklu mezarlıkları ve kümbetleriyle ünlüdür. Ayrıca Ahlat, sahip olduğu yüksek dağlar (Süphan ve Nemrut), krater gölleri ve yaylalar sayesinde dört mevsime yayılan bir turizm potansiyeline sahiptir. Günümüzde Ahlat, Sakin Şehir (Cittaslow) uluslararası ağına üye olmasıyla sürdürülebilir kalkınma ve turizm alanlarında örnek bir kent olma hedefindedir. Bu bölümde, Ahlat'ın kültürel mirası ve doğal değerleri sürdürülebilir turizm ilkeleri ışığında incelenmektedir. Çalışma, çevresel koruma, toplumsal katılım, yerel ekonomi, planlama sorunları, Cittaslow yaklaşımı, kültürel peyzaj, taş ustalığı mirası, akıllı destinasyon teknolojileri ve doğa-temelli çözümler gibi başlıklara odaklanarak Ahlat örneğinde sürdürülebilir turizmin fırsat ve zorluklarını tartışmaktadır. Bölümün amacı, karar vericilere, akademisyenlere ve yerel paydaşlara yol gösterecek bütüncül bir değerlendirme sunmaktır.

Kavramsal Çerçeve

Sürdürülebilir turizm, en genel tanımıyla "mevcut ve gelecekteki ekonomik, sosyal ve çevresel etkileri tam olarak hesaba katan ve ziyaretçilerin, sektörün, çevrenin ve ev sahibi toplulukların ihtiyaçlarını gözeten turizm" olarak tanımlanmaktadır (UNWTO, 2013). Şüphesiz sürdürülebilir turizmi ortaya koyan tarihsel nedenler de vardır (Güleryüz, 2020). Bir başka ifadeyle sürdürülebilir turizm,

[1] Öğr. Gör., Bitlis Eren Üniversitesi, Kanık Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Gastronomi ve Mutfak Sanatları, okeskin@beu.edu.tr; https://orcid.org/0000-0002-9354-2065

çevresel kaynakların korunmasını ve verimli kullanılmasını, ev sahibi toplumun sosyo-kültürel özgünlüğünün ve refahının gözetilmesini ve uzun vadede ekonomik faydaların tüm paydaşlara adil dağılımını hedefler (UNWTO, 2013; Sharpley, 2020). Sürdürülebilir turizm yaklaşımı, kalkınma kavramının üç temel boyutunu (çevresel, sosyal, ekonomik) dengede tutmayı amaçlar (UNWTO, 2013). Bu yaklaşım, 1987 Brundtland Raporu'ndaki sürdürülebilir kalkınma vizyonunun turizm sektörüne uyarlanmış halidir (WCED, 1987).

Turizmde sürdürülebilirlik ilkeleri arasında çevresel koruma, yerel halkın katılımı, kültürel mirasın korunması, ekonomik sürdürülebilirlik ve ziyaretçi memnuniyeti gibi unsurlar bulunur (Bramwell & Lane, 2012; UNWTO, 2013). Nicholas, Thapa ve Ko (2009) sürdürülebilir turizmin başarılı olabilmesi için yerel halkın kilit rol oynadığını ve turizm planlamasına mutlaka dahil edilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Köşker, 2021). Benzer şekilde, Birleşmiş Milletler 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeefleri'nde (SKH) turizm sektörü; insana yakışır iş ve ekonomik büyüme (SKHS 8), sürdürülebilir şehirler ve topluluklar (SKH 11) ve sorumlu üretim-tüketim (SKH 12) gibi hedeflerle ilişkilendirilmiştir (UNESCO, 2022; UNWTO, 2021). Bu da turizmin planlanmasında hem doğal hem kültürel mirasın korunmasına ve toplum refahına katkı yapmasına özel önem verilmesi gerektiğini gösterir.

Küçük kentlerde sürdürülebilir kalkınma ve turizm için ortaya çıkan yaklaşımlardan biri Sakin Şehir (Cittaslow) hareketidir (Mayer & Knox, 2006). 1999'da İtalya'da başlayan Cittaslow, küreselleşmenin getirdiği hızlı yaşam ve tüketim alışkanlıklarına tepki olarak, yerel kimliği, çevreyi ve yaşam kalitesini ön plana alan bir yerel kalkınma modelidir. Cittaslow kriterleri; altyapıdan yerel ürünlere, misafirperverlikten planlamaya kadar pek çok alanda sürdürülebilirlik ilkelerinin uygulanmasını gerektirir (Erdoğan, 2020). Turizm bağlamında Cittaslow üyeleri, yavaş turizm anlayışını benimseyerek kitle turizminden ziyade yerel kültürü ve doğayı deneyimlemeye odaklı, düşük etkili turizm türlerini teşvik eder (Pink, 2008). Ahlat da 2019 yılında Türkiye'nin Sakin Şehir ağına katılmış ve bu süreçte sürdürülebilir turizm politikalarını benimsemeye başlamıştır (Cittaslow International, 2019; Cittaslow Türkiye, 2019).

Yüregen, (2022) Ahlat'ın Cittaslow üyeliği sonrasında yerel üretimde artış, tarihî-kültürel mirasın değerlendirilmesi, çevre bilincinin yükselmesi, yerel kapasitenin güçlenmesi ve yaşam kalitesinin iyileşmesi gibi alanlarda kısmi ilerlemeler kaydedildiğini ortaya konmuştur. Bu bulgular, sakin şehir yaklaşımının sürdürülebilir turizme yönelik olumlu etkiler yapabileceğine işaret etmektedir (Yüregen, 2022).

Sürdürülebilir turizm literatüründe, kültürel peyzaj kavramı da önemli bir yer tutar. UNESCO Dünya Miras Komitesi, kültürel peyzajları "doğa ve insanın ortak eseri" olarak tanımlamakta, bu alanların özgün doğa-insan etkileşimini yansıttığını belirtmektedir. Hızla artan kentleşme, plansız gelişme ve kontrolsüz turizm, kültürel peyzaj alanları üzerinde baskı kurabildiğinden, bu alanların bütüncül bir yaklaşımla korunması sürdürülebilir toplum hedefi açısından kritik görülmektedir (Antrop, 2005; Taylor & Lennon, 2011). UNESCO'nun 2011 tarihli Tarihi Kentsel Peyzaj (Historic Urban Landscape) tavsiyesi, kültürel miras koruması ile sosyal-ekonomik gelişme hedeflerini bütünleştirmeyi önermektedir (UNESCO, 2011). Ahlat, doğal çevresi ile tarihi mirasının iç içe geçtiği bir yer olarak bir kültürel peyzaj örneğidir; bu nedenle turizm planlamasında "tarihi kentsel peyzaj" yaklaşımının uygulanması, kentin hem tarihsel dokusunu hem de yaşayan kültürünü koruyarak geliştirmeyi sağlayacaktır (Rudan, 2010).

Turizm sektöründeki yeni eğilimlerden biri de akıllı destinasyon kavramıdır (UNWTO, 2019). Akıllı turizm, bir destinasyonun ziyaretçilere ve diğer paydaşlara fayda sağlamak amacıyla bütünleşik bilgi ve iletişim teknolojilerini benimseme kapasitesi olarak tanımlanır (Gök Olgun, 2024). Akıllı destinasyonlar; sensörler, mobil uygulamalar, büyük veri, yapay zekâ ve benzeri dijital teknolojileri kullanarak turist deneyimini iyileştirmeyi, turizm yönetimini etkinleştirmeyi ve kaynak kullanımını optimize etmeyi hedefler (Gretzel vd., 2015; Xiang & Fesenmaier, 2017). Örneğin, destinasyona yönelik akıllı mobil uygulamalar turistlere gerçek zamanlı bilgi sunabilir, artırılmış gerçeklik uygulamaları tarihi mekânları dijital olarak canlandırabilir, sensörler ve büyük veri analizleri ziyaretçi yoğunluğunu izleyip yönlendirebilir. Bu tür

teknolojiler sayesinde hem ziyaretçi memnuniyeti artmakta, hem de çevresel ve kültürel kaynakların korunmasına katkı sağlanmaktadır (Buhalis & Amaranggana, 2015). Nitekim, literatürde akıllı turizmin çevresel sürdürülebilirliğe destek olabileceği; örneğin enerji verimliliği sağlayan "akıllı oteller" ile karbon ayak izinin azaltılabileceği veya turist hareketlerini izleyerek hassas alanların aşırı yüklenmesinin önlenebileceği belirtilmektedir (Gök Olgun, 2024). Ancak akıllı destinasyon teknolojilerinin başarılı olabilmesi için yerel yönetimlerin ve turizm işletmelerinin dijital dönüşüme uyum sağlaması ve veri altyapısının güçlendirilmesi gerekmektedir.

Son olarak, sürdürülebilir kalkınma yaklaşımlarında yükselen bir kavram da doğa-temelli çözümlerdir (Nature-Based Solutions, NbS) (Albert vd., 2019). IUCN (Dünya Doğayı Koruma Birliği), doğa-temelli çözümleri "toplumsal sorunları etkili ve uyumlu bir biçimde ele alırken insan refahı ve biyolojik çeşitlilik için yararlar sağlayan, doğal veya değiştirilmiş ekosistemleri koruma, sürdürülebilir yönetme ve restore etme eylemleri" olarak tanımlamaktadır (IUCN, 2023). İklim değişikliğinin ve çevresel bozulmaların arttığı günümüzde, turizm sektöründe de doğa-temelli yaklaşımlar önem kazanmaktadır (Doğan, 2023). Örneğin, bir kıyı destinasyonunda beton yapılar yerine kıyı ekosistemlerini (kumul, mangrov, sazlık gibi) koruyup iyileştirerek hem doğal afetlere karşı direnç sağlamak hem de eko-turizm olanakları yaratmak mümkündür. Kent parkları, yeşil koridorlar, yağmur bahçeleri gibi uygulamalar, turistik merkezlerde hem çekicilik unsuru olacak hem de iklim değişikliğine uyum ve karbon yutakları açısından fayda sağlayacaktır. Bu bağlamda, doğa-temelli çözümler turizm planlamasında altyapı yatırımlarına entegre edilerek uzun vadede destinasyonun çevresel sürdürülebilirliğini güçlendirebilir.

Özetle, sürdürülebilir turizmin kuramsal çerçevesi; doğal çevrenin korunması, kültürel mirasın yaşatılması, yerel halkın güçlendirilmesi, ekonomik faydanın adil paylaşımı ve teknolojinin/yeniliklerin doğru kullanımı gibi unsurların bütüncül biçimde ele alınmasını gerektirir. Ahlat örneğinde bu ilkelerin somut uygulanışını değerlendirmeden önce, kentin mevcut alan özellikleri ve değerleri üzerinde durmak faydalı olacaktır.

Alan Değerlendirmesi- Ahlat'ın Mevcut Durumu

Coğrafi-Konumsal Özellikler: Ahlat ilçesi, Doğu Anadolu Bölgesi'nde Van Gölü'nün kuzeybatı kıyısında yer alır. İlçe, batıda Süphan Dağı (4058 m) ve doğuda Nemrut Dağı (sönmüş volkan, 2935 m) arasında uzanan verimli bir düzlük üzerindedir. Nemrut Dağı'nın zirvesinde dünyanın ikinci en büyük krater gölü bulunur; Süphan Dağı ise Türkiye'nin üçüncü en yüksek dağıdır. Bu coğrafya Ahlat'a benzersiz bir peyzaj sunar: Bir yanda göl manzaraları ve plajlar, diğer yanda dağlar, krater gölleri ve yaylalar. İlçe sınırlarındaki önemli doğal alanlar arasında Nazik Gölü (volkanik set gölü) ve Sütey Yaylası sayılabilir (Köşker, 2021). Ahlat'ın iklimi sert kara iklimi olup kışları soğuk ve karlı, yazları ılıman geçer; ancak Van Gölü'ne kıyısı olması iklime kısmen yumuşatıcı etki yapar. Bu doğal ortam, dağ turizmi, göl ve su sporları, doğa yürüyüşleri, kuş gözlemi ve kış turizmi (kayak) gibi farklı turizm türlerinin bir arada gelişmesi için uygun zemin sunmaktadır. Gerçekten de Ahlat, kültür ve doğa temelli turizm çeşitlerinin birlikte gelişebileceği ender destinasyonlardan biri olarak görülmektedir (Köşker, 2021).

Kültürel Miras ve Tarih: Ahlat, tarih boyunca Urartulardan Selçuklulara ve Osmanlılara kadar birçok medeniyetin izlerini taşıyan kadim bir yerleşimdir. Selçuklu döneminde Ahlat, özellikle anıtsal mezar taşlarıyla ün kazanmıştır. İlçede 6 adet tarihi mezarlık (Meydanlık/Selçuklu Mezarlığı, Harabeşehir Mezarlığı, Taht-ı Süleyman Mezarlığı, Kırklar Mezarlığı, Kale Mezarlığı ve Ergizan Mezarlığı) bulunmaktadır (UNESCO Dünya Mirası Merkezi, 2023). Bunlar içinde en büyüğü ve ünlüsü, Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığıdır. Yaklaşık 210 dönümlük (210.000 m²) bir alana yayılan bu mezarlıkta 8-9 bin civarında tarihi mezar taşı yer alır (Taşkın, t.y.). Mezar taşları boyut, biçim ve süsleme açısından benzersizdir; birçoğu 3-4 metreye varan şahideli sandukalardan oluşan anıtsal yapılardır. Mezar taşlarının üzerindeki kitabelerde, dönemin önemli sanatkâr ve ustalarının imzaları tespit edilmiştir (bugüne dek 30'dan fazla taş ustasının adı okunmuştur) (Taşkın, t.y.). Bu durum, Ahlat'ın geleneksel taş işçiliği ve sanat zanaatkârlığı açısından tarihsel bir merkez olduğuna işaret eder. Ahlat'ın bu benzersiz mirası, UNESCO

Dünya Mirası Geçici Listesi'ne 2000 yılında dahil edilmiştir (UNESCO Dünya Mirası Merkezi, 2023).

Mezarlıklar dışında Ahlat'ta Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait çok sayıda kümbet (anıtsal türbe) bulunmaktadır. Örneğin, Çifte Kümbet, Usta Şagirt Kümbeti, Emir Bayındır Kümbeti gibi yapılar 13.-15. yüzyıllardan günümüze ulaşmıştır (Köşker, 2018). Bu kümbetler, Ahlat'a özgü taş işçiliğinin zarif örneklerini sergiler (örneğin mukarnaslı kavsaralar, geometrik ve bitkisel süslemeler) (Köşker, 2018). Ayrıca ilçe merkezinde Osmanlı dönemine tarihlenen tarihi camiler, hamam kalıntıları ve Ahlat Kalesi gibi yapılar da bulunmaktadır. Tüm bu varlıklar Ahlat'ın kültürel peyzajının ayrılmaz parçalarıdır ve kenti adeta bir tarih sahnesi haline getirmektedir. UNESCO, "Ahlat ve çevresindeki tarihi sit alanlarının, arkeolojik, kentsel ve doğal mirasların birlikteliğinden doğan bir kültürel peyzaj özelliği taşıdığını" vurgulamıştır (UNESCO Dünya Mirası Merkezi, 2023).

Ahlat'ın somut mirasının yanı sıra, somut olmayan kültürel miras açısından da zengin bir birikimi vardır. Bunların başında, nesilden nesile aktarılan geleneksel Ahlat taş işçiliği geleneği gelir. Ahlat taşı, ilçeye adını veren volkanik tüf taşı olup Nemrut Dağı eteklerinden çıkarılır (UNESCO, 2022). Yüzyıllardır Ahlatlı ustalar bu taşı kesip yontarak evler, camiler, çeşmeler, köprüler, kitabeler ve elbette mezar anıtları inşa etmişlerdir. Taş ustaları, işlemlerinde geleneksel el aletleri (kazma, murç, keski vb.) kullanır ve bitkisel, geometrik, yazı motifleriyle taşı süslerler (UNESCO, 2022). Bu zanaat, ekonomik bir uğraş olmanın yanı sıra bir estetik anlayışı ve yaşam biçimini yansıtır. Ancak son yıllarda demografik değişimler, genç nüfusun büyük şehirlere göçü, modern inşaat malzemelerinin yaygınlaşması gibi nedenlerle Ahlat taş işçiliği geleneği risk altına girmiştir (UNESCO, 2022). Yeni çırak ve ustaların yetişmesindeki zorluklar nedeniyle, Kültür ve Turizm Bakanlığı 2022 yılında "Geleneksel Ahlat Taş İşçiliğini" UNESCO Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'ne kaydettirmiştir. Fas'ın Rabat kentinde toplanan UNESCO komitesinde alınan bu kararla, Ahlat taş işçiliği uluslararası koruma altına alınmıştır (UNESCO Türkiye Millî Komisyonu, t.y.). Bu gelişme hem somut hem de somut

olmayan mirasın birlikte korunup yaşatılması açısından örnek teşkil etmektedir; zira Ahlat'ın taş ustalığı geleneği korunursa, mezar taşları ve tarihi yapılar gibi somut mirasın da geleceği güvence altına alınmış olacaktır.

Turizm Altyapısı ve Mevcut Durum: Ahlat, sahip olduğu zenginliklere rağmen uzun süre turizm açısından görece sakin kalmış bir destinasyondu. Son yıllarda ise yerel yönetimlerin ve devlet kurumlarının girişimleriyle ilçenin turizm altyapısını geliştirme çabaları hız kazanmıştır (Köşker, 2021). İlçede bir müze (Ahlat Müzesi) bulunmaktadır ve burada yörede bulunan arkeolojik eserler ile etnografik koleksiyon sergilenmektedir. Konaklama tesisleri bakımından, Ahlat'ta küçük oteller, öğretmenevi ve misafirhaneler mevcuttur ancak özellikle yaz aylarında yetersiz kalabilmektedir. Nitekim 2020 yılında Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA) desteğiyle, yaz turizmi döneminde ortaya çıkan konaklama kapasitesi sorununu gidermek amacıyla Van Gölü sahilinde "Ahlat Tropik Göl Evleri" projesi hazırlanmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2023). Bu proje kapsamında ahşap prefabrik yapılardan oluşan bungalov tarzı göl evleri ve sosyal alanlar, yöresel mimariye uygun bir şekilde tasarlanmıştır. Ahlat Kaymakamlığı'nın açıklamasına göre proje, doğayla iç içe, sakin ve çevre dostu konaklama imkânları sunarak yeni nesil ekoturizm taleplerine cevap vermeyi amaçlamaktadır. Gerçekten de yetkililer, günümüzde lüks ve kalabalık turizm hareketlerinden uzaklaşıp "bozulmamış ve temiz bir çevrede, abartısız, huzurlu bir tatil" arayışının güçlendiğine dikkat çekmekte; Ahlat'ın da bu trende uygun bir alternatif olduğunu belirtmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı İB, 2023).

Altyapı alanında diğer bir önemli gelişme, bölgenin planlama ve koruma statülerinin belirlenmesidir. Ahlat ve çevresi, 1991 yılında turizm merkezi ilan edilmiş, 2000'lerde ise "Kuzey Van Gölü Selçuklu Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi" olarak özel bir statüye kavuşmuştur (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007). İlaveten, ilçedeki kültürel sit alanlarını korumak üzere Koruma Amaçlı İmar Planları hazırlanmıştır (ilk olarak 1993'te Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından). Bu planlar çerçevesinde Ahlat şehir merkezinin tarihi dokusu, mezarlık alanları ve kümbetlerin

bulunduğu bölgeler koruma altına alınmış; yeni yapılaşma koşulları belirlenmiştir. Öte yandan, çevresel koruma boyutunda da önemli adımlar atılmaktadır. Özellikle Nazik Gölü gibi hassas ekosistemlerin korunması amacıyla, 2020 yılında Nazik Gölü "Kesin Korunacak Hassas Alan" ilan edilmiştir (Bitlis Valiliği, t.y.). Yaklaşık 44,5 km² alana sahip Nazik Gölü'nün en yüksek koruma statüsüne alınması, bölgedeki biyolojik çeşitliliğin ve su kalitesinin korunmasını hedeflemektedir. Bu karar, Ahlat ve çevresinde turizm faaliyetlerinin çevresel sürdürülebilirlik çerçevesinde yürütülmesi için bir teminat niteliğindedir.

Yerel Halk ve Katılım: Ahlat'ta sürdürülebilir turizmin başarısı için kritik unsur, yöre halkının sürece katılımıdır. Yapılan araştırmalar, Ahlat halkının büyük çoğunluğunun ilçenin kültürel ve doğal potansiyelinin farkında olduğunu göstermektedir. Örneğin Eyigün ve Oral (2013) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada, yerel halkın %88'inin Ahlat'ın tarihî ve kültürel değerlerinin bilincinde olduğu saptanmıştır (Köşker, 2018). Bu, oldukça yüksek bir farkındalık düzeyidir ve umut vericidir. Bununla birlikte, aynı araştırma ilginç bir ikileme de işaret etmektedir: Halkın yarısı, turizmin ilçenin manevi/ahlaki değerlerine zarar verebileceğinden endişe duymakta ve kendi mülklerinde (arazi veya evlerinde) turizm amaçlı işletme yapılmasına karşı çıkmaktadır (Köşker, 2018). Bu bulgu, yerel toplumun turizme temkinli yaklaştığını, kontrolsüz veya kültürel hassasiyeti gözetmeyen turizm faaliyetlerine mesafeli durduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, Ahlat'ta turizm planlaması yapılırken yerel halkın değerlerine saygılı, onları karar alma mekanizmalarına dahil eden ve somut fayda sağlayan modeller geliştirmek şarttır. Nitekim son yıllarda Ahlat Kaymakamlığı ve Belediyesi, tanıtım toplantıları, festivaller, seminerler gibi etkinliklerle hem ilçeyi tanıtmak hem de halkın turizme bakışını olumlu yönde etkilemek için çaba sarf etmektedir (Köşker, 2021). "Ahlat Kültür ve Sanat Festivali", "Malazgirt Zaferi Kutlamaları" gibi organizasyonlar ilçede düzenlenerek hem kültürel miras kutlanmakta hem de turizme canlılık kazandırılmaktadır. Özellikle Malazgirt Zaferi'nin yıldönümü (26 Ağustos) etkinlikleri kapsamında Ahlat, her yıl yüzlerce çadırın kurulduğu ve geleneksel gösterilerinin yapıldığı

bir kutlama alanına dönüşmekte, bu da önemli bir ziyaretçi akını yaratmaktadır. Bu tür büyük ölçekli etkinliklerin, iyi yönetilirse, Ahlat'ın sürdürülebilir turizm potansiyeline ciddi katkı yapabileceği açıktır. Yönetilemezse çevresel yük ve sosyal rahatsızlık yaratma riski vardır. Dolayısıyla planlama ve yerel katılım bu noktada yine kritik önem arz etmektedir.

Tablo 1. Ahlat Yöresi Sürdürülebilir Turizm Sorunları

Sürdürülebilir turizmin başarısı, destinasyonun çevresel, kültürel, ekonomik ve yönetsel dengeleri aynı anda yönetebilme kapasitesine bağlıdır (UNWTO, 2020). Ahlat örneğinde yapılan analizler, turizmin son yıllarda hızlı gelişmesine rağmen bu dengenin bazı boyutlarda zayıf olduğunu göstermektedir. Şehir planlama grubunun belirlediği mekânsal sorunlar (düzensiz yapılaşma, yeşil alan yetersizliği, taşıma kapasitesi aşımı, kıyı kullanımı ve koruma planlarının yetersizliği) sürdürülebilir turizm açısından doğrudan risk oluşturmakta; buna ek olarak toplumsal katılım, miras yönetimi ve yönetişim alanlarında da belirgin eksiklikler gözlenmektedir.

Bu çerçevede Ahlat'taki sürdürülebilir turizm sorunları çevresel, kültürel, ekonomik, sosyal ve yönetişimsel olmak üzere beş ana boyutta toplanabilir.

1. Çevresel Sorunlar

Ahlat'ın en önemli doğal kaynağı olan Van Gölü, hem kıyı turizmi hem de ekolojik sistem açısından sürdürülebilirliğin merkezindedir. Ancak son yıllarda göl kıyısında artan yapılaşma, çevresel baskıyı kurma) zayıflatmaktadır. Modern binaların yüksekliği, tarihi silueti kapatmakta; özellikle dikey mimarinin yaygınlaşması estetik sürekliliği zedelemektedir. UNESCO'nun "Historic Urban Landscape" ilkeleriyle karşılaştırıldığında (UNESCO, 2019), Ahlat'ın miras yönetiminde bütüncül bir yaklaşıma geçemediği görülmektedir. Taşınmaz kültürel varlıkların dijital envanteri çıkarılmamış, restorasyon çalışmalarında geleneksel malzemeler ve teknikler (Ahlat taşı gibi) yeterince kullanılmamaktadır.

Diğer taraftan, somut olmayan miras unsurlarının da (örneğin taş ustalığı) sürdürülebilir biçimde desteklenmediği görülmektedir. Ustaların yaşlanması ve genç kuşakların bu mesleğe yönelmemesi, UNESCO (2022) tarafından "acil koruma gerektiren somut olmayan miras" kategorisine alınmasına yol açmıştır. Dolayısıyla kültürel sürdürülebilirlik, hem mekânsal planlama hem de zanaat temelli aktarım açısından kırılgan bir durumdadır.

3. Ekonomik Sorunlar

Turizm gelirleri Ahlat'ta mevsimsel olarak yoğunlaşmaktadır. Özellikle yaz aylarındaki etkinlikler (ör. Malazgirt Zaferi kutlamaları) ekonomik canlılık yaratmakla birlikte, yılın geri kalanında turizm faaliyetleri ciddi biçimde

artırmıştır. Bu durum, hem erozyon hem de habitat tahribatına yol açmaktadır.

Yaz aylarında nüfusun hızla artması, özellikle festival ve etkinlik dönemlerinde geçici nüfusun iki katına çıkması altyapı kapasitesini aşmakta, atık yönetimi ve su kullanımı açısından ciddi yük yaratmaktadır. İlçede atık su arıtma sistemi sınırlıdır; bu da Van Gölü'nün su kalitesi için potansiyel bir risk oluşturmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO, 2017) belirttiği kişi başına yeşil alan miktarı (en az 9 m²) kriterinin çok altında olan mevcut durum, çevresel sürdürülebilirlik göstergelerini olumsuz etkilemektedir.

Ayrıca Ahlat çevresindeki pomza ocakları vb. madencilik faaliyetleri hem tarımsal üretimi hem de kırsal turizmin gelişimini engellemektedir. Mevcut planlarda bu alanların rehabilitasyonuna yönelik doğa-temelli çözümler (örneğin ağaçlandırma, gölet restorasyonu) yeterince yer almamaktadır. Bu nedenle, çevresel açıdan Ahlat'ın sürdürülebilir turizm potansiyeli, ekolojik taşıma kapasitesini aşma riski, yapılaşma baskısı ve atık yönetimi eksikliği nedeniyle tehdit altındadır.

2. Kültürel Miras ve Peyzaj Sorunları

azalmaktadır. Bu, sürdürülebilir bir gelir akışını engellemekte, istihdamın sürekliliğini zayıflatmaktadır.

Turizm yatırımlarında ise kısa vadeli rant anlayışı gözlenmektedir. Yerel üretici ve zanaatkârlar, turizm değer zincirine yeterince dâhil edilmemekte; yerel ürünler (taş el sanatları, gastronomi, tekstil) genellikle düşük katma değerli biçimde pazarlanmaktadır. Bu nedenle Ahlat'ta turizm gelirinin büyük bölümü dış yatırımcılara veya geçici işletmelere akmakta, ekonomik sızıntı (leakage) sorunu yaşanmaktadır.

Sürdürülebilir turizmin ekonomik boyutunda hedef, yerel topluma adil gelir sağlamak ve istihdam yaratmaktır (Elkington, 1997). Bu açıdan Ahlat'ın eksikliği, turizm ekonomisinin yerel halkla yeterince bütünleşmemesidir.

4. Sosyal ve Toplumsal Katılım Sorunları

Yerel halkın turizm algısı, sürdürülebilirliğin en kritik göstergelerindendir (Nicholas, Thapa & Ko, 2009). Eyigün ve Oral'ın (2013) araştırmasına göre, Ahlat halkının %88'i turizmin önemini kabul etmekte ancak %50'si, turizmin toplumsal değerlere zarar verebileceğini düşünmektedir. Bu "ikili tutum", halkın turizme temkinli bir şekilde yaklaştığını göstermektedir.

Ahlat, tarihsel mirasının özgünlüğüyle UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alan bir destinasyondur. Ancak şehir planlama grubunun tespitine göre, "tarihi ve kültürel alanlarda yapılaşmanın engellenmesine yönelik etkili bir koruma planı bulunmamaktadır". Bu durum, Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı ve çevresindeki yapıların görünürlüğünü azaltmakta, kültürel peyzajın bütünlüğünü bozmaktadır. Ayrıca kadınların ve gençlerin turizm girişimciliğine katılım oranı düşüktür. Yerel eğitim kurumları ile meslek odaları arasında koordinasyon eksikliği, nitelikli turizm işgücünün gelişimini engellemektedir. Sosyal kapsayıcılığın sınırlı olması, Cittaslow hareketinin toplumsal boyutunu (yaşam kalitesini artırma, yerel dayanışma ağları **5. Yönetişim ve Planlama Sorunları** Ahlat'ta sürdürülebilir turizm uygulamalarını sınırlayan bir diğer alan kurumsal koordinasyon eksikliğidir. Şehir planlama raporunda "belediye, il özel idaresi, çevre ve turizm kurumları arasında planlama süreçlerinde ölçek uyumunun zayıf olduğu"	Şehir planlama oturumunda da "kentsel dönüşüm süreçlerinde halkın yeterince bilgilendirilmemesi ve mülkiyet sahiplerinin sürece katılımının sınırlı kalması" vurgulanmıştır. Benzer bir durum, turizm planlamasında da gözlenmektedir: Halk, karar alma mekanizmalarında yeterince temsil edilmemektedir. Bu eksiklik, sürdürülebilir turizm politikalarının toplumsal meşruiyetini zayıflatmaktadır.

belirtilmiştir. Aynı sorun, turizmde de geçerlidir: yerel planlar, Cittaslow stratejisi ve kültürel miras koruma politikaları arasında bütüncül bir eşgüdüm bulunmamaktadır.

Turizm alanında veri temelli karar alma süreçleri de yeterince gelişmemiştir. Ahlat'ta ziyaretçi sayıları, konaklama doluluk oranları, harcama kalemleri gibi göstergeler düzenli olarak raporlanmamaktadır. Bu durum, sürdürülebilirlik göstergelerinin izlenmesini ve politika etkililiğinin değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır.

Ayrıca, ulusal düzeyde geliştirilen turizm stratejilerinin (örneğin Türkiye Turizm Stratejisi 2023) yerel ölçekte uygulanmasında kapasite sınırlılığı bulunmaktadır. Bu nedenle yönetimsel açıdan Ahlat'ın temel zayıflığı, kurumsal eşgüdüm, denetim ve veri temelli planlama kapasitesinin yetersizliğidir.

Analitik Değerlendirme

Bu tablo, Ahlat'ta sürdürülebilir turizmin çok boyutlu bir dönüşüm gerektirdiğini göstermektedir. Sorunların çoğu birbirini besleyen bir yapıya sahiptir: çevresel baskı kültürel mirası tehdit etmekte;

Tablo 1. Ahlat Yöresi Sürdürülebilir Turizm Sorunları

Boyut	Sorun	Açıklama	Etkisi
Çevresel	Göl kıyısında plansız yapılaşma ve atık baskısı	Ekosistemin taşıma kapasitesi aşılmıştır; gölün su kalitesi risk altındadır.	Biyoçeşitlilik kaybı, su kirliliği
	Yeşil alanların yetersizliği	Kişi başına yeşil alan WHO standartlarının altında	Yaşam kalitesi düşüşü
	Pomza ocaklarının kırsal peyzaja etkisi	Tarım alanları zarar görmekte, kırsal turizm potansiyeli azalmaktadır.	Görsel ve çevresel bozulma
Kültürel	Tarihi alanlarda yapılaşma ve siluet bozulması	Mezar taşları ve kümbetlerin görünürlüğü azalmaktadır.	Kültürel peyzaj bütünlüğü zayıf
	Ahlat taşı ve geleneksel ustalığın gerilemesi	Genç kuşak mesleğe yönelmemekte, aktarım zinciri kopmaktadır.	Somut olmayan miras riski

yönetişim zayıflığı ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliği engellemektedir.

Ahlat, güçlü bir tarihsel kimliğe sahip olmasına rağmen sürdürülebilir turizm açısından hâlen "planlama eksenli bir kırılganlık" sergilemektedir. Bu kırılganlığı gidermek için, kültürel miras yönetimi, çevresel koruma, topluluk katılımı ve veri temelli karar süreçlerinin bütünleşik biçimde ele alınması gerekmektedir.

Ahlat'ın gelecekteki sürdürülebilirlik başarısı, tarihi değerlerini korumasına ve bu değerleri yaşayan, katılımcı ve çevreyle uyumlu bir turizm sistemi içinde yeniden üretmesine bağlıdır.

Ekonomik	Mevsimsel turizm ve düşük yerel katma değer	Gelir süreksiz, turizm kazancı dış yatırımcılara gitmektedir.	Yerel refah az, göç eğilimi artıyor
Sosyal	Halkın sınırlı katılımı ve temkinli tutumu	Kararlarda temsil yok, değer çatışması algısı var.	Meşruiyet zayıflığı
	Kadın ve gençlerin düşük istihdamı	Turizm girişimlerinde toplumsal eşitsizlikler sürüyor.	Sosyal kapsayıcılık eksikliği
Yönetişim	Kurumlar arası koordinasyon eksikliği	Belediyeler, bakanlıklar, STK'lar arasında eşgüdüm zayıf	Politika tutarsızlığı
	Veri temelli planlama eksikliği	Turizm göstergeleri izlenmiyor, kararlar sezgisel	Performans ölçümü zor

Tablo 2. Ahlat Yöresi Sürdürülebilir Turizm Sorunlarına Yönelik Çözüm Önerileri

Ahlat'ın sürdürülebilir turizm potansiyelini güçlendirmek için geliştirilecek politikalar, yalnızca fiziksel çevreyi değil; toplumsal, ekonomik ve yönetişimsel sistemleri de dönüştürmeyi hedeflemelidir. Turizmde sürdürülebilirlik, yerel kaynakların korunması ile kalkınmanın uyum içinde yürütülmesini gerektirir (Elkington, 1997; UNWTO, 2020). Ahlat özelinde önerilen çözümler, beş temel temada toplanabilir: (1) çevresel koruma ve doğa-temelli planlama, (2) kültürel mirasın yönetimi ve aktarımı, (3) yerel ekonomi ve üretim zincirinin güçlendirilmesi, (4) sosyal kapsayıcılık ve katılım, (5) kurumsal yönetişim ve akıllı destinasyon uygulamaları. **1. Çevresel Koruma ve Doğa-Temelli Planlama** Ahlat'ın sürdürülebilir turizm gelişiminin temel koşulu, Van Gölü ekosisteminin korunması ve doğal çevrenin	**2. Kültürel Mirasın Yönetimi ve Aktarımı** Ahlat, tarihsel ve kültürel mirasıyla yalnızca Türkiye'nin değil, tüm İslam dünyasının önemli merkezlerinden biridir. Ancak bu mirasın sürdürülebilir biçimde yönetilmesi, mevcut planlama yaklaşımlarında hâlâ eksik kalmaktadır. Kültürel sürdürülebilirliğin sağlanması için fiziksel koruma, zanaat aktarımı ve dijital belgeleme süreçlerinin bütüncül biçimde ele alınması gerekir. Öncelikle, Koruma Amaçlı İmar Planı güncellenmeli ve yeni yapılarda yükseklik, malzeme ve doku sınırlamaları getirilmelidir. Tarihi alanların çevresinde görsel bütünlüğü bozan betonarme yapılar engellenmeli, restorasyon projelerinde özgün malzeme olan Ahlat taşı kullanımı zorunlu hale getirilmelidir. Somut olmayan kültürel miras açısından, UNESCO listesine giren geleneksel taş ustalığı acil bir aktarım programına ihtiyaç duymaktadır. Bu kapsamda "Taş Ustalığı Eğitim ve Uygulama Merkezi" kurulmalı, usta-çırak modeliyle genç istihdamı desteklenmelidir. Merkez ziyaretçilere açık "canlı atölye" biçiminde tasarlanabilir; böylece kültürel üretim turizm deneyiminin bir parçasına dönüşür.

planlı biçimde yönetilmesidir. Son yıllarda göl kıyısında artan yapılaşma baskısı, atık yönetimindeki yetersizlikler ve yeşil alan azlığı, çevresel sürdürülebilirliğin en kritik zayıflıklarıdır.

Bu sorunlara yönelik çözümün merkezinde doğa-temelli planlama yaklaşımı yer almalıdır. Bu çerçevede, öncelikle Van Gölü kıyı bandı için bütüncül bir "yeşil koridor planı" hazırlanmalıdır. Bu plan, yapı yasağını ve ekolojik tampon bölgeleri içermeli; ek olarak yürüyüş, bisiklet ve rekreasyon alanlarını çevre dostu biçimde düzenlemelidir. Atık su ve katı atık yönetimi için ise geleneksel altyapı sistemlerinin yanı sıra doğa-temelli arıtma çözümleri (örneğin sazlık filtre sistemleri, biyolojik göletler) uygulanmalıdır. Belediye ve DSİ iş birliğinde kurulacak bu sistemler, Van Gölü su kalitesinin korunmasına doğrudan katkı sağlar.

Kent merkezinde kişi başına düşen yeşil alan miktarının artırılması, çevresel sürdürülebilirliğin bir diğer önceliğidir. Bu amaçla "Yeşil Ahlat" kentsel ağaçlandırma kampanyası başlatılabilir; okul bahçeleri, kamu binaları ve boş arsalar yeşil kuşaklara dönüştürülebilir. Kırsal alanlardaki terk edilmiş pomza ocakları da doğa-temelli

Kültürel miras yönetimi yalnız fiziksel varlıklarla sınırlı kalmamalı, dijital envanter sistemine taşınmalıdır. 3D tarama, fotogrametri ve dijital arşivleme teknikleriyle taşınmaz kültür varlıkları belgelenmeli, sürdürülebilir koruma planları veri temelli biçimde yürütülmelidir.

Bu yaklaşımlar bir arada uygulandığında, Ahlat hem somut hem soyut mirasını koruyarak "yaşayan kültürel peyzaj" statüsüne ulaşacaktır.

3. Yerel Ekonomi ve Üretim Zincirinin Güçlendirilmesi

Ahlat'ta turizm faaliyetleri büyük ölçüde yaz aylarına sıkışmakta, bu da mevsimsel gelir dalgalanmalarına yol açmaktadır. Bu durumun aşılması için ekonomik sürdürülebilirlik anlayışıyla yerel üretim ve turizm faaliyetleri birbirine entegre edilmelidir.

Birincil hedef, turizmi yıl boyuna yaymak ve yerel üreticiyi değer zincirine dahil etmek olmalıdır. Ahlat çevresinde agro-turizm ve eko-turizm rotaları geliştirilerek köylerde çiftlik ziyaretleri, doğa yürüyüşleri ve yöresel yemek atölyeleri düzenlenebilir. Böylece hem kırsal istihdam artar hem de geleneksel üretim biçimleri korunur.

Yerel halkın turizm ekonomisinden doğrudan fayda sağlaması için kadın ve genç girişimcilere yönelik mikro

restorasyon projeleriyle ekoturizm alanlarına dönüştürülmelidir. Bu önlemler, Ahlat'ın çevresel sürdürülebilirlik göstergelerini güçlendirecek; karbon yutak alanlarını artırarak iklim uyumu açısından da kente avantaj sağlayacaktır.	kredi programları uygulanmalıdır. Kadın kooperatifleri aracılığıyla reçel, cevizli ürünler, el dokumaları ve taş işçiliği objeleri üretimi desteklenebilir. Bu ürünler, "Yavaş ve Yaşayan Ahlat" etiketiyle markalaştırılarak hem iç turizmde hem çevrimiçi platformlarda satışa sunulabilir. Turizm yatırımlarında dışa bağımlılığı azaltmak amacıyla, yerel işletmelerin teşviki önemlidir. Kooperatif işletme modeli, gelir sızıntısını (economic leakage) azaltır ve ekonomik faydanın yerel halkta kalmasını sağlar.
4. Sosyal Kapsayıcılık ve Katılım Ahlat halkının turizme yönelik tutumu, yüksek farkındalık ancak temkinli bir yaklaşım biçimindedir. Bu nedenle, sürdürülebilir turizm politikalarının toplumsal meşruiyeti halkın karar süreçlerine katılımı ile mümkündür. Yerel yönetim bünyesinde "Turizm Danışma ve Katılım Kurulu" oluşturulmalıdır. Bu kurul, belediye temsilcilerinin yanı sıra esnaf, STK, akademisyen ve mahalle muhtarlarından oluşmalı; yılda en az iki kez toplanarak projeleri değerlendirmelidir.	Son olarak, sürdürülebilirlik performansının yıllık olarak izlenmesi için "Ahlat Sürdürülebilir Turizm Raporu" yayımlanmalıdır. Bu rapor, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA 8, 11, 12) ile uyumlu göstergeler içermeli; hem ulusal kurumlara hem halka açık biçimde paylaşılmalıdır. Bu yönetişim modeli, Ahlat'ı sadece "korunan bir miras kenti" değil, akıllı, katılımcı ve dirençli bir destinasyon haline getirecektir. Beş tematik alanda sunulan bu çözüm önerileri, Ahlat'ın sürdürülebilir turizm politikasına geçişinde

Kurulun tavsiyeleri, belediye meclisine raporlanmalı ve karar alma süreçlerine dahil edilmelidir. Eğitim ve farkındalık programları da katılımın tamamlayıcı unsurudur. İlkokul düzeyinden itibaren "Kültürel Miras ve Turizm Bilinci" dersleri müfredata alınmalı; her yıl "Ahlat Turizm Haftası" etkinlikleri düzenlenmelidir. Kadınların ve gençlerin turizm sektörüne girişini kolaylaştırmak için mesleki eğitim programları ve staj protokolleri hazırlanmalıdır. Kadın kooperatifleri, el sanatları ve ev pansiyonculuğu alanlarında desteklenmeli; gençler dijital turizm tanıtımı ve rehberlik konularında eğitilmelidir. Toplumsal katılımın güçlenmesi, sadece karar süreçlerine demokratik meşruiyet kazandırmakla kalmayacak; turizm faaliyetlerinin yerel değerlerle uyumlu gelişmesini sağlayacaktır. **5. Kurumsal Yönetişim ve Akıllı Destinasyon Uygulamaları** Ahlat'ın sürdürülebilir turizm hedeflerine ulaşabilmesi için en kritik gereksinim, kurumlar arası koordinasyonun güçlendirilmesidir. Belediye,	bütüncül bir yol haritası oluşturur. Çevre, kültür, ekonomi, toplum ve yönetişim boyutlarının bir arada ele alınması, Ahlat'ı kısa vadede daha yaşanabilir; uzun vadede ise uluslararası ölçekte örnek bir Cittaslow destinasyonu haline getirecektir. Bu çerçevede Ahlat, tarihî kimliğini koruyan bir yer olmanın ötesinde, yenilikçi ve adil bir kalkınma modelini temsil eden bir "yaşayan miras kenti" olarak konumlanabilir.

üniversite, kalkınma ajansı, valilik ve yerel STK'lar arasında işbirliğini sağlayacak Ahlat Sürdürülebilir Turizm Koordinasyon Kurulu kurulmalıdır. Bu kurul, yıllık çalışma planlarını onaylayarak tüm paydaşları ortak bir strateji etrafında birleştirebilir. Yönetişim sürecine dijital dönüşüm eşlik etmelidir. Bir "Akıllı Turizm Gözlem Platformu" kurulması, sürdürülebilirlik göstergelerinin (enerji tüketimi, su kullanımı, ziyaretçi sayısı, karbon emisyonu) düzenli olarak izlenmesini sağlar. Bu veriler, yerel planlama kararlarına entegre edilerek taşıma kapasitesi yönetimini kolaylaştırır. Tanıtım boyutunda, artırılmış gerçeklik (AR) destekli mobil uygulamalar ve çok dilli dijital rehber sistemleri kullanılmalıdır. Bu uygulamalar, ziyaretçilere hem bilgi sağlar hem de turizm deneyimini zenginleştirir.	

Tablo 3. Ahlat Yöresi Sürdürülebilir Turizm Sorunlarına Yönelik Eylem Planı

Ahlat'ın sürdürülebilir turizm vizyonu, koruma, katılım ve kalkınma dengesi üzerine kurulmalıdır. Bu vizyonu gerçekleştirmek için hazırlanan eylem planı, beş temel stratejik hedef etrafında yapılandırılmıştır. Planın ana amacı, Ahlat'ın doğal ve kültürel kaynaklarını koruyarak, yerel toplumu ekonomik ve sosyal açıdan güçlendiren, yenilikçi bir turizm yönetim sistemi kurmaktır. **Stratejik Hedef 1: Çevresel Koruma ve İklim Duyarlı Turizm** **Amaç:** Van Gölü havzası ve çevresel ekosistemlerin korunması, atık yönetiminin iyileştirilmesi ve doğa-temelli altyapı uygulamalarıyla iklim uyumunun güçlendirilmesi. **Eylem Adımları:** 1. Van Gölü kıyı bandında yapılaşma sınırlarının belirlenmesi ve "Yeşil Koridor Planı"nın yürürlüğe girmesi. 2. Atık su ve katı atık yönetimi için doğa-temelli (sazlık filtreli) arıtma sistemlerinin kurulması. 3. "Yeşil Ahlat" kentsel ağaçlandırma ve yeşil alan genişletme programının başlatılması. 4. Terk edilmiş pomza ocaklarının rehabilitasyonu ve ekoturizm alanlarına dönüştürülmesi.	**Göstergeler:** • Eğitim alan genç usta sayısı (her yıl ≥25), • Dijital arşivlenen kültürel varlık oranı (%100), • Koruma planı kapsamına alınan yapı sayısı (en az 150). **Stratejik Hedef 3: Yerel Ekonomi ve Üretim Zincirinin Güçlendirilmesi** **Amaç:** Turizmin ekonomik faydalarının yerel halka doğrudan ulaşmasını sağlamak ve mevsimsel dengesizlikleri azaltmak. **Eylem Adımları:** 1. Agro-turizm ve eko-turizm rotalarının oluşturulması (ör. "Ahlat Kültürel Peyzaj Rotası"). 2. Kadın ve genç girişimcilere mikro kredi ve kooperatif destek programlarının başlatılması. 3. "Yavaş ve Yaşayan Ahlat" markasının geliştirilmesi; coğrafi işaretli ürünlerin (Ahlat cevizi, taş objeleri, ceviz reçeli) tescili.

Sorumlu Kurumlar: Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı; Ahlat Belediyesi; DSİ; Tarım ve Orman İl Müdürlüğü; DAKA.

Zamanlama: 2025–2028 (orta vadeli).
Göstergeler:

- Van Gölü su kalitesi endeksi (%15 iyileşme),
- Kişi başına düşen yeşil alan (≥9 m²),
- Rehabilite edilen maden sahası sayısı (en az 3).

Stratejik Hedef 2: Kültürel Mirasın Korunması ve Yaşayan Kültürün Sürdürülmesi

Amaç: Ahlat'ın somut (mezar taşları, kümbetler, tarihi doku) ve somut olmayan (taş ustalığı, el sanatları) kültürel mirasını koruyarak geleceğe taşımak.

Eylem Adımları:

1. "Koruma Amaçlı İmar Planı"nın UNESCO'nun "Historic Urban Landscape" rehberine uygun biçimde güncellenmesi.
2. "Taş Ustalığı Eğitim ve Uygulama Merkezi"nin kurulması; geleneksel zanaatkârların genç kuşaklara aktarımı için sertifikalı eğitim programları.
3. Kültürel miras varlıklarının 3D tarama ve dijital envanter sistemine alınması
4. Yerel gastronomi festivali ve taş işçiliği fuarı gibi düzenli etkinliklerin yıllık turizm takvimine alınması.

Sorumlu Kurumlar: DAKA; TKDK; KOSGEB; Ticaret Odası; Kadın Kooperatifleri; Belediye.
Zamanlama: 2025–2027 (kısa-orta vadeli).
Göstergeler:

- Kurulan kooperatif sayısı (en az 5),
- Kadın istihdam oranı (%20 artış),
- Coğrafi işaretli ürün sayısı (en az 3).

4. Restorasyon projelerinde Ahlat taşı kullanımının zorunlu hale getirilmesi. **Sorumlu Kurumlar:** Kültür ve Turizm Bakanlığı; Ahlat Belediyesi; Bitlis Eren Üniversitesi; UNESCO Türkiye Millî Komisyonu; KUDEB. **Zamanlama:** 2025–2030 (orta-uzun vadeli).	
Stratejik Hedef 4: Sosyal Kapsayıcılık ve Katılım Kültürünün Geliştirilmesi **Amaç:** Turizm planlamasında toplumsal katılımın güçlendirilmesi, dezavantajlı grupların sürece dâhil edilmesi ve turizm bilincinin artırılması. **Eylem Adımları:** 1. Belediye bünyesinde "Turizm Danışma ve Katılım Kurulu" kurulması. 2. Kadın ve gençler için rehberlik, gastronomi, ev pansiyonculuğu alanlarında mesleki eğitim programları düzenlenmesi. 3. Her yıl "Ahlat Turizm Haftası"nın kutlanması; okullarda "Kültürel Miras ve Turizm Bilinci" etkinlikleri yapılması.	**Sorumlu Kurumlar:** Valilik; Belediye; TÜBİTAK; DAKA; Bitlis Eren Üniversitesi; Cittaslow Türkiye Ağı. **Zamanlama:** 2025–2030 (orta-uzun vadeli). **Göstergeler:** • Akıllı izleme sistemi devreye alınan alan sayısı (≥5), • Yıllık sürdürülebilirlik raporları (her yıl 1), • Veri paylaşımında aktif kurum sayısı (≥10). **Genel Değerlendirme** Bu eylem planı, Ahlat'ın sürdürülebilir turizmini hem çevre ve kültür koruma ekseninde hem de sosyal adalet,

4. STK'lar ve akademik kurumların yer aldığı bir "Katılımcı Turizm Platformu"nun oluşturulması. **Sorumlu Kurumlar:** Ahlat Belediyesi; Bitlis Eren Üniversitesi; İl Millî Eğitim Müdürlüğü; Halk Eğitim Merkezi; STK'lar. **Zamanlama:** 2025–2026 (kısa vadeli). **Göstergeler:** • Eğitim ve farkındalık etkinliği sayısı (yıllık ≥10), • Kadın katılım oranı (%30 artış), Katılımcı platform toplantı sayısı (yılda en az 2). **Stratejik Hedef 5: Kurumsal Yönetişim ve Akıllı Destinasyon Altyapısının Kurulması** **Amaç:** Turizmde karar alma süreçlerini dijital veriyle desteklemek, paydaş koordinasyonunu artırmak ve akıllı yönetim kapasitesi oluşturmak. **Eylem Adımları:** 1. "Ahlat Sürdürülebilir Turizm Koordinasyon Kurulu"nun resmî olarak oluşturulması. 2. Ziyaretçi yoğunluğu, enerji-su tüketimi, karbon salımı gibi göstergeleri izleyen "Akıllı Turizm Gözlem Platformu"nun kurulması.	yerel ekonomi ve yenilikçi yönetişim perspektifleriyle ele almaktadır. Planın başarısı, yerel kurumların işbirliği kadar, toplumun katılım düzeyine ve veri temelli yönetim kültürünün yerleşmesine bağlıdır. Ahlat, bu planı uygulamaya koyarak kısa vadede daha yaşanabilir bir yerel çevre, orta vadede kültürel ve ekonomik dayanıklılık, uzun vadede ise uluslararası ölçekte tanınan bir sürdürülebilir destinasyon olma hedefine ulaşabilir. Bu eylemler Birleşmiş Milletler'in SKA 8 (İnsana yakışır iş), SKA 11 (Sürdürülebilir şehirler) ve SKA 12 (Sorumlu üretim ve tüketim) hedefleriyle doğrudan uyumludur.

3. Artırılmış gerçeklik (AR) destekli çok dilli mobil uygulamanın geliştirilmesi; kültürel miras anlatımlarının dijitalleştirilmesi. 4. Her yıl "Ahlat Sürdürülebilir Turizm Raporu" yayımlanarak verilerin kamuya açıklanması.	

Sonuç

Ahlat, sahip olduğu tarihsel birikim, kültürel miras ve doğal çevre potansiyeliyle, sürdürülebilir turizmin yerel ölçekte uygulanabileceği en özgün alanlardan biridir. Ancak sürdürülebilir turizm yalnızca çevreyi koruma ya da tarihi yapıları restore etme faaliyeti değil, toplumsal, ekonomik ve yönetsel boyutlarıyla bir dönüşüm sürecidir. Bu dönüşümün başarısı, doğal kaynakların korunması, yerel halkın karar süreçlerine katılımı, kültürel mirasın yaşatılması ve ekonomik faydanın adil dağılımı gibi unsurların birlikte işletilmesine bağlıdır.

Çalıştayda yapılan değerlendirmeler, Ahlat'ın sürdürülebilir turizme geçişinde güçlü yönlerinin yanında bazı yapısal zayıflıkların da bulunduğunu göstermektedir. En belirgin sorun alanları; Van Gölü çevresinde kontrolsüz yapılaşma ve çevresel baskılar, miras yönetiminde koordinasyon eksikliği, turizm gelirlerinin yerel ekonomiye yeterince yansımaması, halk katılımının sınırlı kalması ve veri temelli planlama kültürünün zayıflığıdır. Bununla birlikte, bu sorunlar fırsat alanlarını da temsil etmektedir. Çünkü Ahlat, Cittaslow üyeliği, UNESCO adaylığı ve Bitlis Eren Üniversitesi'nin bölgesel araştırma kapasitesi sayesinde sürdürülebilirlik ilkelerinin uygulamaya koyulabileceği güçlü bir yönetişim altyapısına sahiptir.

Bu çerçevede Ahlat için önerilen stratejik yönelim, beş ana ilkeye dayanmaktadır. Birincisi, doğa-temelli planlama anlayışının benimsenmesi gerekmektedir. Van Gölü havzası, iklim değişikliğine karşı dirençli hale getirilmelidir. Yeşil koridorlar, düşük karbonlu ulaşım sistemleri ve ekolojik rehabilitasyon projeleri bu dönüşümün temel araçları olmalıdır.

İkincisi, kültürel mirasın bütüncül yönetimi önemlidir. Ahlat taşının, Selçuklu mezar taşlarının ve geleneksel zanaatkârlığın korunması, sadece estetik değil; ek olarak ekonomik ve kimliksel bir meseledir. Taş ustalığı eğitim programları, dijital envanter çalışmaları ve restorasyonda özgün malzeme kullanımı bu sürecin yapı taşlarını oluşturur.

Üçüncü olarak, yerel ekonomi ve üretim zincirinin güçlendirilmesi, sürdürülebilirliğin sosyal teminatıdır. Kadın

kooperatifleri, kırsal turizm girişimleri ve coğrafi işaretli ürünlerin geliştirilmesi, turizm gelirinin yerelde kalmasını sağlar. Bu yaklaşım, genç istihdamını artırır ve mevsimsel dalgalanmaları azaltır.

Dördüncü ilke, toplumsal kapsayıcılık ve katılımcı yönetişimdir. Halkın karar süreçlerine dâhil edilmesi, turizm politikalarının sahiplenilmesini sağlar. Bu amaçla, belediye bünyesinde oluşturulacak Turizm Danışma Kurulları ve üniversite-STK işbirlikleri, bilgi üretimini yerelleştiren önemli platformlar olacaktır. Kadınların ve gençlerin sektöre aktif katılımı, Ahlat'ın sosyal sürdürülebilirliğini güçlendirir.

Beşinci ve son ilke ise akıllı destinasyon yönetimidir. Dijital veri sistemleri, sensör tabanlı izleme teknolojileri ve yıllık sürdürülebilirlik raporları, turizm yönetiminde şeffaflık ve hesap verebilirliği artırır. Ahlat'ın geleceği, bu teknolojik dönüşümü etik, kültürel ve çevresel değerlerle uyumlu biçimde hayata geçirebilme kapasitesine bağlıdır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Ahlat'ın sürdürülebilir turizm yol haritası, yerel bir kalkınma planı ve Türkiye'de kültürel miras alanlarının yönetimi için örnek bir model niteliğindedir. Bu model, "koruma, katılım ve kalkınma" üçlüsünü dengeli biçimde bir araya getirir. Çevresel koruma, ekonomik adalet ve kültürel süreklilik birbiriyle çelişen değil, birbirini tamamlayan hedefler olarak ele alınmalıdır.

Politika düzeyinde öneriler ise şu şekilde özetlenebilir:

- Ahlat'ta Sürdürülebilir Turizm Koordinasyon Kurulu kurularak kurumlar arası eşgüdüm sağlanmalı; karar süreçleri veri temelli hale getirilmelidir.
- Ahlat Sürdürülebilir Turizm Gözlem Platformu aracılığıyla enerji-su kullanımı, ziyaretçi yoğunluğu ve çevresel göstergeler düzenli olarak izlenmelidir.
- Taş Ustalığı Eğitim Merkezi ve Ahlat Kültürel Peyzaj Müzesi gibi yapılar, hem istihdam yaratmalı hem de kültürel miras bilincini pekiştirmelidir.

- Yerel halkın doğrudan faydalanabileceği mikro ölçekli kooperatif modelleri desteklenmeli; kadınların üretim zincirine katılımı teşvik edilmelidir.
- Her yıl "Ahlat Sürdürülebilirlik Raporu" yayımlanarak hem yerel yönetim hem kamuoyu nezdinde hesap verebilirlik sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Ahlat Belediyesi. (2019). *Cittaslow Ahlat tanıtım broşürü.* Ahlat: Ahlat Belediyesi Yayınları.

Albert, C., Brillinger, M., Duarte, G. T., et al. (2019). Applying nature-based solutions in landscape planning for sustainable cities. *Landscape and Urban Planning, 182*, 64–75.

Alkan, A. (2020). Yerel paydaşların Cittaslow şehir ağına yönelik algı ve tutumlarına ilişkin bir araştırma: Ahlat Cittaslow şehir örneği. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 47*, 261–280.

Antrop, M. (2005). Why landscapes of the past are important for the future. *Landscape and Urban Planning, 70*(1–2), 21–34.

Bitlis Valiliği. (n.d.). *Nazik Gölü, Cumhurbaşkanlığı kararıyla "Kesin Korunacak Hassas Alan" ilan edildi.* Retrieved from http://www.bitlis.gov.tr/nazik-golu-cumhurbaskanligi-karariyla-kesin-korunacak-hassas-alan-ilan-edildi

Bramwell, B., & Lane, B. (2012). Tourism and sustainable development: Exploring the theoretical divide. *Journal of Sustainable Tourism, 20*(4), 459–472.

Buhalis, D., & Amaranggana, A. (2015). Smart tourism destinations: Enhancing tourism experience through digital technologies. In I. Tussyadiah & A. Inversini (Eds.), *Information and Communication Technologies in Tourism 2015* (pp. 377–389). Springer.

Butler, R. (1999). Sustainable tourism: A state-of-the-art review. *Tourism Geographies, 1*(1), 7–25.

Calfapietra, C., & Valentini, R. (2019). Nature-based solutions for resilient cities and communities. *Urban Forestry & Urban Greening, 37*, 1–3.

Cittaslow. (2025). *Ahlat – Cittaslow uluslararası ağı tanıtım sayfası.* Retrieved October 7, 2025, from https://www.cittaslow.org/

Cittaslow International. (2019). *Member list and certification updates.* Retrieved from https://www.cittaslow.org/

Cittaslow Türkiye. (2019). *Ahlat Cittaslow üyeliği duyurusu.* Retrieved from https://www.cittaslowturkiye.org/

Doğan, M. (2023). *İklim değişikliği ve turizm.* İstanbul: IJOPEC Publication.

Elmastaş, N. (2001). Ahlat yöresinin turizm potansiyeli. *Marmara Coğrafya Dergisi, 3*(1), 153–182.

Elmastaş, N., & Adıgüzel, F. (2024). *Bitlis ili turizminin mevcut durumu ve ziyaretçi projeksiyonları.* Ankara: Akademisyen Kitabevi.

Erdoğan, N. (2020). Evaluation of Cittaslow standards' traditional urban texture and buildings aspects: From traditional to Cittaslow-Taraklı case. *Journal of Architectural Sciences and Applications, 5*(1), 108–118.*

Eyigün, N., & Oral, B. (2013). Ahlat'ın sosyo-kültürel önemi ve Ahlat halkının turizm algısı. *Sosyal Bilimler Dergisi (Özel Sayı)*, 45–58.

Gök-Olgun, B. (2024). Akıllı turizm. In Ş. Karaca (Ed.), *Turizm ve dijital pazarlama (Teori ve uygulamalar)* (ss. 265–278). Özgür Yayınları.

Güleryüz, U., (2020), Thomas Thomas Cook Şirketi' nin Tarihçesi ve Batışı. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 24 (3) , 1433-1445.

Gretzel, U., Sigala, M., Xiang, Z., & Koo, C. (2015). Smart tourism: Foundations and developments. *Electronic Markets, 25*(3), 179–188.

International Union for Conservation of Nature (IUCN). (2023). *Nature-based solutions in action: Lessons learned from around the world.* Gland: IUCN.

Kabisch, N., Korn, H., Stadler, J., & Bonn, A. (2017). *Nature-based solutions to climate change adaptation in urban areas.* Cham: Springer Nature.

Kitchin, R. (2014). The real-time city? Big data and smart urbanism. *GeoJournal, 79*(1), 1–14.

Köşker, H. (2018). Ahlat'ın kültürel turizm potansiyeli üzerine bir araştırma. *Mukaddime Dergisi, 9*(1), 189–208.*

Köşker, H. (2021). Ahlat halkının Ahlat ve turizm kavramına yönelik metaforik algıları. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 53*, 419–438.

Mayer, H., & Knox, P. L. (2006). Slow cities: Sustainable places in a fast world. *Journal of Urban Affairs, 28*(4), 321–334.

Nicholas, L., Thapa, B., & Ko, Y. J. (2009). Residents' perspectives of a World Heritage Site: The Pitons Management Area, St. Lucia. *Annals of Tourism Research, 36*(3), 390–412.

Pink, S. (2008). Sense and sustainability: The case of the slow city movement. *Local Environment, 13*(2), 95–106.

Rudan, E. (2010). The development of cultural tourism in small historical towns. In *Tourism & Hospitality Industry: Biennial International Congress Proceedings* (p. 577). University of Rijeka, Faculty of Tourism & Hospitality Management.

Sharpley, R. (2020). Tourism, sustainable development and the theoretical divide: 20 years on. *Journal of Sustainable Tourism, 28*(11), 1932–1946.

Taşkın, M. (n.d.). *Ahlat Selçuklu mezarlığı.* Retrieved from http://mustafataskin.weebly.com/ahlat-selccediluklu-mezarl286.html

Taylor, K., & Lennon, J. (2011). Cultural landscapes: A bridge between culture and nature? *International Journal of Heritage Studies, 17*(6), 537–554.

T.C. Bitlis Valiliği. (2020). *Nazik Gölü'nün kesin korunacak hassas alan ilanı basın duyurusu (24.04.2020 tarih ve 31106 sayılı Resmî Gazete kararı).* Retrieved from http://www.bitlis.gov.tr

T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (2023). *Bitlis'in Ahlat ilçesinde yaz turizminde konaklama sorununu giderecek "tropik göl evleri"nin yapımı için hazırlanan proje kabul edildi.* Retrieved from https://www.iletisim.gov.tr/turkce/yerel_basin/detay/bitlisin-ahlat-ilcesinde-yaz-turizminde-konaklama-sorununu-giderecek-tropik-gol-evlerinin-yapimi-icin-hazirlanan-proje-kabul-edildi

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2007). *Türkiye turizm stratejisi 2023.* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

UNESCO. (2011). *Recommendation on the historic urban landscape.* Paris: UNESCO.

UNESCO. (2019). *Operational guidelines for the implementation of the World Heritage Convention.* Paris: UNESCO.

UNESCO. (2022). *Traditional Ahlat stonework.* Retrieved from https://ich.unesco.org/en/USL/traditional-ahlat-stonework-00655

UNESCO Türkiye Millî Komisyonu. (n.d.). *UNESCO somut olmayan kültürel miras listeleri.* Retrieved from https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-Somut-Olmayan-K%C3%BClt%C3%BCrel-Miras-Listeleri

UNESCO Türkiye Millî Komisyonu. (2022). *Geleneksel Ahlat taş işçiliği – UNESCO somut olmayan kültürel miras listesi tanıtımı.* Ankara: UNESCO Türkiye Millî Komisyonu Yayınları.

UNESCO World Heritage Centre. (2000). *The tombstones of Ahlat: The Urartian and Ottoman citadel (Tentative list entry).* Retrieved from https://whc.unesco.org/en/tentativelists/1401/

UNESCO World Heritage Centre. (n.d.). *What is sustainable tourism?* Retrieved October 9, 2025, from https://whc.unesco.org/en/sustainabletourism/

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (2022). *Tourism and the Sustainable Development Goals.* Paris: UNESCO.

United Nations World Tourism Organization (UNWTO). (2005). *Making tourism more sustainable: A guide for policy makers.* Madrid: UNWTO & UNEP.

United Nations World Tourism Organization (UNWTO). (2013). *Sustainable tourism for development guidebook.* Madrid: UNWTO.

United Nations World Tourism Organization (UNWTO). (2021). *Tourism in the 2030 agenda: Addressing the Sustainable Development Goals.* Madrid: UNWTO.

World Commission on Environment and Development (WCED). (1987). *Our common future.* Oxford University Press.

Xiang, Z., & Fesenmaier, D. R. (2017). Big data analytics, tourism design and smart tourism ecosystem. *Tourism Management, 58*, 292–300.

Yüregen, A. (2022). *Yavaş şehirlerin sürdürülebilir turizm bağlamında değerlendirilmesi: Ahlat örneği* (Yüksek lisans tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

II. BÖLÜM
TURİZM VE AHLAT

Umut GÜLERYÜZ[1]
Eda YAYLA[2]
Caner GÜÇLÜ[3]

1.Giriş

Ahlat, tarihi ve kültürel zenginlikleriyle açık hava müzesi niteliği taşıyan bir destinasyondur. UNESCO geçici miras listesinde yer alan Selçuklu Mezarlığı, neolitik çağdan kalma mağaralarıyla Harabe Şehir, Van gölüne kıyısı olması sebebiyle sahil şeridi ve bakir kalmış doğasıyla yüksek bir turizm potansiyeline sahiptir. Turizm potansiyelinin ortaya çıkarılması ve sahip olduğu ‘’CittaSlow’’ (Yavaş Şehir) unvanı sebebiyle şehrin miras alanları tanıtılırken sürdürülebilirliğinin de sağlanması önem arz etmektedir. Sürdürülebilir biçimde turizm faaliyetlerinin destinasyona entegre edilmesi, altyapı hizmetlerinin gözden geçirilmesi, kültürel ve doğal miras alanlarının korunması, tanıtım ve pazarlama stratejilerinin oluşturulması gibi şehir planlamayı da içerisinde barındıran birtakım faaliyetlerin planlanmasını gerektirmektedir. Çalışmanın amacı, Ahlat’ın turizm potansiyelinin ön plana çıkarılması konusundaki eksiklikleri, çözüm önerilerini ve eylem planını ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda Ahlat turizmi; kültürel ve doğal değerlerin korunması ve turizme kazandırılması, turistik altyapı hizmeti, tanıtım ve pazarlama stratejileri, toplumsal bilinç ve katılım, ziyaretçi deneyiminin geliştirilmesi konu başlıkları ile Ahlat Bölgesi Yatırım, İstihdam ve İnovatif İş Geliştirme Çalıştayının turizm oturumunda ele alınmıştır. Ele alınan konular şehir ve turizm planlaması ile doğrudan ilişkilidir. Çalıştay sonucunda Ahlat’ın turizm potansiyelinin ortaya

[1] Dr. Öğretim Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, Kanık Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Turizm İşletmeciliği, uguleryuz@beu.edu.tr; ORCID:0000-0002-2337-3577
[2]Arş. Gör. Bitlis Eren Üniversitesi, Kanık Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Turizm İşletmeciliği, eyayla@beu.edu.tr; ORCID:0000-0003-3949-715X
[3] Dr. Öğretim Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, Kanık Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Turizm İşletmeciliği, cguclu@beu.edu.tr; ORCID: 0000-0002-3977-3815

çıkarılması ile ilgili ortaya çıkan sorunlar, çözüm önerileri ve eylem planı oluşturularak sunulmuştur. Çalışma, Ahlat'ın turizm potansiyeli ortaya çıkarılırken sürdürülebilirliğinin sağlanması ve bu doğrultuda şehir planlarına turizm faaliyetlerinin entegre edilmesi açısından değer taşımaktadır.

2.Kavramsal Çerçeve

Turizm faaliyetleri, şehirlerin fiziksel yapısı, nüfus yoğunluğu, altyapı kapasitesi gibi makro ölçekli politikalar ile doğrudan etkileşim içerisindedir. Dolayısıyla şehir planlama ile turizm planlaması koordineli biçimde ele alınmalıdır. Turizm planlaması ile şehir planlamanın kesiştiği birçok alan mevcuttur. Öyle ki, şehirlerin kendine has mimari yapısı ve altyapıları turizm faaliyetini etkilerken yönetimlerin sürdürülebilirliğin sağlanması adına planlama yapma gerekliliğini de beraberinde getirir (Shoval, 2018). Aynı zamanda turizm faaliyetleri yapısı gereği mekânsal boyutlar barındırdığından, bu faaliyetlerin planlanması ve yönetimi şehir planlama süreçleriyle eşgüdümlü şekilde yürütülmelidir (Stamatiou vd., 2024). İlgili alan yazın incelendiğinde, stratejik mekânsal planlama (Klepej & Marot, 2024), kültürel mirasın koruması (Çatalbaş & Ecemiş Kılıç, 2022), kalite ve deneyim tasarımı (Weng vd., 2021), taşıma kapasitesi yönetimi (Almeida vd., 2024) gibi konuların şehir planlama ve turizm arasındaki temel etkileşim alanları olduğu görülmektedir. Stratejik mekânsal planlama, şehirlerin turizmle ilişkili hedeflerinin somut plan ve politikalarına dönüştürülmesini sağlamaktadır. Klepej & Marot (2024) özellikle tarihi merkezler ve kıyı bölgeleri gibi turizm açısından hassas alanlarda, kentsel strateji planlarının turizm kriterlerini içermesi gerektiğini belirtmektedir. Bu yaklaşım, planlamanın yalnızca fiziksel düzenleme değil, aynı zamanda destinasyonun marka değeri ve sürdürülebilirlik gibi kavramları da içeren çok boyutlu bir süreç olduğunu göstermektedir. Şehir planlamanın kültürel mirasın korunması üzerindeki etkisini değerlendiren Çatalbaş & Ecemiş Kılıç (2022), uluslararası koruma sözleşmelerinde miras alanlarının korunmasının yanı sıra turizme entegre edilmesinin plan ve politikalarla desteklenmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Böylelikle, kentsel planlama kararları kültürel mirası pasif bir koruma nesnesi olmaktan çıkararak, kent kimliğini

güçlendiren ve ziyaretçi deneyimini geliştiren bir unsur haline getirmektedir. Şehir planlama ve turizmin etkileşiminde önemli görülen bir diğer etken ise mekânsal kalite ve taşıma kapasitesi yönetimidir. Weng vd., (2021) mekân kalitesini erişilebilirlik ve sürdürülebilirlik açısından değerlendirerek bu unsurların turist deneyimi üzerindeki etkisine dikkat çekmektedir. Benzer biçimde Almeida vd., (2024) kalabalık destinasyonlarda taşıma kapasitesinin mekânsal planlamaya entegre edilmesi gerektiğini, aksi halde sürdürülebilirlik hedeflerinin zarar görebileceğini ortaya koymuştur. Bu sebeple şehir planlama yalnızca turizmi teşvik eden değil, aynı zamanda kentsel mekânı dengeleyen, yöneten ve koruyan bir araç olarak değerlendirilmektedir. Yang & Homma'ya (2025) göre şehir planlamanın turizme katkı sağladığı bir diğer alan ise peyzaja atıfta bulunan yeşil altyapı ile entegrasyonun sağlanmasıdır. Şehirler için yeşil altyapının planlanması, turistik rotaların ve rekreasyon alanlarının tasarımıyla birlikte sürdürülebilir şehir imajının güçlenmesine katkıda bulunur (Yang & Homma, 2025).

Özetle, çağdaş şehir planlama yaklaşımları yalnızca fiziksel mekân düzenlemesine odaklanmanın ötesinde dijital teknolojileri kullanarak sürdürülebilirlik, kültürel mirasın korunması, turistik deneyim tasarımı gibi kapsamlı ve bütüncül hedefleri kapsamaktadır. Küresel ölçekte artan nüfusun beraberinde getirdiği çevresel, sosyal ve kültürel zorluklar, şehir planlama ve turizm ile ilişkili olan akıllı şehir kavramını ve bu alandaki uygulamaları ön plana çıkarmıştır. Günümüzde şehirler; sürdürülebilirlik, enerji verimliliği, ulaşım, dijital altyapı ve yaşam kalitesinin artırılması gibi konulara önem vermektedir. Bu doğrultuda şehir planlamaya akıllı şehir teknolojilerini entegre ederek veri temelli yönetişim modellerine ve yenilikçi planlama yaklaşımlarına yönelik çeşitli girişimlerde bulunmaktadır. Böylelikle şehir planlama mekânsal ve fiziksel düzenleme işlevini genişleterek dijital planlama ve veri destekli karar alma gibi çok katmanlı bir planlama anlayışı sunmaktadır (Bibri & Krogstie, 2017; Neirotti vd., 2014).

Ahlat, sahip olduğu coğrafi, beşerî ve kültürel özellikler ile yüksek bir turizm potansiyeli barındırmaktadır (Elmastaş, 2001; Köşker, 2018). Destinasyon, şehir planlaması ve yapılaşması

açısından dijital teknolojilerden görece uzak, geleneksel bir yapı sergilemektedir. 2019 yılında elde ettiği Cittaslow unvanı ise Ahlat'ın yerel çeşitliliğini ve kültürel değerlerini ön plana çıkarması, sürdürülebilir kalkınmayı benimsemesi ve yaşam kalitesini artırmaya yönelik bütüncül bir yaklaşım geliştirmesini gerekli kılmaktadır (Cittaslow Türkiye, 2025; Yayla, 2025). Bu sebeple, Ahlat'ın şehir ve turizm planlaması hususunda karar verici birimlerine önemli görevler düşmektedir. İlgili alan yazın incelendiğinde, Ahlat ve Turizm'in ilişkilendirildiği çalışmaların genellikle destinasyonun sahip olduğu kültürel, tarihi ve doğal zenginlikler ile turizm potansiyelinin ortaya çıkarılması (Elmastaş, 2001; Köşker, 2018; Güleryuz, 2024), yerel yönetimlerin CittaSlow'a yönelik algı ve tutumları (Alkan, 2020), halkın Ahlat ve Turizm kavramına yönelik metaforik algıları (Köşker, 2021) gibi konular etrafında şekillendiği görülmektedir. Dolayısıyla bütüncül biçimde paydaş görüşlerine dayalı olarak, Ahlat'ın turizm potansiyelini ortaya çıkarma konusundaki sorunlar ve çözüm önerilerini ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bitlis Eren Üniversitesi öncülüğünde gerçekleştirilen Ahlat Bölgesi Yatırım, İstihdam ve İnovatif İş Geliştirme Çalıştayının Turizm oturumunda ele alınan sorunlar, çözüm önerileri ve eylem planları aşağıda tablolaştırılarak sunulmuştur.

Tablo 1: Ahlat Yöresi Turizm Sorunları

Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması ve Turizme Kazandırılması
Ahlat, zengin tarihi dokusuna ve açık hava müzesi niteliğindeki kültürel mirasına rağmen, bu değerlerin yeterince görünür ve erişilebilir olmadığı değerlendirilmektedir.
Şehirde hâkim olan dikey mimarileşme, kültürel değerlerin görünürlüğünü olumsuz yönde etkilemektedir.
Yapılan arkeolojik kazılarda gün yüzüne çıkarılan kültürel varlıkların etkili biçimde sergilenemediği ve bu nedenle potansiyellerinin tam anlamıyla değerlendirilemediği görülmektedir.
Tescilli yapıların birçoğu ziyaretçilere açık değildir. Bunun temel nedenleri arasında yönlendirme tabelalarının yetersizliği ve tanıtım eksikliği gösterilmektedir.

Kültürel mirasın yalnızca Selçuklu Mezarlığı ile özdeşleştirilmesi, Ahlat'ın diğer kültürel miras unsurlarının geri planda kalmasına yol açmaktadır.

Bazı tarihi alanlar ve turistik çekiciliklerin görünürlüğü, düzensiz ve plansız yapılaşma nedeniyle azalmıştır. Çifte kümbetlerin etrafındaki yapılaşma buna bir örnektir.

Arkeolojik kazı çalışmaları sonucunda farklı dönemlere ait çok sayıda esere ulaşılmış olunmasına karşın, bu varlıkların sistematik biçimde korunması ve sergilenmesi konusunda eksiklikler bulunmaktadır.

Ahlat'ın uluslararası turizm rotalarına dahil olmaması, destinasyonun tanıtım ve pazarlama faaliyetleri önündeki en önemli engellerden biri olarak değerlendirilmektedir.

Altyapı ve Hizmet

Ahlat'ta konaklama kapasitesinin sınırlı olduğu dikkat çekmektedir. Özellikle öğretmenevi ve diğer kamuya ait misafirhanelerin düşük yatak kapasitesiyle hizmet vermektedir. Ayrıca ilçede alternatif konaklama seçenekleri gelişmemiştir.

İlçedeki altyapı yetersizlikleri önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Zaman zaman yaşanan su ve elektrik kesintileri ile mobil iletişim ağlarında yaşanan zayıflıklar hem yerel halkın hem de ziyaretçilerin deneyimini olumsuz yönde etkilemektedir.

Sağlık hizmetlerinin nicelik ve nitelik açısından yeterli düzeye ulaşılamadığı belirtilmektedir. Özellikle uzman hekim eksikliği ve sağlık personeli yetersizliği, ilçede sağlık hizmetlerine erişimi güçleştirmektedir.

Çevresel altyapı ve sürdürülebilirlik açısından da birtakım eksiklikler bulunmaktadır. Arıtma ve geri dönüşüm tesislerinin yetersizliği ile çevre temizliğine yönelik denetimlerin sınırlı olması, göl kirliliği, haşere (özellikle sinek ve kene) sorunu gibi çevresel problemleri artırmaktadır.

Toplumsal Bilinç ve Katılım – Tanıtım ve Pazarlama Stratejileri

Ahlat halkının kültürel mirasa ve turizme yönelik farkındalığı geliştirilmelidir.

Ahlat'ın uluslararası turizm rotalarına dahil olmaması, destinasyon tanıtım ve pazarlama faaliyetleri açısından önemli bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir.

Sosyal medya platformlarının hem yerel işletmeler hem de kamu kurumları tarafından etkin biçimde kullanılmaması, dijital tanıtım ve görünürlük açısından önemli bir boşluk yaratmaktadır.

Yerel gastronomi kültürünün tanıtımı yeterli düzeyde gerçekleştirilememekte, geleneksel mutfak unsurlarını ön plana çıkaran gastronomi etkinliklerinin düzenli biçimde yapılmaması, turizmde sürdürülebilirliği olumsuz etkilemektedir.

Ahlat'ta faaliyet gösteren bir seyahat acentesinin bulunmaması, turizm planlaması ve yönlendirmelerinde önemli bir eksiklik olarak öne çıkmaktadır. Bu eksiklik destinasyonun turizm ağlarıyla iletişimini ve ziyaretçi deneyiminin profesyonel biçimde yönetilmesini güçleştirmektedir.

Ziyaretçi Deneyiminin Geliştirilmesi

Ahlat'ın yıllık yaklaşık 400.000 ziyaretçiyi ağırlamasına rağmen, bu ziyaretlerin yerel ekonomiye katkısı oldukça kısıtlıdır.

Turizm gelirlerinin yerel işletmelere ve topluma yansımasının sınırlı olması, ekonomik sürdürülebilirlik açısından önemli bir sorundur.

Ziyaretçi güzergahlarının planlı bir yapıya sahip olmaması ve destinasyon içi rotaların dağınık biçimde olması zaman yönetimi ve ziyaretçi akışının verimli şekilde sağlanması açısından sorun teşkil etmektedir.

Ziyaretçilerin karşılama, ağırlama ve yönlendirme süreçlerinin profesyonel standartlara uygun biçimde yürütülmediği, bu durumun da destinasyon imajını ve ziyaretçi memnuniyetini olumsuz etkilediği düşünülmektedir.

Havalimanından Ahlat'a ulaşımın yeterince düzenli ve erişilebilir olmaması, destinasyonun ulaşılabilirliğini kısıtlayan temel altyapı sorunlarından biri olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 2: Ahlat Yöresi Turizm Sorunlarına Yönelik Çözüm Önerileri

Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması ve Turizme Kazandırılması

Ahlat'ın sahip olduğu kültürel miras unsurları, bütüncül bir perspektifle yeniden ele alınmalı ve stratejik bir çerçevede değerlendirilmelidir. Bu kapsamda, ilçedeki tüm somut ve somut olmayan kültürel değerlerin detaylı bir **envanteri** hazırlanmalı; söz konusu unsurlar tematik kültür rotaları hâline getirilerek turizm ürün çeşitliliği artırılmalıdır.

Kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir şekilde yaşatılması için **yerel yönetimler, kamu kurumları ve özel sektör** arasındaki iş birliği ve koordinasyon güçlendirilmelidir. Bu iş birliği modeli, hem kaynakların etkin kullanımını hem de koruma süreçlerinin kurumsal sürdürülebilirliğini destekleyecektir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü bünyesinde yer alan tarihî yapıların korunması, bakımı ve restorasyonu konusunda yeni yasal ve idari düzenlemeler yapılmalıdır. Bu yapıların bakım sorumlulukları, **denetlenebilir ve şeffaf** bir mekanizma çerçevesinde ilgili kurum veya kuruluşlara devredilerek koruma süreçlerinin sürekliliği sağlanmalıdır.

Altyapı ve Hizmet

Ahlat'ta kısa, orta ve uzun vadeyi kapsayan **altyapı ve üstyapı planlamalarının** entegre bir yaklaşımla hazırlanması gerekmektedir. Bu planlamalar, ulaşım, enerji, iletişim ve çevresel sürdürülebilirlik unsurlarını bütüncül biçimde ele almalıdır.

İlçedeki **sağlık altyapısının güçlendirilmesi** öncelikli bir ihtiyaç olarak değerlendirilmektedir. Özellikle uzman hekim ve sağlık personeli eksikliklerinin giderilmesi hem yerel halkın hem de ziyaretçilerin sağlık hizmetlerine erişimini güvence altına alacaktır.

Mevcut **arıtma tesisinin kapasitesinin artırılması** ve teknolojik olarak yenilenmesi, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması ve göl ekosisteminin korunması açısından büyük önem taşımaktadır.

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) ile iş birliği içerisinde fiber internet altyapısının genişletilmesi ve güçlendirilmesi, dijital bağlantı kalitesini yükselterek hem yerel işletmelerin hem de turizm faaliyetlerinin dijital dönüşümünü destekleyecektir.

Ahlat'ta **alternatif turizm türlerinin (örneğin doğa, kültür, inanç, gastronomi turizmi)** geliştirilmesiyle ziyaretçi sayısının yıl geneline

dengeli biçimde yayılması sağlanabilir. Bu durum, konaklama işletmelerinin yalnızca yaz sezonuna bağlı gelir yapısını dengeleyerek sürdürülebilir turizm açısından ekonomik istikrarı güçlendirecektir.

Toplumsal Bilinç ve Katılım – Tanıtım ve Pazarlama Stratejileri

Halk Eğitim Merkezi, Mesleki Eğitim Merkezi ve üniversite iş birliğiyle yürütülecek **hayat boyu öğrenme programları**, toplumda kültürel mirasın korunması, sürdürülebilir turizm anlayışı ve tarih bilincinin geliştirilmesine önemli katkı sağlayabilir. Bu tür eğitim programları, yerel halkın turizme yönelik farkındalığını artırarak katılımcı bir destinasyon yönetimi anlayışını güçlendirecektir.

Sivil toplum kuruluşları (STK) ile ortaklık temelinde, yerel halkın aktif katılımını teşvik eden **bilinçlendirme ve farkındalık kampanyaları** düzenlenmelidir. Bu kampanyalar aracılığıyla kültürel değerlerin korunması, çevresel duyarlılığın artırılması ve sürdürülebilir turizm davranışlarının yaygınlaştırılması hedeflenmelidir.

Ahlat'ın tanıtımında **dijital medya ve sosyal ağların etkin biçimde kullanılması** büyük önem taşımaktadır. Profesyonel düzeyde hazırlanmış **dijital pazarlama ve iletişim stratejileri** aracılığıyla destinasyonun marka bilinirliği güçlendirilmeli ve ulusal–uluslararası görünürlüğü artırılmalıdır.

Fotoğraf turizmi, gastronomi, doğa yürüyüşleri ve kültürel rotalar gibi niş turizm türlerine yönelik özgün tanıtım materyalleri hazırlanmalıdır. Bu yaklaşım, Ahlat'ın sahip olduğu doğal ve kültürel zenginliklerin çeşitlendirilmiş turizm ürünleri aracılığıyla daha geniş bir kitleye ulaştırılmasını sağlayacaktır.

Bölgedeki **seyahat acentesi sayısının artırılması** teşvik edilmelidir. Yeni acentelerin kurulumu, hem turist yönlendirmesini kolaylaştıracak hem de destinasyonun turizm ağlarına entegrasyonunu güçlendirecektir.

Yerel basın kuruluşları ile **sosyal medya elçilerinin** tanıtım faaliyetlerinde aktif rol alması desteklenmelidir. Bu paydaşların katkısıyla Ahlat'ın özgün değerleri daha geniş bir kitleye ulaşacak ve destinasyonun dijital tanıtım gücü pekiştirilecektir.

Ziyaretçi Deneyiminin Geliştirilmesi

Ahlat'ta **müze deneyimi yalnızca kapalı mekânlarla sınırlı kalmamalı,** ilçenin tamamı bir **"açık hava müzesi**" anlayışıyla yeniden tasarlanmalıdır. Bu kapsamda kültürel miras alanları, geleneksel mimari dokular, zanaatkâr

atölyeleri ve tematik rotalar bütünleşik bir şekilde ele alınarak **ziyaretçiye bütüncül bir deneyim** sunulmalıdır.

Ayrıca dijital rehberlik, artırılmış gerçeklik (AR) ve sesli bilgilendirme sistemleri gibi **yenilikçi ziyaretçi etkileşim araçları** devreye alınarak kültürel mirasın algılanabilirliği güçlendirilmelidir.

İlçedeki **yiyecek ve içecek işletmelerinin hizmet kalitesi** yükseltilmeli; **hijyen, gıda güvenliği ve personel eğitimi** konularında standartlar oluşturulmalıdır. Bu doğrultuda gastronomi işletmeleri için **denetim mekanizmaları** güçlendirilmeli, yerel ürünlerin kullanımı teşvik edilerek **"yerel lezzet markası"** kimliği geliştirilmeli ve sürdürülebilir gastronomi uygulamaları desteklenmelidir.

Ayrıca, **restoran ve kafelerin yönlendirme, menü, fiyatlandırma ve hizmet sunumu** açısından ziyaretçi dostu bir yaklaşımla yeniden düzenlenmesi, **yerel mutfak kültürünün tanıtımına** katkı sağlayacaktır. Bu çerçevede düzenlenecek **gastronomi festivalleri, tadım günleri ve mutfak atölyeleri**, hem yerel ekonomiye canlılık kazandıracak hem de Ahlat'ın destinasyon kimliğini güçlendirecektir.

Tablo 3: Ahlat Yöresi Turizm Sorunlarına Yönelik Eylem Planı

Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması ve Turizme Kazandırılması
Ahlat'taki **tescilli yapıların dijital haritalarla entegre edilmesi**, bu yapıların hem **görünürlüğünü hem de ziyaretçi erişilebilirliğini** artıracaktır. Bu kapsamda, dijital haritalama sistemleriyle yapıların tarihçesi, mimari özellikleri ve ziyaret bilgileri etkileşimli biçimde sunulmalı; mobil uygulamalar aracılığıyla **artırılmış gerçeklik (AR)** veya **QR kodlu bilgilendirme panoları** gibi dijital çözümler kullanılmalıdır.
Kale Mahallesi gibi tarihî dokusu korunmuş alanların "**otantik çarşı**", "**tarihî film platosu**" veya "**el sanatları sokağı**" konseptleriyle yeniden işlevlendirilmesi, kültürel mirasın korunarak ekonomik değere dönüştürülmesini sağlayacaktır. Bu alanlarda yerel zanaatkârların faaliyet gösterebileceği, geleneksel üretim biçimlerinin sergilenebileceği **yaşayan kültür alanları** oluşturulmalıdır.
Ahlat'ın **kültürel etkinlik çeşitliliğinin artırılması** ve mevcut şenliklerin **sürdürülebilir biçimde gelenekselleştirilerek yıllık takvime bağlanması** önem taşımaktadır. Bu etkinlikler yalnızca turistik çekim

unsuru değil, aynı zamanda yerel kimliğin görünür hâle gelmesini sağlayan **sosyal bütünleşme araçları** olarak değerlendirilmelidir.

Madavans Vadisi, Harabe Şehir ve çevresindeki alanlarda çevre düzenleme, yönlendirme tabelaları, yürüyüş parkurları ve bilgilendirme panoları gibi **ziyaretçi altyapısı unsurları** güçlendirilmelidir. Bu bölgelerin doğal ve arkeolojik değerleri dikkate alınarak peyzaj planlaması yapılmalı ve sürdürülebilir kullanım ilkeleri gözetilmelidir.

Tarihî mekân ve eserlerin korunmasına yönelik denetim mekanizmaları sıklaştırılmalı; tahribatı önleyici teknik, hukuki ve idari tedbirler ivedilikle devreye alınmalıdır. Bu doğrultuda, koruma kurulları, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları arasında koordinasyon güçlendirilerek **etkin bir kültürel miras yönetim sistemi** oluşturulmalıdır.

Altyapı ve Hizmet

Ahlat'ta yaz aylarında nüfusun belirgin biçimde artması nedeniyle, **100.000–150.000 kişilik kapasiteye uygun modern bir arıtma altyapısı** oluşturulması elzemdir. Bu doğrultuda, **entegre su yönetimi ve çevresel sürdürülebilirlik ilkeleri** çerçevesinde yeni arıtma tesisi projeleri başlatılmalı, mevcut tesislerin teknolojik kapasitesi artırılmalı ve çevresel izleme sistemleri (örneğin sensör tabanlı su kalitesi takibi) devreye alınmalıdır.

Ahlat'ın sağlık hizmetleri altyapısının geliştirilmesi amacıyla, ilçenin **"Eğitim ve Araştırma Hastanesi" statüsüne kavuşturulması** yönünde **Sağlık Bakanlığı nezdinde girişimlerde bulunulması** önem arz etmektedir. Bu statü değişikliği, hem bölgedeki sağlık hizmetlerinin niteliğini artıracak hem de sağlık turizmi potansiyelini destekleyecektir. Ayrıca, **uzman hekim atamalarının artırılması** ve **tele-tıp hizmetlerinin** yaygınlaştırılmasıyla kırsal sağlık erişimi güçlendirilmelidir.

Mobil iletişim altyapısının güçlendirilmesi, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) koordinasyonunda öncelikli bir gündem olarak ele alınmalıdır. Özellikle yaz aylarında artan kullanıcı yoğunluğuna karşı, **gezici baz istasyonlarının** belirli turistik merkezlerde aktif hale getirilmesi, iletişim kesintilerinin önlenmesini sağlayacaktır. Ayrıca, fiber altyapının kırsal alanlara kadar genişletilmesi, Ahlat'ın dijital dönüşümünü hızlandıracaktır.

Haşereyle mücadele çalışmaları çevresel sürdürülebilirlik ilkeleri gözetilerek, bilimsel temellere dayalı biçimde yürütülmelidir. Aşırı veya kontrolsüz ilaçlama faaliyetleri, **Van Gölü ekosisteminde yer alan besin**

zinciri ve kuş popülasyonları üzerinde geri dönülmez zararlara yol açabileceğinden, uygulamalar ekolojik dengeyi koruyacak şekilde planlanmalıdır. Bu süreçte, **benzer ekolojik koşullara sahip yerel yönetimlerin iyi uygulama örneklerinden** ve **profesyonel çevre sağlığı hizmeti sunan firmalardan** teknik destek alınmalıdır.

Toplumsal Bilinç ve Katılım – Tanıtım ve Pazarlama Stratejileri

Ahlat'ta turizm bilincinin geliştirilmesi ve hizmet kalitesinin artırılması amacıyla **"Kültür Elçisi" projesi** hayata geçirilmelidir. Bu proje kapsamında, bölgedeki işletmeciler, esnaflar, rehberler ve konaklama sektörü çalışanlarına yönelik **misafirperverlik, kültürel farkındalık, iletişim becerileri ve destinasyon tanıtımı** konularında eğitim programları düzenlenmelidir. Böylelikle yerel halkın turistlerle etkileşiminde profesyonellik artacak, destinasyonun genel algısı güçlenecektir.

Yerel gastronomi, geleneksel el sanatları ve tarih bilinci alanlarında kamu kurumları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşlarının (STK) iş birliğiyle **eğitim programları** geliştirilmelidir. Bu eğitimlerde, hem kültürel mirasın korunması hem de ekonomik değer yaratma süreçlerine odaklanılarak **yerel üreticilerin ve zanaatkârların bilgi ve becerilerinin güçlendirilmesi** sağlanmalıdır.

Ahlat'ın tanıtımında güçlü bir destinasyon kimliği oluşturmak amacıyla **"Gör, Hisset, Tat" temalı bütüncül bir dijital tanıtım kampanyası** hayata geçirilmelidir. Bu kampanya; görsel hikâye anlatımı, etkileşimli web platformları, artırılmış gerçeklik (AR) deneyimleri ve sosyal medya içerikleriyle desteklenerek Ahlat'ın kültürel, doğal ve gastronomik zenginliklerini bütüncül bir anlatıyla ulusal ve uluslararası düzeyde görünür kılmalıdır.

Yöresel mutfağın çağdaş yorumlarla yeniden sunulduğu **"Ahlat Gastronomi Şenliği"** düzenli aralıklarla gerçekleştirilmeli ve **geleneksel hale getirilmelidir**. Bu etkinliklerde yerel şefler, üniversitelerin gastronomi bölümleri ve ünlü gurmelerin iş birliğiyle atölye çalışmaları, tadım etkinlikleri ve yarışmalar düzenlenerek **"Ahlat Mutfağı"nın marka kimliği** oluşturulmalıdır. Ayrıca, coğrafi işaretli ürünlerin tanıtımı ve satışı için bu şenlikler **yerel üreticilere ekonomik katkı** sağlayacak bir platform işlevi görebilir.

Turist deneyimini güçlendirmek amacıyla **"Ahlat Turizm Tanıtım ve Yönlendirme Ofisi (Infodesk)"** kurulmalıdır. Bu merkez; **çok dilli**

personel, dijital kiosklar, interaktif ekranlar ve mobil bilgi uygulamalarıyla desteklenerek, ziyaretçilerin ulaşım, konaklama, kültürel etkinlikler ve yerel deneyimlere ilişkin ihtiyaç duyduğu bilgilere hızlı erişimini sağlamalıdır. Ayrıca, bu ofis yerel gençlerin istihdam edildiği bir yapı hâline getirilerek **turizmde insan kaynağı kapasitesi** artırılabilir.

Ahlat ve çevresinin **Uluslararası Turizm Rotası** içinde **resmî olarak tescillenmesi** yönünde girişimlerde bulunulmalıdır. Bu süreçte, Kültür ve Turizm Bakanlığı, TÜRSAB ve uluslararası seyahat acenteleriyle iş birlikleri geliştirilerek Ahlat'ın **"Kültürel Miras ve Akıllı Turizm Rotası"** kapsamında yer alması sağlanmalıdır. Ayrıca, bu rotanın UNESCO Dünya Mirası Alanları, Doğu Anadolu Kültür Koridoru ve Van Gölü Havzası güzergâhlarıyla entegrasyonu hedeflenmelidir.

Ziyaretçi Deneyiminin Geliştirilmesi

Ahlat'ta turizm hareketliliğinin sürdürülebilir biçimde yönetilebilmesi için **ziyaretçi yönetimi stratejileri** geliştirilmelidir. Bu kapsamda**, taşıma kapasitesi analizleri** yapılarak tarihî, doğal ve kültürel alanların ziyaret yoğunluğu ölçülmeli; elde edilen veriler doğrultusunda **yeni odak noktaları ve alternatif ziyaret güzergâhları** belirlenmelidir. Böylece hem aşırı yoğunluğun önüne geçilecek hem de ziyaret deneyimi dengeli bir biçimde dağıtılacaktır.

Turistlerin destinasyon içinde daha uzun süre vakit geçirebilmeleri amacıyla **tematik yürüyüş rotaları, açık pazar alanları, turizm sokakları, el sanatları ve gastronomi atölyeleri** gibi **deneyim odaklı alanlar** oluşturulmalıdır. Bu alanlar, ziyaretçilerin yerel halkla etkileşimini artırarak **otantik bir deneyim zinciri** yaratacak; aynı zamanda yerel ekonomiye doğrudan katkı sağlayacaktır. Örneğin, "**Selçuklu İzinde Ahlat Rotası**" veya "**Van Gölü Lezzet Yolu**" gibi tematik güzergâhlar, turistik çekim gücünü artırabilir.

Yaz aylarında artan turist trafiği göz önünde bulundurularak **Havalimanı–Ahlat güzergâhında düzenli bir servis hattı** oluşturulmalıdır. Bu hat, sabit saatlerde ve çevrimiçi rezervasyon sistemiyle çalışarak **erişilebilirlik ve ulaşım konforunu** artırabilir.

Ahlat'ta turizme dair sorunlar; kültürel ve doğal mirasın korunması ve turizme kazandırılması, altyapı ve hizmet, toplumsal bilinç ve katılım, tanıtım ve pazarlama stratejileri ve ziyaretçi

deneyiminin geliştirilmesi konu başlıkları ile ele alınarak değerlendirilmiştir. **Tablo 1 incelendiğinde,** Ahlat'ın sahip olduğu kültürel ve doğal miras potansiyelinin etkin bir şekilde değerlendirilemediği dikkat çekmektedir. Şehrin yapısına uygun olmayan biçimde bir yapılaşmanın hâkim olması sebebiyle kültürel miras varlıklarının görünürlüğünün azalması ve birçok miras alanının erişilebilir halde olmaması bir diğer önemli sorunlar arasında yer almaktadır. Benzer biçimde, **bakım ve restorasyon süreçlerinin yetersizliği**, miras alanlarının hem fiziksel olarak korunmasını hem de turizm değeri açısından değerlendirilmesini engellemektedir. Hızlı ve plansız kentleşme, kültürel peyzajın bütünlüğünü bozmakta dolayısıyla planlama süreçlerinde miras alanlarının fiziksel çevresi ile birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir (Graham vd., 2000). Benzer biçimde Aas vd., (2005) yerel paydaşların iş birliğinin yetersiz olduğu durumlarda miras alanlarının sürdürülebilir biçimde yönetilemediğine dikkat çekmektedir. Ayrıca Ahlat'ta özellikle yaz ayları gibi turizm faaliyetlerinin yoğun biçimde yaşandığı dönemlerde altyapı kapasitelerinin eksik kaldığı gözlemlenmektedir. Yaz ayları başta olmak üzere, yoğun biçimde yaşanan elektrik ve su kesintileri gerek yerel halkın gerek ise ziyaretçilerin yaşam kalitesini belirgin biçimde olumsuz etkilemektedir. CittaSlow olması sebebiyle de Ahlat ilçesinin çevresel altyapı ve sürdürülebilirlik gibi konulara ayrıca özen göstermesi gerekmektedir. Bir destinasyonun **altyapı unsurları, hizmet kapasitesi ve temel kaynakları**, turizm faaliyetlerinin sürdürülebilir biçimde yürütülmesi için **ön koşul niteliği taşımaktadır.** Ulaşım, iletişim, konaklama, enerji, su ve sağlık altyapısı gibi temel bileşenler hem ziyaretçi memnuniyetinin sağlanması hem de destinasyonun rekabet gücünün artırılması açısından kritik öneme sahiptir. **Inskeep (1991),** turizm gelişiminin yalnızca doğal ve kültürel çekiciliklerle değil, aynı zamanda bu çekicilikleri destekleyen altyapı ve hizmet sistemlerinin bütüncül biçimde planlanmasıyla mümkün olabileceğini belirtmektedir. Ahlat'ın **uluslararası turizm rotaları içerisinde yeterince konumlanamaması,** destinasyonun sahip olduğu **gastronomik kimliğin etkin biçimde tanıtılamaması** ve **yerel halkın turizm bilincinin gelişmemiş olması,** bölgedeki **katılımcı yönetişim, toplumsal farkındalık ve tanıtım stratejileri** açısından temel sorun

alanları olarak öne çıkmaktadır. Bramwell & Lane'e (2011) göre sürdürülebilir turizmin başarısı, yerel toplulukların aktif biçimde yer almasına ve destinasyonun özgün değerlerinin tanıtım süreçlerine entegre edilmesine bağlıdır. Benzer biçimde Richards (2012) ise gastronomi gibi kültürel değerlerin destinasyon markalaşmasında temel bileşenler olduğunu ancak bu potansiyelin toplumsal katılım ve stratejik tanıtım girişimleri ile görünür hale geleceğini belirtmektedir.

Ahlat, yıl bazında yaklaşık 400.000 ziyaretçiyi misafir etmesine rağmen, bu ziyaretlerden elde edilen turizm geliri yerel ekonomi ve toplum yararına sınırlı ölçüde yansımaktadır. Bu durum, turizm gelirlerinde "sızma (leakage)" olgusuyla kavramsal olarak paralellik taşımaktadır. Öyle ki, ilgili alan yazında turizm gelirlerinin destinasyonda kalmaması, kalkınma etkilerini zayıflatıcı bir etken olarak tanımlanmaktadır (Chaitanya & Swain, 2023). Ayrıca ziyaretçilerin karşılama, yönlendirme ve ağırlama süreçlerinin profesyonel standartlardan uzak yürütülmesi, destinasyon imajını zedeleyerek misafir memnuniyetini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Son olarak, havalimanı ile Ahlat arasındaki ulaşımın yeterli düzeyde organize edilmemiş olması, destinasyonun erişilebilirliğini kısıtlayan temel altyapı eksikliklerinden biridir ve bu durum potansiyel ziyaretçilerin gelme kararı üzerinde caydırıcı bir faktör oluşturabilir (Sarantakou, 2023).

Tablo 2'de sunulan çözüm önerileri, Ahlat'ın turizm sektörüne dair sorunlarına geniş bir perspektif ile yaklaşmaktadır. Ahlat'ın kültürel ve doğal potansiyeli, **bütüncül bir destinasyon yönetimi anlayışıyla** yeniden ele alınmalıdır. İlçede kültürel mirasın sürdürülebilir biçimde korunması, altyapı eksikliklerinin giderilmesi, yerel halkın turizm süreçlerine aktif katılımının sağlanması ve tanıtım stratejilerinin dijital araçlarla güçlendirilmesi temel öncelikler arasında yer almaktadır. Bu kapsamda, **somut ve somut olmayan kültürel değerlerin envanterinin çıkarılması, tematik kültür rotalarının oluşturulması** ve **açık hava müzesi yaklaşımının benimsenmesi**, Ahlat'ın kültürel mirasını turizm ürünü olarak dönüştürebilmesi açısından kritik öneme sahiptir. İlgili alan yazında, **bütüncül planlama ve paydaş katılımı**, kültürel mirasın etkin biçimde korunması ve ekonomik fayda yaratılması için ön koşul

olarak kabul edilmektedir (Aas vd., 2005; Timothy & Boyd, 2003). Bu bağlamda Ahlat'ta, **yerel yönetimler, kamu kurumları ve özel sektörün iş birliğine dayalı bir yönetişim modeli** geliştirilmelidir. Ayrıca, **altyapı yatırımlarının** (ulaşım, sağlık, dijital bağlantı, arıtma) güçlendirilmesi, destinasyonun hem ziyaretçi deneyimini hem de yaşam kalitesini artırarak sürdürülebilir turizmin altyapısını oluşturacaktır (Inskeep, 1991; Gunn & Var, 2002).

Bunlara ek olarak, **yerel halkın eğitim programları, farkındalık kampanyaları ve STK iş birlikleri** aracılığıyla turizm sürecine dahil edilmesi, toplumsal sahiplenme ve sürdürülebilir kalkınma açısından önem taşımaktadır (Bramwell & Lane, 2011). **Dijital pazarlama stratejilerinin** ve **sosyal medya temelli tanıtım kampanyalarının** geliştirilmesi ise destinasyonun marka kimliğini güçlendirerek uluslararası görünürlüğünü artıracaktır (Gretzel vd., 2015).

Tablo 3'te yer alan eylem planı değerlendirildiğinde, belirlenen sorunlar ve çözüm önerilerine paralel olarak Ahlat'ın kültürel ve doğal mirasının korunarak turizme kazandırılmasını, altyapı ve hizmet kapasitesinin geliştirilmesini, toplumsal farkındalık ve katılımın artırılmasını, aynı zamanda ziyaretçi deneyiminin iyileştirilmesini hedeflemektedir. Bu amaçlar doğrultusunda sunulan eylem planında dijital uygulamalara yönelik yapılan vurgular ile birlikte kültürel alanların görünürlüğü artacak ve zamanla kültürel mirasın ekonomik değere dönüşümü hız kazanacaktır. Ayrıca sağlık, ulaşım ve iletişim altyapısının geliştirilmesiyle turizmde sürdürülebilirliğe katkıda bulunulması öngörülmektedir. Yerel halkın katılımını artıran projeler, tanıtım kampanyaları ve gastronomi etkinlikleriyle Ahlat'ın marka değeri güçlendirilirken, planlı ziyaretçi yönetimi ve ulaşım çözümleriyle destinasyonun erişilebilirliği ve çekiciliğin artacağı beklenmektedir. Aynı zamanda tüm bu yaklaşımlar, yerel halkın ve ziyaretçilerin memnuniyetini artırmakla kalmayıp, akıllı turizm dönüşümünü de destekleyecektir (Buhalis & Amaranggana, 2015).

Sonuç ve Değerlendirme

Bitlis Eren Üniversitesi Kanık Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu öncülüğünde düzenlenen **Ahlat Bölgesi Yatırım, İstihdam ve İnovatif İş Geliştirme Çalıştayı;** akademi, kamu, özel sektör ve sivil toplum temsilcilerinin geniş katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Çalıştayda kadın istihdamı, turizm, tarım, şehir planlama ve maden gibi Ahlat'ın kalkınma potansiyelini etkileyen temel alanlar kapsamlı biçimde ele alınmıştır. Kamu kurumları, yerel yönetimler ve akademisyenlerin bir araya gelmesi, Ahlat'ın tarihî, kültürel ve doğal mirasının korunarak gelecek kuşaklara aktarılması yönünde **ortak bir vizyon ve iş birliği zemini** oluşturmuştur. Çalıştay, mevcut sorunların tespit edilmesiyle birlikte uzun vadeli sürdürülebilir kalkınma politikalarına katkı sağlayan önemli bir platform niteliği taşımıştır. Katılımcıların paylaştığı görüşler, Ahlat'ın turizm odaklı büyümesinin ancak **planlı, çevreye duyarlı ve kültürel değerlere saygılı bir stratejik yaklaşım** ile mümkün olabileceğini açıkça ortaya koymuştur.

Turizm oturumunda ele alınan konulara dair raporlar incelendiğinde, kültürel ve doğal mirasın korunurken ön plana çıkarılmasına yönelik şehir planlama ile de ilişkili olan eksikliklerin fazla olduğu dikkat çekmektedir. Altyapı ve hizmet konusunda turizm sektörü için temel sayılan konaklama, yeme- içme ve ulaşım gibi hizmetlerin bölgede geliştirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, dijital dönüşüm araçlarının kullanılması, tarihi dokunun planlı biçimde korunması ve kültürel mirasın tematik turizm rotalarına entegre edilmesi, Ahlat'ın tanıtım gücünün ve turizm çekiciliğinin artmasına katkıda bulunacaktır. Altyapı ve hizmet kapasitesinin güçlendirilmesi, destinasyonun uzun vadeli gelişimi için bir gerekliliktir. Bununla birlikte ilçenin sahip olduğu CittaSlow unvanı ve bu doğrultudaki kriterler de göz önünde bulundurularak çevresel sürdürülebilirliği esas alan planlama yaklaşımı benimsenmelidir. Tüm bu alanlara yönelik kurumlar arası iş birliği ile yapılacak olan yatırımların hem yerel halkın hem de ziyaretçilerin destinasyona yönelik deneyimlerini iyileştirmesi, Ahlat'ın kültürel ve doğal mirası korunurken modern turizm dinamiklerine uyum sağlaması, akıllı,

sürdürülebilir ve katılımcı bir destinasyon kimliğine kavuşması sağlanacaktır.

KAYNAKÇA

Aas, C., Ladkin, A., & Fletcher, J. (2005). Stakeholder collaboration and heritage management. *Annals of tourism research*, *32*(1), 28-48. doi:10.1016/j.annals.2004.04.005

Alkan, A. (2020). Yerel paydaşların cittaslow şehir ağına yönelik algı ve tutumlarına ilişkin bir araştırma: Ahlat cittaslow şehir örneği. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (47), 261-280. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1036209

Almeida, D. S., Simões, R., Abreu, F. B. E., Lopes, A., & Boavida-Portugal, I. (2024, February). A Carrying Capacity Calculator for Pedestrians Using OpenStreetMap Data: Application to Urban Tourism and Public Spaces. In *ENTER e-Tourism Conference* (pp. 79-90). Cham: Springer Nature Switzerland.

Bibri, S. E., & Krogstie, J. (2017). Smart sustainable cities of the future: An extensive interdisciplinary literature review. *Sustainable cities and society*, *31*, 183-212. http://dx.doi.org/10.1016/j.scs.2017.02.016

Buhalis, D., & Amaranggana, A. (2015). *Smart tourism destinations: Enhancing tourism experience through personalization of services.* In I. Tussyadiah & A. Inversini (Eds.), *Information and Communication Technologies in Tourism 2015* (pp. 377–389). Springer

Bramwell, B., & Lane, B. (2011). *Critical research on the governance of tourism and sustainability.* Journal of Sustainable Tourism, 19(4–5), 411–421.

Cittaslow Türkiye (2025) https://cittaslowturkiye.org/tr/ adresinden 11 Ekim 2025 tarihinde alınmıştır.

Chaitanya, A. K., & Swain, S. K. (2024). Economic leakages in tourism: A comprehensive review of theoretical and empirical perspectives. *Tourism Economics*, *30*(5), 1306-1323. https://doi.org/10.1177/13548166231204648

Çatalbaş, F., & Kılıç, S. E. (2022). Planlama perspektifinde uluslararası sözleşmelerde kültür turizmi ve koruma ilişkisi. *Yakın Doğu Üniversitesi Yakın Mimarlık Dergisi*, *6*(1), 134-151.

Elmastaş, N. (2001). Ahlat Yöresi'nin Turizm Potansiyeli. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (3), 153-182. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/716264

Graham, B., Ashworth, G. J., & Tunbridge, J. E. (2000). *A Geography of Heritage: Power, Culture and Economy.* Arnold Publishers.

Gretzel, U., Sigala, M., Xiang, Z., & Koo, C. (2015). *Smart tourism: Foundations and developments.* Electronic Markets, 25(3), 179–188.

Gunn, C. A., & Var, T. (2002). *Tourism Planning: Basics, Concepts, Cases* (4th ed.). Routledge.

Güleryüz, U., (2024), *Bitlis ilinde kıyı turizminin geliştirilmesi ve engelliler plajı önerisi,* İçinde Bitlis Turizm Araştırmaları (Edt. Elmastaş, N.) 4. Bölüm, pp.47-57, Akademisyen Kitapevi, Ankara. ISBN 978-625-375-174-6. https://doi.org/10.37609/akya.3383

Inskeep, E. (1991). *Tourism Planning: An Integrated and Sustainable Development Approach.* Van Nostrand Reinhold.

Klepej, D., & Marot, N. (2024). Considering urban tourism in strategic spatial planning. *Annals of Tourism Research Empirical Insights*, *5*(2), 100136. https://doi.org/10.1016/j.annale.2024.100136

Shoval, N. (2018). Urban planning and tourism in European cities. *Tourism Geographies*, *20*(3), 371-376. https://doi.org/10.1080/14616688.2018.1457078

Sarantakou, E. (2023). Contemporary challenges in destination planning: A geographical typology approach. *Geographies*, *3*(4), 687-708. https://doi.org/10.3390/geographies3040036

Stamatiou, K. (2024). Bridging the gap between tourism development and urban planning: Evidence from Greece. *Sustainability*, *16*(15), 6359.

Timothy, D. J., & Boyd, S. W. (2003). *Heritage Tourism.* Pearson Education.

Köşker, H. (2021). Ahlat halkının ahlat ve turizm kavramına yönelik metaforik algıları. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (53), 419-438. https://doi.org/10.53568/yyusbed.1003700

Köşker, H. (2018). Ahlat'ın Kültürel Turizm Potansiyeli Üzerine Bir Araştırma. *Mukaddime*, *9*(1), 189-208. https://doi.org/10.19059/mukaddime.356645

Richards, G. (2012). *An overview of food and tourism trends and policies.* OECD Tourism Papers, 2012/01, OECD Publishing.

Yang, Z., & Homma, R. (2025). Research on the synergistic relationship between urban tourist attractions and green infrastructure in Japanese cities based on green tourism. *City and Built Environment*, *3*(1), 3. https://doi.org/10.1007/s44213-025-00042-x

Yayla, E. (2025). Sosyal Medya İletişiminin Ortaya Çıkan Görsel Özellikleri: Yavaş Şehir Yansımaları. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, *9*(1), 203-225. https://doi.org/10.32572/guntad.1539832

Weng, J., Xiao, J., & Yu, L. (2022). Local demand, quality of place, and urban tourism competitiveness. *Frontiers in Psychology*, *12*, 817805. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.817805

III. BÖLÜM

TURİZM KAPSAMINDA ŞEHİR PLANLAMASI VE AHLAT

Özge KORKMAZ[1]
Erkan DENK[2]
Fatih ADIGÜZEL[3]
Abdullah KÖSEOĞLU[4]

Giriş

Ahlat, sahip olduğu tarihi alan ve eserlerin yanı sıra kültürel miras mimarisiyle donatılmış, Van Gölü kıyısında konumlanan kıyı turizmine elverişli, Cittaslow özelliği de olan önemli bir tarihi destinasyondur. Bu önemli kimliğini, doğal güzelliklerini ve tarihi mirasını da geleceğe taşıyabilmesi için sürdürülebilir bir şekilde şehir planlamaya ihtiyacı olduğu düşünülmektedir. Son yıllarda artan turist sayısı ve merkezi hükümetin Ahlat'a yönelik artan ilgisiyle birlikte bölgede turizm yoğunluğu ve hacmi hızla yükselmiştir. Bu durumun, yörede sosyal ve ekonomik taşıma kapasitesi açısından sorunlara yol açabileceği görülmekte olup, sağlıklı bir şehir planlamasına duyulan ihtiyaç ortaya çıkmıştır. Ahlat destinasyonunun konumunu ve turizm açısından önemini belirtmek adına aşağıda yer alan Şekil 1'de lokasyon olarak Ahlat'ın durumu gösterilmektedir. Bu çalışmanın amacı; Ahlat'ın turizm faaliyetleri ile birlikte şehir planlama konusunda oluşan sorunlarını ortaya koyarak çözüm önerileri ile birlikte eylem planlarını belirlemektir. Bunun yanı sıra çalışma,

[1] Öğr. Gör., Bitlis Eren Üniversitesi, Turizm İhtisaslaşma Koordinatörlüğü, okorkmaz@beu.edu.tr; https://orcid.org/0000-0002-1508-3326
[2] Doç. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi, Kanık Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, fadiguzel@beu.edu.tr; https://orcid.org/0000-0002-5978-2495
[3] Doç. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, Turizm İşletmeciliği, edenk@beu.edu.tr; https://orcid.org/0000-0002-2144-3316
[4] Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, Kanık Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Turizm İşletmeciliği, akoseoglu@beu.edu.tr; https://orcid.org/0000-0002-6885-7225

literatürde Ahlat özelinde yer alan bu boşluğun araştırma ile dolduracak ve gelecekte yapılacak şehir planlama ile ilgili çalışmalara geniş perspektifli içgörüler sunacaktır. Dolayısıyla çalışmanın önemi Ahlat'ın tarihi ve kültürel yapısını korumak, bu yapının sürdürülebilirliğini sağlamak için yöreye uygun ve uyumlu planlamalar yapılarak toplumla birlikte tüm paydaşların kolektif hareket etmelerine bu sürece etkin katılım göstermelerine dayanmaktadır.

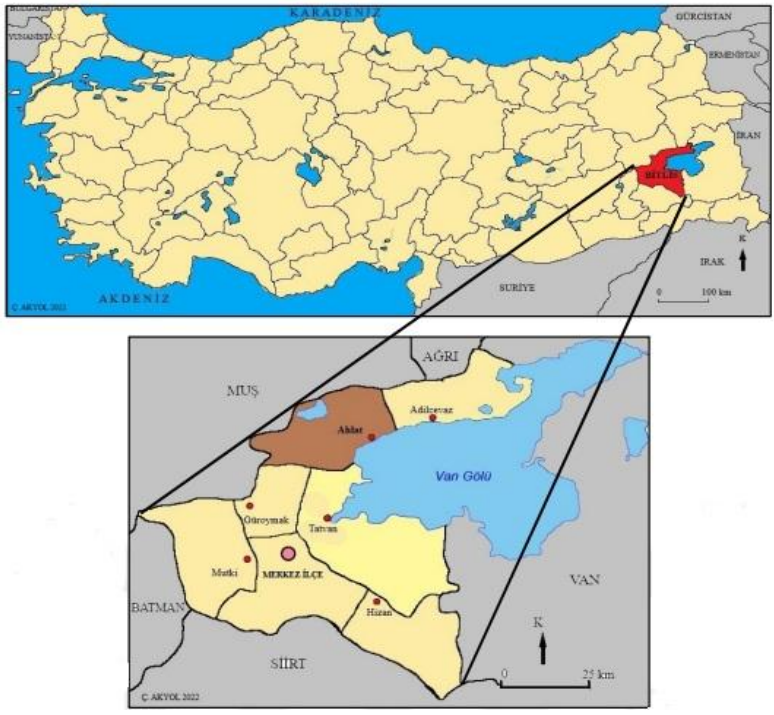

Şekil 1. Ahlat'ın Konumu
Kaynak: Akyol, 2024: 48.

Kavramsal Çerçeve

Son yıllarda kitle turizminin etkisiyle de artan turizm hareketliliği beraberinde birçok şehrin yapısında değişimleri de birlikte getirmiştir. Bu şehirlerin, küçük ve sıradan iniş pistlerine sahip havalimanlarının modern ve daha geniş alanlara, alışveriş merkezlerinin yanı sıra güncel teknoloji ile şekillenmiş temalı parklar ve otel işletmeleri gibi devasa komplekslere dönüştüğü görülmektedir.

Benzer şekilde tarihi şehirler de fiziksel ve sosyal taşıma kapasiteleri tehlikeye girecek ölçüde turizm için bir çekim merkezi haline gelmiştir. Günümüzde birçok şehrin çekiciliği büyük ölçüde geçmişlerinde yatmaktadır. Örneğin, Paris özelinde bulvarlar, saraylar ve Eyfel Kulesi gibi fuar turizminden kalma kalıntılar turistler için başlıca çekim merkezleridir. Viyana'da ise saraylar, kiliseler, müzeler, kültürel kurumlar ve kentsel çevre, şehrin turistik çekiciliğinin en somut örnekleridir. Öte yandan, birçok tarihi şehirde görülen kentsel planlama eksikliği de turizm tüketimi ve bakışı için mükemmel bir atmosfer yaratmaktadır. Bunun iyi bir örneği Barcelona'nın eski şehrinde görülebilmektedir (Shoval, 2018). Dolayısıyla bu merkezlerin sahip olduğu kültürel miras ve tarihi unsurlar turistleri destinasyonlara çekmektedir. Şehirde sunulan sosyal etkinlikler ve alanlar, iş seyahatlerine cevap verebilecek arz kaynakları, üstyapı imkanları da turist tercihlerini etkilemektedir (Jurdana ve Sušilović, 2006).

Tarihi ve kültürel eserler açısından zengin olan merkezlerde turizm faaliyetlerinin başlatılıp çeşitlendirilmesi, şehir planlama ve politikaları açısından büyük zorluklarla karşılaşılmasının kaçınılmaz olduğu anlamına gelmektedir. Kültürel varlıkların koruma altına alınması, onların tekrar yaşama kazandırılması sonrası aşırı kullanımlar, kitleler ile birlikte gelen sıkışıklık ve trafik yoğunluğu, kirlilik sorunları, kentin taşıma kapasitesine göre faaliyetlerin planlanması, yörede yaşayan toplumun refahı ve kentsel politikalar gibi daha birçok konu planlamalarda karşılaşılabilecek temel zorluklar arasındadır. İlave olarak her merkezin kendi idari kültürü, topoğrafyası, tarihi veya sosyo-ekonomik özellikleriyle ilgili spesifik sorunları da bu zorluklar arasına eklenebilmektedir. Dolayısıyla bu özellikteki destinasyonlar kısa süreli seyahatlerin ilgi odağı olmakta ve hafta sonları önemli derecede yoğunluk gösterdiği gibi hafta içi ise iş seyahatleri ile desteklenebilmektedir (Barrera-Fernandez, Hernández-Escampa ve Vázquez, 2016).

Sahip olduğu doğal güzellikleri, kültürel varlıkları, tarihi zenginlikleri ve sosyal yapısı ile Bitlis ili, iklim özellikleri, coğrafi konum ve özellikleri ile alternatif turizm türlerine cevap verebilecek çeşitli turistik arz kaynaklarına sahiptir. Başta kış turizmi ile kültür

turizmi olmak üzere inanç turizmi, yayla turizmi, av turizmi, kıyı turizmi, göl turizmi ve kuş gözlemciliğine yönelik turizm faaliyetlerine fırsat sunan özel bir destinasyondur (Savgın ve Belli, 2017; Elmastaş ve Adıgüzel, 2024). Altı ilçesi bulunan Bitlis ilinin Adilcevaz, Ahlat ve Tatvan ilçeleri Van Gölü kıyılarında konumlanmıştır. Bölümün konusunu oluşturan Ahlat ilçesi, yukarıda bahsedildiği gibi kültürel miras ve tarihi mekanları açısından önemli bir kültür turizm merkezi olduğu gibi kıyı turizm faaliyetlerine de uygun bir destinasyondur. Aşağıda yer alan Şekil 2'de bu kültürel zenginliklere sınırlı örnekler verilmiştir.

Ahlat, Anadolu'nun fethinde önemli bir yeri olan, Van Gölü'nün kuzeybatısında yer alan, Ortaçağda en büyük üç İslam kentinden birisi ve Selçuklu döneminin izlerini taş işçiliği aracılığıyla tarihi mezar taşları ve kümbet mezarları ile insanlığa sunan eşsiz bir turizm merkezidir (Köşker, 2018). Tarihi geçmişi M.Ö 1500 yılına kadar uzanan Ahlat, bu köklü kültürel mirasın yanı sıra Türkiye'nin en yüksek dağlarından olan Süphan Dağı'nın eteklerinde konumlanmış olması, Nemrut Dağı'nda bulunan Türkiye'nin en büyük krater gölüne yakınlığı, Van Gölü kıyı şeridi, Sütey Yaylası ve diğer doğal güzelliklerini yıl boyunca farklı turizm türleriyle ziyaretçilerine sunmaktadır (Köşker, 2021). Aynı zamanda Ahlat, 2019 yılından beri bir Cittaslow (Yavaş şehir) turizm merkezidir.

Ahlat taşı

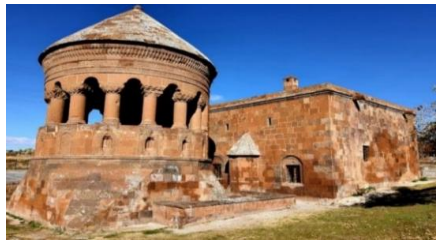

Emir Bayındır Kümbeti ve Mescidi

Selçuklu Mezarlığı

Sahil Kalesi

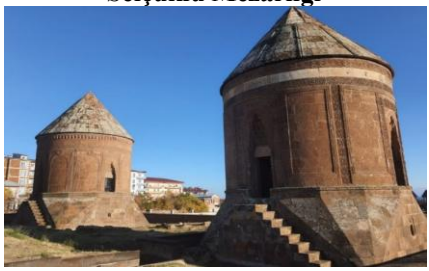

Çifte Kümbet

Harabe Şehir

Ahlat Bastonu

Süphan Dağı, Ahlat ve Van Gölü

Şekil 2. Ahlat kültürel zenginlik örnekleri

Kaynak: Akyol, 2024: 60-70.

Alan yazın incelendiğinde Ahlat üzerine gerçekleştirilen çalışmaların sınırlı düzeyde olduğu görülmektedir. Bu çalışmalarda Ahlat'ın doğal ve kültürel yapıdan sahip olduğu turizm potansiyeli (Elmastaş, 2001), Ahlat halkının turizme bakış açısı (Köşker, 2021), Ahlat yöresinin rekreasyonel turizm potansiyelinin SWOT analizi

(Çelik ve Meriç, 2017), Ahlat'ın kültürel turizm potansiyeli (Köşker, 2018), yerel paydaşların Cittaslow şehir ağına yönelik algıları (Alkan, 2020), gastronomi turizminin toplum üzerindeki muhtemel etkileri (Kodaş ve Dikici, 2012), Ahlat 1071 Malazgirt Zaferi kutlamalarının etkinlik turizmi kapsamında değerlendirilmesi (Ağbay, 2023), Ahlat yöresi taş işçiliğinin kültürel miras açısından incelenmesi (Davulcu, 2015) gibi çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla Ahlat'ın turizm açısından şehir planlamasına yönelik herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Literatürde yer alan boşluk gerçekleştirilen bu çalışma ile doldurulacaktır.

Bu kısımda Bitlis Eren Üniversitesi Kanık Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu öncülüğünde geniş paydaş katılımıyla birlikte gerçekleştirilen Ahlat Bölgesi Yatırım, İstihdam ve İnovatif İş Geliştirme Çalıştayı'ndan elde edilen veriler yer almaktadır. Bu kapsamda, öncelikle Ahlat yöresinin şehir planlaması kapsamında sorunları tablolaştırılmıştır. Devamında ise ortaya konulan çözüm önerileri ve sunulan eylem planları tablo olarak verilmiştir.

Tablo 1. Ahlat Yöresi Şehir Planlama Sorunları

Ahlat'ta hızlı ve düzensiz yapılaşma, şehir planlaması konusunda etkin bir denetim mekanizmasının olmayışı nedeniyle kontrolsüz bir büyümeye neden olmaktadır. İlçede yapılan imar planları ya yetersizdir ya da uygulama aşamasında dikkate alınmamaktadır. Bu durum parçacıl ve uyumsuz bir kent dokusu oluşturmaktadır. Yaz aylarında nüfusun geçici olarak artması, mevcut planlamanın kısa vadeli çözümlerle sınırlı kalmasına ve altyapının yetersiz hale gelmesine yol açmaktadır. Ahlat'ta ruhsat süreçleri kolay yürütülmekte ve bu durum plansız yapılaşmayı teşvik etmektedir.	Şehirde taşınmaz kültürel varlıkların sistematik bir envanteri yapılmadığı için planlama süreçleri bu mirası dikkate almadan yürütülmektedir. Kentsel dönüşüm süreçleri halkla yeterince paylaşılmamakta, mülkiyet sahiplerinin sürece katılımı sınırlı kalmaktadır. Kentte kişi başına düşen yeşil alan miktarı oldukça düşüktür, mevcut alanlar ise yeterince erişilebilir ya da işlevsel değildir. Sahil şeridi işlevsiz kalmakta ve halk plajı gibi kamusal kullanıma açık alanlar bulunmamaktadır. Sahil şeridinde bulunan yürüyüş yolları, bisiklet yolu uygun bir mimaride düzenlememiş ve bunlar çok kısa mesafeleri kapsamaktadır.

Dikey mimari tercih edilmekte olup bu durum hem şehir silüetini bozmakta hem de Ahlat'ın tarihî-kültürel dokusuyla uyumsuz bir görünüm oluşturmaktadır. Göl kıyısı, eğimli araziler ve diğer doğal eşiklerde yapılaşma sınırlandırılmadığı için doğaya zarar veren yerleşim biçimleri ortaya çıkmaktadır. Uygunsuz alanlara verilen yapı izinleri, tarihi dokuya ve çevresel sürdürülebilirliğe zarar vermektedir. Tarihî ve kültürel alanlarda yapılaşmanın engellenmesine yönelik etkili bir koruma planı bulunmamaktadır. Yukarıya doğru yapılaşan binalar, şehir silüetinin görünürlüğünü azaltmakta ve doğal manzarayı kapatmaktadır. Bunun yanı sıra sahil şeridine çok yakın yapılaşmalar da bulunmaktadır. Ahlat taşı gibi yerel ve tarihi malzemelerle yapılan yapıların çevresi bu dokuya uygun biçimde planlanmamaktadır. Bu durum estetik ve kimlik kaybına yol açmaktadır. Ahlat taşı kullanımını teşvik eden mimari ilkeler ve zorunluluklar da imar yönetmeliklerinde yeterince yer almamaktadır. Konut üretimi kısa vadeli, rant odaklı ve hızlı kâr amacıyla yapılmakta olup, bu durum yeşil alanların kaybına ve çarpık yapılaşmaya neden olmaktadır.	Tüm taşınmazların şahıslara ait olması, kamusal projeler için kamulaştırma ihtiyacını doğurmaktadır. Şehir şebeke sistemleri eski ve yetersizdir. Nesnelerin interneti ve büyük veri gibi akıllı şehir teknolojileri şehir planlamasında kullanılmamaktadır. Bazı tarihi ve kültürel alanlarda uygun olmayan yapılaşmalara izin verilmesi, kentin kültürel mirasını tehdit etmektedir. Dar yollar, yetersiz toplu taşıma, otopark eksikliği ve düzensiz park etme davranışları şehir içi ulaşımı zorlaştırmaktadır. Çocuklar için oyun alanları ve aileler için mesire alanlarının eksikliği dikkat çekmektedir. Pomza ocakları, tarımsal üretim alanlarına zarar vermekte ve kırsal kalkınmayı engellemektedir. Mevcut yapılar, engelli bireylerin erişimini kolaylaştıracak şekilde planlanmamıştır. Mevcut yapılar mevzuata uygun inşa edilmediğinden dönüşüm süreçlerinde planlama zorlukları yaşanmaktadır.

Tablo 1 değerlendirildiğinde, Ahlat'ta şehir planlama sürecinin hızlı ve düzensiz bir şekilde ilerlediği belirlenmiştir. Bu durumun temelinde etkin bir denetim mekanizmasının bulunmaması ve imar planlarının etkili bir şekilde uygulanmaması olduğu görülmektedir. İmar planlarının yetersiz kalması ve/veya dikkate alınmaması parçacıl

ve uyumsuz bir kent dokusuna yol açmaktadır. Ruhsat süreçlerinin kolaylaştırılması ise plansız bir yapılaşmayı teşvik ederek kısa vadeli ve rant odaklı bir gelişim anlayışını pekiştirmektedir. Bu durum ise ilçede yeşil alanların kaybına, mekansal bütünlüğün bozulmasına ve yaşam kalitesinin düşmesine neden olmaktadır (Keleş, 2017).

Kent kimliği açısından bakıldığında, yerel malzemelerin (Ahlat taşı vb.) kullanımının teşvik edilmemesi estetik bütünlüğün zayıflamasına yol açmaktadır. İlçede bulunan dikey mimari uygulamaları ise hem şehir silüetini bozmakta hem de tarihi peyzajın görünürlüğünü azaltmaktadır. UNESCO'nun kültürel peyzajların korunmasına yönelik ilkeleriyle karşılaştırıldığında bu yaklaşım, kültürel mirasın da sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir (UNESCO, 2019). Taşınmaz kültürel varlıkların sistematik bir envanterinin bulunmaması da planlama süreçlerinde tarihi ve kültürel değerlerin göz ardı edilmesine sebep olmaktadır (Erdoğan, 2020). Dolayısıyla Ahlat için bu eksiklik, kentin tarihsel kimliğinin mekânsal kararlarla bütünleştirilememesine, koruma–kullanma dengesinin kurulamamasına ve kültürel mirasın plansız yapılaşma baskısı altında giderek daha fazla tehdit edilmesine yol açmaktadır.

Ahlat özelinde altyapı ve ulaşım açısından bakıldığında, yaz aylarında nüfus artışı mevcut sistemleri yetersiz hale getirmekte olup merkezin taşıma kapasitesini aşan seviyelere ulaşmaktadır. Bunun yanı sıra dar yollar, toplu taşıma eksiklikleri ve otopark sorunları kentsel ulaşımı zorlaştırmaktadır. Kişi başına düşen yeşil alan miktarının düşük olması ve mevcut alanların erişilebilirliğinin sınırlı kalması, Dünya Sağlık Örgütü (WHO, 2017) tarafından ortaya konulan sağlıklı kent yaşamı kriterlerine aykırı bir tablo oluşturmaktadır. Diğer bir açıdan sahil şeridinin işlevsiz kalması, yürüyüş/bisiklet yollarının aslına uygun olmayan şekilde yapılması veya yetersiz kalması ve ailelere yönelik sosyal alanların eksiliği kentsel yaşam kalitesini olumsuz etkilemektedir. Çevresel sürdürülebilirlik açısından bakıldığında göl kıyısı ve eğilimli arazilerde yapılaşmaya izin verilmesi doğal ekosistemler üzerinde baskı yaratmaktadır. Bu tür yerleşim kararlarının ise uzun vadede kalıcı çevresel tahribat bıraktığı bilinmektedir (Mcharg, 1969). Diğer bir taraftan ilçede bulunan pomza ocaklarının da tarımsal alanlara

verdiği zarar kırsal kalkınmayı engellemekte ve akıllı şehir teknolojilerinin (nesnelerin interneti, büyük veri) planlama süreçlerine entegre edilmemesi kentin geleceğe dönük sürdürülebilirlik kapasitesini ve turizm faaliyetlerini sınırlamaktadır.

Sonuç olarak Ahlat'ta kentsel gelişimin kısa vadeli çıkarlar ve plansız uygulamalar etrafından şekillendiği, tarihi ve kültürel mirasın korunmasında ciddi eksiklikler bulunduğu ve çevresel sürdürülebilirliğin ihmal edildiği tespit edilmiştir. Bu sorunlar ilçenin kimliğini koruyacak, yaşam kalitesini artıracak ve çevresel değerleri sürdürülebilir biçimde yönetecek katılımcı bir planlama yaklaşımına ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

Tablo 2. Ahlat Yöresi Şehir Planlama Sorunlarına Yönelik Çözüm Önerileri

Şehir planlamasına yönelik denetim mekanizmaları güçlendirilerek, yapılaşmanın mevcut planlara uygunluğu düzenli olarak izlenmelidir.	İmar planlarının revize edilerek daha kapsayıcı, sürdürülebilir ve toplumsal ihtiyaçlara duyarlı bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir.
Kentsel büyümenin kontrol altına alınabilmesi için mekânsal gelişim, stratejik planlar çerçevesinde yönlendirilmeli ve şekilsiz yapılaşmanın önüne geçilmelidir.	Kâr odaklı yapılaşmanın önüne geçmek adına uzun vadeli kentsel gelişim hedefleri tanımlanmalı; bu doğrultuda yeşil alanların korunması önceliklendirilmelidir.
Plansız kentleşmenin önüne geçmek adına bütüncül ve ölçekler arası uyumlu imar planları hazırlanmalı, uygulamada etkin denetim sağlanmalıdır.	Yüksek katlı yapılaşmalar yerine yerel dokuya uyumlu, çevresel etkileri düşük yatay yerleşimler teşvik edilmelidir.
Yatay mimariyi destekleyici mevzuat düzenlemeleri yapılmalı, bu mimari anlayışa öncelik verilerek ruhsat süreçleri bu doğrultuda yönlendirilmelidir.	Kentin aldığı göç ve ziyaretçi baskısına karşı yapılaşma süreci kontrollü hale getirilmeli, taşıma kapasitesi analizleri yapılmalıdır.
Mevsimsel nüfus artışlarının şehir üzerindeki baskısını azaltmak için dinamik ve dönemsel veri analizlerine dayalı planlama modelleri uygulanmalıdır.	Göl kıyısında yapılaşmaya kesinlikle izin verilmemeli, bu alanlar doğal sit statüsüyle korunarak kamusal kullanıma açılmalıdır.
	Uygunsuz alanlara yapılan ruhsatsız yapılaşmalar tespit edilerek kaldırılmalı; yeni yapı izinleri ise çevresel ve kültürel kriterlere bağlanmalıdır.

Ahlat taşı ile inşa edilen yapıların çevresi, bu tarihi malzemenin estetik ve kültürel bütünlüğünü koruyacak biçimde tasarlanmalı ve mimari uyum gözetilmelidir. Yerel halkın planlama süreçlerine etkin katılımını sağlamak amacıyla bilgilendirme ve farkındalık çalışmaları yürütülmeli, katılımcı planlama teşvik edilmelidir. Ahlat taşı gibi yerel yapı malzemelerinin üretim ve temin süreçlerinde fiyat istikrarı sağlanmalı, teknik kadroların koordinasyonu artırılmalıdır. Koruma odaklı bir şehir planlaması anlayışı benimsenmeli; doğal, tarihi ve kültürel değerlerin sürdürülebilirliği esas alınmalıdır. Kentsel ve kırsal alanlardaki taşınmaz kültürel varlıkların envanteri çıkarılmalı ve bu veriler dijital ortamda planlama süreçlerine entegre edilmelidir. Belediyenin hizmet alanı mekânsal olarak genişletilmeli, hizmetin kapsayıcılığı artırılarak ulaşım, temizlik ve altyapı gibi temel hizmetler her bölgeye eşit sunulmalıdır. Şehir planlamasında veri temelli karar alma süreci için büyük veri ve nesnelerin interneti gibi teknolojiler entegre edilmeli, akıllı kent uygulamaları yaygınlaştırılmalıdır. Demografik yapıdaki değişimleri öngörebilmek amacıyla nüfus artışı ve mekânsal gelişim analizleri düzenli olarak yapılmalıdır. Sokak aydınlatmaları şehir genelinde artırılmalı, enerji verimliliği	Tarihi ve kültürel alanlarda yapılaşma tamamen yasaklanmalı; bu alanların çevresinde tampon bölgeler oluşturulmalıdır. Yüksek katlı binaların kent siluetini kapatmaması için yapı yükseklikleri bölgesel planlarla sınırlandırılmalıdır. Ruhsat süreçleri yeniden gözden geçirilmeli, kontrol mekanizmaları artırılmalı ve ruhsat alımı daha planlı ve zorlu bir sürece tabi tutulmalıdır. Tarımsal üretim alanlarına zarar veren pomza ocaklarının faaliyeti sınırlandırılmalı veya tamamen kapatılmalıdır. Yapıların kuzeye dönük ve birbirine mesafeli olarak konumlandırılmasıyla şehrin hava dolaşımı ve mikroklima dengesi korunmalıdır. Ahlat taşının temini için belediye öncülüğünde taş ocağı kurulmalı; bu taşlar mimari ve estetik amaçlarla kent tasarımında kullanılmalıdır. Şehir planlamasında yer alan eşikler ve kısıtlayıcı unsurlar yeniden değerlendirilerek, kent siluetine zarar veren uygulamalardan kaçınılmalıdır. Tarım alanlarının sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla tarımsal amaçlı yapılaşmalar yönlendirilerek düzenli ve planlı gelişim sağlanmalıdır. Yeni konaklama alanlarının geliştirilmesi için uygun bölgeler belirlenmeli, bu alanlar çevresel etkiler dikkate alınarak planlanmalıdır. Atıl durumdaki sahil şeridi kamusal kullanım için işlevselleştirilmeli; sosyal, kültürel ve rekreatif donatılarla desteklenmelidir.

gözetilerek güvenli ve konforlu bir kentsel çevre oluşturulmalıdır.	Eski yapıların güncel mevzuata uyarlanabilmesi için esnek ve yenilikçi dönüşüm çözümleri geliştirilmelidir.
Kent siluetinin öne çıkarılabileceği belirli noktalar tanımlanmalı ve bu alanlarda peyzaj düzenlemeleri yapılarak Ahlat'ın kültürel kimliği görsel olarak yansıtılmalıdır.	Çarşının cephe düzenlemeleri iyileştirilmeli ve geleneksel mimariye uygun giydirme projeleri uygulanmalıdır.
Yerel kalkınmayı destekleyecek alternatif ekonomik modeller (ör. yaratıcı endüstriler, kültürel ekonomi) geliştirilerek kentsel sürdürülebilirlik desteklenmelidir.	Yeni yapıların peyzaj planlarıyla birlikte projelendirilmesi zorunlu hale getirilmelidir.
Kısa dönemli kiralamaların şehir üzerindeki etkileri analiz edilmeli ve bu doğrultuda mekânsal planlama politikaları geliştirilmeli, denetim mekanizmaları kurulmalıdır.	Mesire ve rekreasyon alanları şehir halkının sosyalleşme ve dinlenme ihtiyacını karşılayacak biçimde yaygınlaştırılmalıdır.
Sokak sağlıklaştırma projeleri bütüncül bir yaklaşımla ele alınmalı, estetik ve fonksiyonel uyum sağlanmalıdır.	Çocukların güvenli biçimde oyun oynayabileceği park ve rekreasyon alanları yaygınlaştırılmalıdır.
Kentsel dönüşüm sürecinde imar sahipleri ile açık iletişim kurulmalı, uzlaşmaya dayalı ve hak temelli uygulamalar geliştirilmelidir.	Şehirdeki otopark yetersizliğini gidermek için bölgesel otopark projeleri geliştirilmelidir.
Taş ustalığı yeniden canlandırılmalı, istihdam yaratılarak Ahlat taşı ile yapılan inşaatlar teşvik edilmelidir.	Halk plajları kamu kurumlarının sorumluluğunda hizmete açılmalı ve özel mülkiyetteki alanlara alternatif oluşturulmalıdır.
	Kaymakamlık öncülüğünde yap-işlet-devret modeliyle yatırım projeleri hayata geçirilmelidir.
Kişi başına düşen yeşil alan standardı gözetilerek yeşil alanların miktarı artırılmalı.	Ulaşım ve trafik sorunlarını azaltmak amacıyla toplu taşıma, otopark ve yaya altyapıları yeniden planlanmalıdır.
Doğal sit alanlarının korunarak kuş gözlem evleri ve ekoturizm altyapısı geliştirilmelidir.	Valilik ve belediye koordinasyonuyla toplu taşıma sistemleri düzenlenmeli, hizmet kalitesi artırılmalıdır.
Pomza ocaklarının bulunduğu düşük verimli alanlar dönüştürülerek yeşil alanlara kazandırılmalıdır.	Deniz otobüsü gibi alternatif ulaşım yöntemleri değerlendirilerek ulaşımdaki çeşitlilik artırılmalıdır.
Deprem riski göz önünde bulundurularak yapılaşma süreci afet	Engelli bireyler için evrensel tasarıma uygun alanlar oluşturulmalı ve

risk azaltma stratejilerine uygun yürütülmelidir. Bisiklet yolları şehir geneline yayılmalı, sürdürülebilir ulaşım araçları için altyapı geliştirilmelidir. Sahil şeridi peyzaj düzenlemeleriyle güzelleştirilmeli, kent estetiğine katkı sağlayacak şekilde tasarlanmalıdır. Kamulaştırma planları geliştirilerek şahsa ait taşınmazlar kamu projeleri için değerlendirilmelidir. Cittaslow kriterlerine uygunluk düzenli olarak gözden geçirilmeli, sessiz, yavaş ve sürdürülebilir şehir ilkeleri doğrultusunda planlama yapılmalıdır. Kentsel yeşil alanların eksikliğine yönelik kent genelinde yeni park ve mesire alanları tasarlanmalıdır. Site tipi yapılaşma modelleri teşvik edilerek güvenli, düzenli ve sosyal altyapısı gelişmiş yerleşimler oluşturulmalıdır. Izgara plan sisteminin uygulanmasıyla kentte yönlenme, ulaşım ve arazi kullanımı daha işlevsel hâle getirilmelidir. Tüm taşınmaz kültürel miras eserlerinin detaylı envanteri çıkarılmalı ve korunma stratejileri oluşturulmalıdır. Mevcut konaklama kapasitesi artırılması için belediyenin rehberliğinde yatırım alanları belirlenmelidir. Yeşil alanlar üzerine yapılan ticari yapıların önüne geçilerek kamusal alanların işgali engellenmelidir.	erişilebilirlik tüm yapılarda zorunlu hale getirilmelidir. Planlama süreci ölçek uyumu gözetilerek "planla-ölçekle-uygula" prensibine göre yürütülmelidir. Ahlat'ın kültürel yapılarına dair envanter çalışması yapılmalı ve bu yapılar turistik rotalara entegre edilmelidir. Trafiğe kapalı, yaya öncelikli cadde ve sokaklar tasarlanarak kuralsız park kullanımının önüne geçilmelidir. Cittaslow yaklaşımına uygun olarak sessiz, araçsız ve yavaş alanlar yaygınlaştırılmalıdır. Kaldırımlar yayalar için genişletilmeli ve engelli erişimine uygun hale getirilmelidir. Şebeke hatları yenilenmeli ve hidrofor zorunluluğu olan yapıların planlama sürecinde bu gereklilik göz önünde bulundurulmalıdır. Su temininde alternatif kaynaklar araştırılmalı ve enerji maliyeti düşürücü uygulamalar geliştirilmelidir. Halk sağlığı açısından risk oluşturan asbestli borular değiştirilmelidir.

Tablo 2'de sunulan çözüm önerileri, Ahlat'ın mevcut kentsel sorunlarına yönelik bütüncül bir yaklaşımı ortaya koymakta ve mekansal planlama, kültürel mirasın korunması, çevresel sürdürülebilirlik, teknolojik entegrasyon, toplumsal kalıtım başta olmak üzere birçok boyutu kapsamaktadır. Bu doğrultuda önerilerin ilk aşamasında denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi, stratejik mekansal planlama araçlarının kullanılması ve ölçekler arası uyumlu imar planlarının hazırlanması gelmektedir. Özellikle gelişmekte olan kentlerde planlama ve denetim süreçlerinin zayıflığı, parçacıl gelişim ile birlikte çarpık yapılaşmayı beraberinde getirmektedir (Albrechts, 2004). Bu bağlamda, mekansal gelişimin stratejik planlarla yönlendirilmesi, Ahlat'ın tarihi dokusunu tehdit eden kontrolsüz büyümenin önüne geçilmesi açısından elzemdir.

Önerilerin ikinci aşaması, mevsimsel nüfus artışlarının kentsel hizmetler üzerindeki baskısını azaltmak için veri odaklı ve dinamik planlama modellerinin geliştirilmesine yöneliktir. Özellikle turizm destinasyonlarında dönemsel nüfus dalgalanmalarının altyapı ve ulaşım sistemleri üzerinde ciddi baskılar yarattığı bilinmektedir. Büyük veri analizi ve dijital teknolojilerin kullanımı, kentin altyapı kapasitesini sürekli izlemeyi ve hızlı müdahaleleri mümkün kılmaktadır (Kitchin, 2014). Bu açıdan Ahlat özelinde dijital teknolojilerin kullanımı toplu taşıma düzenlemelerinden enerji yönetimine kadar birçok alanda kaynakların daha verimli bir şekilde kullanılmasını sağlayabilmektedir. Kültürel mirasın da korunması açısından ortaya çıkan öneriler incelendiğinde Ahlat taşının mimaride teşvik edilmesi, taş ustalığının yeniden canlandırılması ve taşınmaz kültürel varlıkların dijital envanterinin oluşturulması çalışmaları ortaya çıkmaktadır.

Çevresel sürdürülebilirlik kapsamında yapılan öneriler göl kıyısında yapılaşmanın engellenmesi, tarımsal alanlara zarar veren faaliyetlerin sınırlandırılması, ekoturizm altyapısının geliştirilmesi ve kişi başına düşen yeşil alan miktarının artırılması şeklindedir. Kabisch vd. (2017)'ne göre, kentlerde doğaya dayalı çözümlerin (nature-based solutions) uygulanması hem iklim değişikliğinin etkilerini azaltmak hem de kentsel yaşam kalitesini artırmak açısından çağdaş bir planlama yaklaşımı olarak görülmektedir. Dolayısıyla yeşil alanların

artırılması, ekolojik koridorların oluşturulması ve sahil şeridinin rekreatif etkinliklerle desteklenmesi Ahlat için uzun vadeli sürdürülebilirliğin temel koşulları arasında yer almaktadır. Son olarak yapılan önerilerde toplumsal katılımın vurgulandığı görülmektedir. Katılımcı planlama süreçleri kentsel politikaların teknik uzmanlarının yanı sıra yerel halkın sürece dahil edilmesi, sivil toplum kuruluşları ile özel sektör tarafından ortaklaşa planlamaların geliştirilmesini sağlayarak kararların meşruiyetini güçlendirmektedir.

Genel olarak Ahlat yöresi şehir planlama sorunlarına yönelik çözüm önerilerinin, güncel sorunları çözmenin yanı sıra kentin gelecekte sürdürülebilir ve katılımcı bir şekilde gelişmesini sağlamaya yönelik bütüncül bir biçimde oluşturulduğu söylenebilmektedir. Bu önerilerin hayata geçirilmesi, Ahlat'ın hem tarihi değerlerinin korunmasına hem de çevresel ve teknolojik yenilikleri entegre ederek bölgesel ölçekte bir model şehir konumuna yükselmesini mümkün kılacaktır. Bunun yanı sıra 2019 yılından beri Cittaslow (Yavaş şehir) merkezi olan Ahlat, şehir planlamasında toplumun ve ziyaretçilerin yaşam kalitesini artıracak çevre politikalarının, altyapı politikalarının ve kentsel yaşam politikalarının gözden geçirilerek kriterlere uygun şekilde düzenlenmesi yörede yavaş şehir unvanının sürdürülebilirliği için hayatidir. Aksi halde bu kent markasının Ahlat tarafından kaybedilmesi söz konusu olabilmektedir.

Tablo 3. Ahlat Yöresi Şehir Planlama Sorunlarına Yönelik Eylem Planı

Şehir planlamasında denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi amacıyla yapı denetim birimlerinin kapasitesi artırılmalıdır. Bu konuda Ahlat Belediyesi, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü sorumluluk üstlenmelidir. Düzensiz ve şekilsiz büyümenin önüne geçmek adına mekânsal gelişim, İl Özel İdaresi ve belediye planlama birimleri tarafından stratejik planlar doğrultusunda yönlendirilmelidir.	Yerel kalkınma için yaratıcı endüstriler ve kültürel ekonomi modelleri geliştirilmesi KOSGEB, DAKA ve belediye ortaklığında desteklenmelidir. Kısa dönemli kiralama uygulamalarının kent yapısına etkisinin sınırlandırılması için belediye, maliye ve içişleri birimleri koordineli bir denetim sistemi geliştirmelidir. Mevcut imar planları, sürdürülebilirlik ve kamu yararı ilkelerine göre revize edilmelidir. Bu süreç imar komisyonu

Bütüncül imar planlarının hazırlanması ve uygulamada ölçek uyumunun sağlanması planlama müdürlüğü ve il imar komisyonlarının ortak çalışmasıyla yürütülmelidir.	ve şehir plancıları odası tarafından yönetilmelidir.
Yatay mimariyi destekleyen ruhsat düzenlemeleri ve teşvik edici plan notları belediye imar müdürlüğü tarafından hazırlanmalıdır.	Yeşil alan kayıplarına yol açan kâr odaklı yapılaşma eğilimlerinin önüne geçilmesi planlama müdürlüğü ve belediye meclisi sorumluluğunda ele alınmalıdır.
Mevsimsel nüfus artışının kent üzerindeki baskısını azaltmak için veri odaklı planlama modelleri geliştirilmesi belediye planlama birimi ve TÜİK iş birliğiyle sağlanmalıdır.	Yüksek yapılaşmanın yerine yerel dokuya uygun, çevresel etkisi düşük yerleşimler için kısıtlayıcı plan notları imar müdürlüğü tarafından eklenmelidir.
	Göç ve turistik yoğunluk sebebiyle kontrolsüz yapılaşma riskine karşı taşıma kapasitesi analizleri yapılması belediye ve akademik kurumlar tarafından gerçekleştirilmelidir.
Ahlat taşı kullanılan yapıların çevresel uyumu için mimari rehber ilkeler oluşturulmalı ve bu sürece Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu ve Belediye İmar Birimi dâhil edilmelidir.	Göl kıyısında yapılaşma yasağının uygulanması ve korunacak alanların belirlenmesi belediye, DSİ ve çevre koruma kurumları tarafından sağlanmalıdır.
Katılımcı planlama ilkeleri doğrultusunda yerel halkın sürece dâhil edilmesi, belediye, muhtarlıklar ve yerel STK'lar tarafından koordine edilmelidir.	Uygunsuz yapılaşmaların tespit edilerek kaldırılması, yeni yapı izinlerinin sıkı çevresel ve kültürel kriterlere bağlanması belediye yapı kontrol birimi tarafından sağlanmalıdır.
Ahlat taşı gibi yerel malzemelerin üretiminde istikrar için fiyat düzenlemeleri ve üretici kayıt sistemi oluşturulması belediye, meslek odaları ve taş üreticileri tarafından yürütülmelidir.	Tarihi alanlarda yapılaşma yasağı getirilmesi ve tampon bölgelerin tanımlanması Koruma Kurulu, Kültür Bakanlığı ve belediye koordinasyonunda yapılmalıdır.
Doğal ve kültürel mirasın sürdürülebilirliği için koruma öncelikli planlama yaklaşımı benimsenmelidir. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Koruma Kurulları ve Belediyeler koordineli hareket etmelidir.	Kent siluetinin korunması için yapı yükseklik sınırlarının planlarla netleştirilmesi imar müdürlüğü ve planlama komisyonu tarafından gerçekleştirilmelidir.
Taşınmaz kültürel varlıklara ilişkin dijital envanter oluşturulması belediye, müze müdürlüğü ve üniversitelerin	Ruhsat alma süreçlerinin yeniden düzenlenmesi, değerlendirme ölçütlerinin sıkılaştırılması belediye

şehir planlama bölümleri tarafından desteklenmelidir.	yapı ruhsat birimi tarafından sağlanmalıdır.
Belediyenin hizmet kapsama alanı, altyapı ve temizlik hizmetleri açısından genişletilmeli, bu görev belediye teknik hizmet birimleri tarafından üstlenilmelidir.	Pomza ocaklarının tarım alanlarına etkisinin azaltılması ve rehabilitasyonu için Tarım İl Müdürlüğü, belediye ve çevre mühendisliği birimleri ortak hareket etmelidir.
Büyük veri ve nesnelerin interneti (IoT) gibi teknolojilerin şehir planlamasına entegrasyonu için TÜBİTAK, belediye bilişim birimi ve üniversiteler arasında iş birliği sağlanmalıdır.	Kentin hava akışını sağlamak için yapıların yönelimi ve mesafesi planlarla düzenlenmeli, bu planlamayı şehir plancıları ve mimarlar odası üstlenmelidir.
Nüfus gelişimi ve mekânsal büyüme analizlerinin periyodik olarak yapılması için belediye ve TÜİK arasında veri paylaşım protokolü oluşturulmalıdır.	Yeni yeşil alanların artırılması ve mevcutların korunması belediye peyzaj müdürlüğü ve çevre mühendisliği ekipleri tarafından üstlenilmelidir.
Güvenli ve sürdürülebilir bir kent ortamı için sokak aydınlatmalarının yaygınlaştırılması belediye ve TEDAŞ iş birliği ile gerçekleştirilmelidir.	Ahlat taşının düzenli temini amacıyla kamu destekli taş ocağı kurulması belediye ve KOSGEB desteğiyle planlanmalıdır.
Kent siluetinin belirli noktalardan görünürlüğünü artırmak düzenleme ve peyzaj çalışmaları yapılması belediye peyzaj birimi tarafından yürütülmelidir.	Doğal sit alanlarında kuş gözlem istasyonları kurulması Tarım ve Orman Bakanlığı ve ekoturizm dernekleri iş birliğinde yürütülmelidir.
Atıl sahil alanlarının kamusal kullanıma açılması ve rekreatif alanlara dönüştürülmesi belediye park ve bahçeler müdürlüğü tarafından üstlenilmelidir.	Bisiklet yolları ana ulaşım güzergahlarına bağlanmalı, bu ağ Çevre Şehircilik Müdürlüğü iş birliği ile planlanmalıdır.
Çarşı merkezinde cephe iyileştirme projeleri başlatılarak geleneksel doku korunmalıdır. Bu düzenlemeler belediye mimarlık birimi ve esnaf odaları ile yapılmalıdır.	Sahil şeridi estetik peyzaj ve erişilebilirlik açısından zenginleştirilmelidir. Bu düzenlemeler belediye mimarlık, peyzaj ve ulaşım birimleri iş birliğiyle yürütülmelidir.
Tek tip sokak sağlıklaştırma projeleri, bölgesel mimari kimlik göz önünde bulundurularak planlama ve koruma birimleri tarafından yürütülmelidir.	Planlamada mevcut eşik ve kısıtlayıcı unsurlar yeniden analiz edilmelidir. Bu çalışma planlama müdürlüğü ve akademik uzmanlarla yürütülmelidir.
	Tarım alanlarında yapılaşmanın planlı yapılabilmesi için Tarım İl Müdürlüğü ve belediye eşgüdümünde tarım-kent dengesi gözetilmelidir.

Kentsel dönüşüm süreçleri uzlaşma modeliyle yürütülmeli, imar hak sahipleriyle istişare mekanizmaları belediye dönüşüm ofisi tarafından işletilmelidir. Taş ustalığı geleneği korunarak yeni nesil ustaların yetiştirilmesi için halk eğitim merkezleri ve belediye iş birliğiyle istihdam programları açılmalıdır.	Yeni konaklama alanlarının planlanması çevresel ve altyapı uygunluğu dikkate alınarak belediye ve turizm il müdürlüğü tarafından yapılmalıdır.

Tablo 3'te yer alan eylem planları değerlendirildiğinde, ilk olarak şehir planlamasında denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi, bütüncül imar planlarının hazırlanması ve mekansal gelişimin stratejik planlar çerçevesinde yönlendirilmesi gibi yapısal adımlar ön plana çıkmaktadır. Bu tür düzenlemelerle birlikte parçacıl gelişim ve çarpık yapılaşmanın önlenebilmesi mümkündür. Özellikle yapı denetim birimlerinin kapasitesinin artırılması ve yerel yönetimler ile merkezi kurumlar arasında koordinasyonun sağlanması, planlama süreçlerinin daha etkin ve hesap verebilir bir zemine oturtulmasına katkıda bulunacaktır (Albrechts, 2004).

Planın ikinci boyutunda yapılan öneriler doğrultusunda ilçenin tarihi ve kültürel mirasının korunmasına odaklanılmıştır. Ahlat taşının kullanımı ve taş ustalığının yeniden canlandırılmasına yönelik öneriler, yerel kimliğin güçlendirilmesi ve tarihi doku ile bütünleşik bir kent estetiğinin oluşturulması açısından önemlidir. Bunun yanı sıra taşınmaz kültürel varlıklarının dijital envanterinin hazırlanması ve bu envanterin planlama süreçlerine entegre edilmesi, kültürel mirasın korunmasında kurumsal kapasiteyi artıracak ve uluslararası koruma ilkeleriyle uyumlu bir yaklaşımın benimsenmesine katkı sağlayacaktır (Fairclough, 2008). Eylem planında çevresel sürdürülebilirlik de önemli bir başlık olarak öne çıkmaktadır. Göl kıyısında yapılaşmanın engellenmesi, pomza ocaklarının tarım alanlarına verdiği zararın azaltılması, doğal sit alanlarının korunması ve ekoturizm altyapısının geliştirilmesi gibi öneriler, ilçenin ekolojik dengesi açısından önemli bir rol oynamaktadır. Doğaya dayalı çözümler ile yeşil alanların artırılması, kişi başına düşen yeşil alan miktarının yükseltilmesi ve yürüyüş/bisiklet yollarının yaygınlaştırılıp uygun bir şekilde yapılması

ilçede yaşayan yerel halkın yaşam kalitesinin yükselmesine katkı sağlayacaktır. Bunun yanı sıra sahil şeridinin rekreatif etkinliklerle desteklenmesi, Ahlat'ın doğal değerlerinin halkın kullanımına açılarak sosyal sürdürülebilirliğin güçlendirilmesine katkı sağlayacaktır. Bu hususlarda yerel yönetime önemli görevler ve sorumluluklar düşmektedir.

Eylem planlanın bir diğer önemli boyutu ise akıllı kent teknolojilerinin planlama süreçlerine entegre edilmesidir. Büyük veri ve nesnelerin interneti (IoT) kullanımı, nüfus artışı ve mekansal büyümenin dinamik biçimde izlenmesine imkan tanıyarak hizmetlerin daha verimli sunulmasını mümkün kılacaktır. Bu tür teknolojilerin uygulanması özellikle turizm sezonunda ortaya çıkan mevsimsel nüfus artışlarının yönetilmesinde etkin bir araç olabilmektedir. Son olarak eylem planında toplumsal katılımın güçlendirilmesi ve kentsel dönüşüm süreçlerinde uzlaşı temelli yaklaşımların benimsenmesi dikkat çekmektedir. Yerel halkın, sivil toplum kuruluşlarının ve diğer paydaşların karar alma süreçlerine dahil edilmesi, toplumun ihtiyaçlarını doğrudan yansıtan bir gelişim modelinin benimsenmesini sağlayacaktır.

Sonuç ve Değerlendirme

Bitlis Eren Üniversitesi Kanık Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu öncülüğünde gerçekleştirilen Ahlat Bölgesi Yatırım, İstihdam ve İnovatif İş Geliştirme Çalıştayı çok sayıda akademisyen, sektör temsilcisi ve diğer paydaşların katılımı ile gerçekleştirilmiş olup, bölgenin kadın istihdamı, turizm, tarım, şehir planlama ve maden konusundaki durumu değerlendirilmiştir. Çalıştayda kamu kurumları, yerel yönetimler, akademisyenler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör temsilcilerinin bir araya gelmesi, Ahlat'ın sahip olduğu tarihî, kültürel ve doğal değerlerin gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için ortak akıl üretimine imkân tanımıştır. Bu bağlamda çalıştay hem mevcut sorunların tespit edilmesi hem de uzun vadeli sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik vizyoner yaklaşımların geliştirilmesine katkıda bulunmuştur. Katılımcıların dile getirdiği görüşler, Ahlat'ın turizm odaklı büyüme potansiyelinin planlı, çevreye duyarlı ve

kültürel mirasla uyumlu politikalarla gerçekleştirilebileceğini ortaya koymuştur.

Çalıştay sonucunda şehir planlama oturumu ile ilgili ortaya konulan raporlar incelendiğinde, Ahlat'ın şehir planlamasına ilişkin temel sorunlarının hızlı ve düzensiz yapılaşma, yetersiz imar uygulamaları, etkin denetim mekanizmalarının olmayışı ve tarihi doku ile uyumsuz mimari tercihler etrafında şekillendiği görülmektedir. Özellikle parçacıl imar kararları ve kısa vadeli kâr odaklı yapılaşmalar, kentsel kimliğin zayıflamasına ve mekânsal bütünlüğün bozulmasına yol açmaktadır. Bunun yanı sıra yeşil alanların yetersizliği, sahil şeridinin işlevsizliği, toplu taşıma ve otopark eksiklikleri, kentte yaşam kalitesini olumsuz etkilemektedir. Çalıştay raporlarında önerilen çözüm önerileri ve eylem planları ise bu sorunların üstesinden gelebilmek için bütüncül, stratejik ve katılımcı bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Yatay mimarinin teşvik edilmesi, Ahlat taşının yapılarda kullanımının zorunlu hale getirilmesi, taş ustalığının yeniden canlandırılması, taşınmaz kültürel varlıkların dijital envanterinin oluşturulması, sahil alanlarının kamusal kullanıma açılması ve akıllı şehir teknolojilerinin entegrasyonu gibi öneriler, Ahlat'ın hem tarihî mirasını koruması hem de çağdaş bir kent vizyonu geliştirmesi açısından kritik öneme sahiptir.

Hem şehir planlama özelinde hem de diğer oturumlarda ortaya konulan öneri ve eylem planlarının hayata geçirilebilmesi için yerel yönetimlerin güçlü bir koordinasyon mekanizması kurması, merkezi kurumlarla iş birliği içerisinde planlama süreçlerini yürütmesi önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra, karar alma süreçlerinde yerel halkın katılımını artıracak mekanizmaların geliştirilmesi, kentsel politikaların meşruiyetini güçlendirecek ve sürdürülebilirlik hedeflerinin daha etkin bir şekilde gerçekleştirilmesine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Ağbay, N. C. (2023). Ahlat 1071 Malazgirt Zaferi Kutlamalarının Etkinlik Turizmi Perspektifinden Değerlendirilmesi. *Social Sciences Research Journal*, 12 (12), 1513-1523. https://socialsciencesresearchjournal.com/index.php/ssrj/article/view/112/88

Akyol, Ç. (2024). *Cittaslow (Sakin şehir) Uygulamasının Turizm Coğrafyası Odağında Analizi ve Türkiye Ekonomisindeki Yeri*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Albrechts, L. (2004). Strategic (spatial) planning reexamined. *Environment and Planning B: Planning and design*, *31*(5), 743-758.

Alkan, A. (2020). Yerel paydaşların cittaslow şehir ağına yönelik algı ve tutumlarına ilişkin bir araştırma: Ahlat cittaslow şehir örneği. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (47), 261-280. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1036209

Barrera-Fernandez, D., Hernández-Escampa, M., & Vázquez, A. B. (2016). Tourism management in the historic city. The impact of urban planning policies. *International journal of scientific management and tourism*, *2*(4), 349-367.

Çelik, S., & Meriç, S. (2017). Ahlat'ın Rekreasyonel Turizm Potansiyelinin GZFT Analizi ile Değerlendirilmesi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *5*(9), 295-331. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/341131

Davulcu, M. (2015). Ahlat Yöresi Taş Ustalığı Geleneğinin Somut Olmayan Kültürel Miras Açısından Önemi ve Yapı Ustası Tahsin Kalender. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, *3*(7), 48-80. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/620436

Elmastaş, N. (2001). Ahlat Yöresi'nin Turizm Potansiyeli. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 3(1), 153-182. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/716264

Elmastaş, N. & Adıgüzel, F. (2024). *Bitlis İli Turizminin Mevcut Durumu ve Ziyaretçi Projeksiyonları*. İçinde Bitlis Turizm Araştırmaları (Edt. Elmastaş, N.) 1. Bölüm, pp.1-12, Akademisyen Kitapevi, Ankara. ISBN 978-625-375-174-6. https://doi.org/10.37609/akya.3383

Erdoğan, A. (2020). Kenti Sahiplenmenin veri altyapısı: Küyerelleşme sürecinde kültür varlıkları envanteri ve paylaşımı. *Planlama*, *30*(2), 154-171.

Fairclough, G. (2008). New heritage, an introductory essay–People, landscape and change. *The heritage reader*, 297-312.

Jurdana, D. S., & Sušilović, Z. (2006). Planning City Tourism Development: Principles and Issues. *Tourism & Hospitality Management*, *12*(2), 135-144. https://research.ebsco.com/c/kzogu3/search/details/wi5sddaalz?db=obo

Kabisch, N., Korn, H., Stadler, J., & Bonn, A. (2017). *Nature-based solutions to climate change adaptation in urban areas: Linkages between science, policy and practice*. Springer Nature.

Keleş, R. (2017). *Kentleşme Politikası*. İmge Kitabevi Yayınları.

Kitchin, R. (2014). The real-time city? Big data and smart urbanism. *GeoJournal*, *79*(1), 1-14.

Kodaş, D., & Dikici, E. (2012). Ahlat, kırsal bölgesinde gastronomi turizminin muhtemel toplumsal etkileri üzerine nitel bir çalışma. *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(2), 51-68. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/209420

Köşker, H. (2018). Ahlat'ın Kültürel Turizm Potansiyeli Üzerine Bir Araştırma. *Mukaddime*, 9(1), 189-208. https://doi.org/10.19059/mukaddime.356645

Köşker, H. (2021). Ahlat Halkının Ahlat ve Turizm Kavramına Yönelik Metaforik Algıları. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (53), 419-438. https://doi.org/10.53568/yyusbed.1003700

McHarg, I. (1969). Design with Nature Natural History Press. *Garden City, New York*.

Savgın, E.C. & Belli, S. (2017). Bitlis Ilinin Turizm Çeşitliliğinin İncelenmesi. Vol:3, Issue:17; pp: 01-13.

Shoval, N. (2018). Urban planning and tourism in European cities. *Tourism Geographies*, *20*(3), 371–376. https://doi.org/10.1080/14616688.2018.1457078

UNESCO (2019). *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*. https://whc.unesco.org/en/guidelines/ (E.T.: 27.09.2025).

WHO (2017). *Urban Green Spaces: A Brief for Action*. https://www.who.int/europe/publications/i/item/9789289052498 (E.T.: 27.09.2025).

IV. BÖLÜM
AHLAT'TA KADIN İSTİHDAMI

Esra KÜRÜM[1]
Berna ŞAHİN[2]

1. Giriş

Kadınların iş gücüne katılımı, yalnızca ekonomik büyümeye katkı sağlamakla kalmaz; aynı zamanda toplumsal refahın artması ve kalkınmanın sürdürülebilirliği açısından da önemli bir rol üstlenir. Türkiye'de son yıllarda bu alanda bazı olumlu gelişmeler yaşansa da kadın istihdamına ilişkin temel yapısal sorunların varlığını sürdürdüğü görülmektedir (Gözüm, 2024). Eğitim düzeyinde yaşanan eşitsizlikler, iş yaşamında karşılaşılan cinsiyet temelli ayrımcılık, yeterli çocuk bakım hizmetlerinin sunulmaması ve kadınların yönetim kademelerine erişiminde karşılaştıkları engeller, kadınların iş gücüne katılımını olumsuz yönde etkilemektedir (Spitze, 1988; Steiber ve Haas, 2012). Bu sorunlar özellikle kırsal bölgelerde daha belirgin bir şekilde hissedilmektedir. Nitekim Türkiye genelinde kadınların iş gücüne katılım oranı %31,3 düzeyindeyken; Bitlis, Van, Muş ve Hakkari gibi Doğu Anadolu'nun kırsal illerinde bu oran yaklaşık %23,5 seviyelerinde seyretmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024). Bu durum, kadın emeğinin ekonomik üretim süreçlerine sınırlı ölçüde dahil olabildiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Her ne kadar kadınların iş gücüne katılım oranları görece düşük seyretse ve yapısal eşitsizlikler devam etse de Türkiye'de kadın istihdamını artırmaya yönelik çeşitli politika girişimleri ve destekleyici uygulamalar son yıllarda yukarı doğru bir ivme kazanmıştır. Özellikle kırsal bölgelerde, kadın girişimciliğini destekleyen krediler, mesleki eğitim projeleri (EPALE Türkiye, 2022)

[1] Doç. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı, ekurum@beu.edu.tr; ORCID ID: 0000-0002-8420-7505
[2]Arş. Gör. Bitlis Eren Üniversitesi, Kanık Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Gastronomi ve Mutfak Sanatları, baydin@beu.edu.tr; ORCID ID: 0009-0001-5975-9551

ve kadın kooperatiflerinin yaygınlaşması (Kadın Kooperatifleri Destekleme Programı, 2025), kadınların ekonomik hayata daha aktif biçimde katılımını teşvik etmektedir. Bu kapsamda, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Tarım ve Orman Bakanlığı iş birliğinde yürütülen "Kadın Çiftçiler Tarımsal Yeniliklerle Buluşuyor" projesi (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2025), kırsalda yaşayan kadınların üretim süreçlerine dâhil olmasını kolaylaştırmakta ve ekonomik güçlenmelerine katkı sunmaktadır. Benzer biçimde, İŞKUR'un kadınlara yönelik istihdam garantili kursları ve girişimcilik destek programları (İŞKUR, 2025), kadınların hem mesleki beceriler edinmesini hem de iş gücü piyasasına daha nitelikli biçimde katılmasını mümkün kılmaktadır.

Bitlis ili özelinde ise kadın istihdamını desteklemeye yönelik girişimler; halk eğitim merkezleri, belediyeler ve kaymakamlıklar aracılığıyla yürütülen çeşitli programlarla teşvik edilmekte, aynı zamanda kurumsal düzeyde de etkili örnekler sunmaktadır. Bu çerçevede öne çıkan kurumlardan biri, Bitlis Eren Üniversitesi bünyesinde faaliyet gösteren Kadın ve Genç Girişimcileri Destekleme Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi (BEKGEM)'dir (Bitlis Eren Üniversitesi, 2025). 2010 yılından bu yana çalışmalarını sürdüren BEKGEM, kadınların toplumsal statüsünün güçlendirilmesi amacıyla akademik ve sosyal temelli çok yönlü faaliyetler yürütmektedir. Merkez; toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik farkındalık oluşturmayı, kadın girişimciliğini teşvik etmeyi, araştırma ve eğitim faaliyetleri gerçekleştirmeyi ve bu alanlarda politika önerileri geliştirmeyi amaçlamaktadır. BEKGEM'in bu çok boyutlu yapısı, bölgedeki kadınların iş gücüne katılımını artırma yönünde önemli bir katkı sunmakta; kadınların yalnızca geleneksel rollerle sınırlı kalmaksızın ekonomik ve toplumsal yaşamda daha görünür bireyler haline gelmelerine olanak sağlamaktadır.

Bitlis'in tarihî ve kültürel açıdan en önemli ilçelerinden biri olan Ahlat (Yaşa, 2013), sahip olduğu zengin turizm potansiyeli (Güleryüz, 2023), el sanatları geleneği ve tarıma dayalı üretim yapısıyla kadın istihdamının güçlendirilebileceği özgün bir yerel zemine sahiptir. Özellikle turizm sezonlarında artan hizmet sektörü ihtiyacı, kadınların bu alana entegre olabilmeleri için önemli bir fırsat sunmaktadır. Ayrıca

Ahlat'a özgü halı dokuma, yöresel ürün üretimi, taş içliği (Balci, 2025) gibi geleneksel faaliyetler; kooperatifler, kadın girişim ağları ve yerel yönetim destekleriyle birleştirildiğinde, kadınların ekonomik yaşama daha aktif biçimde katılımını sağlayabilme potansiyeline sahiptir. Ancak bu potansiyelin değerlendirilebilmesi için öncelikle kadınlara yönelik mesleki eğitimlerin yaygınlaştırılması, sosyal destek mekanizmalarının güçlendirilmesi ve özellikle genç kadınların girişimcilik konusunda teşvik edilmesi gerekmektedir. Yerel yönetimlerin, üniversitelerin ve sivil toplum kuruluşlarının iş birliğiyle yürütülecek bütüncül kalkınma programları, Ahlat'ta hem kadının toplumsal konumunun güçlenmesini hem de sürdürülebilir yerel kalkınmanın desteklenmesini mümkün kılacaktır.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Kadın İstihdamına Kavramsal Bir Bakış

Kadın istihdamı, çevresel politikalar, ekonomik koşullar ve toplumsal yapıda meydana gelen değişimlerden doğrudan etkilenebilen; kadınların ücretli iş gücüne katılım düzeyini ifade eden önemli bir göstergedir (Domguia, 2023). Tarihsel perspektiften bakıldığında, kadınların çalışma yaşamında daha görünür hale gelmeleri özellikle I. ve II. Dünya Savaşları dönemlerine denk gelmektedir. Bu dönemlerde savaşın yalnızca doğrudan etkileri değil, aynı zamanda toplumsal yapıda ve üretim ilişkilerinde yarattığı dönüşümler de kadınların iş gücüne katılımını yeniden şekillendirmiştir (Akgül, 2024). Savaş yıllarında erkek nüfusun büyük kısmının silahaltına alınması, özellikle sanayi sektöründe kadın emeğine olan ihtiyacı artırmış ve bu durum, kadınların üretim süreçlerinde daha aktif roller üstlenmelerine neden olmuştur. 20. yüzyılın ilerleyen dönemlerinde, özellikle erken sanayileşmiş ülkelerde kadınların iş gücüne katılım oranlarında belirgin artışlar yaşanmış; bu süreç kadın istihdamının kalıcı ve kurumsal bir niteliğe kavuşmasına zemin hazırlamıştır (Ortiz-Ospina, 2023).

Günümüzde dünya nüfusunun yaklaşık yarısını kadınların oluşturmasına (World Bank, 2024) rağmen, ekonomik ve toplumsal yaşama katılımları ile kalkınmadan yararlanma düzeyleri arasında önemli bir eşitsizlik bulunmaktadır. Bu durum yalnızca ülkelerin

gelişmişlik düzeyleriyle açıklanamaz; çünkü kadınlar pek çok toplumda yapısal nedenlerle hâlâ erkeklerin gerisinde kalmaktadır. Eğitim olanaklarına sınırlı erişim, toplumsal cinsiyet rolleri ve erkek egemen kültürel yapılar, kadınların ikincil konumda kalmasının başlıca nedenleri arasında yer almaktadır (Kocacık ve Gökkaya, 2005).

Kadın istihdamı, küresel ölçekte hem ekonomik büyümeyi destekleyen hem de toplumsal kalkınmayı pekiştiren temel dinamiklerden biri olarak kabul edilmektedir. Kadınların iş gücüne katılımını artırmak ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini azaltmak, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, uluslararası kuruluşlar ve devletler, kadın istihdamını teşvik etmek ve cinsiyete dayalı eşitsizliklerle mücadele etmek amacıyla çeşitli politika ve programlar geliştirmektedir (Steiber ve Haas, 2012)

Kadın iş gücünün ve istihdamının artırılması, toplumların ekonomik kalkınma hedeflerine ulaşmasında temel bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Kadınların üretim süreçlerine etkin biçimde katılımı, yalnızca hane halkı gelirinin artmasına değil, aynı zamanda toplumsal refah seviyesinin yükselmesine de katkı sunmaktadır. Buna karşılık, kadın emeğinin görmezden gelindiği toplumlarda, potansiyel ekonomik kaynakların atıl kalması ciddi bir kalkınma kaybı olarak ortaya çıkmaktadır (Sar, 2020).

Kadının toplumsal hayattaki konumu, tarihsel süreç boyunca içinde bulunduğu yapısal koşullara bağlı olarak farklı biçimlerde şekillenmiştir. Kadınlar, tarih boyunca kimi dönemlerde özgür bireyler olarak üretim süreçlerine aktif biçimde katılmış; kimi dönemlerde ise edilgen, ikincil konumlara itilmişlerdir (Yalçın, 2024). Her ne kadar kadınlar yüzyıllar boyunca üretimin hemen her alanında yer almış olsalar da kalkınma süreçlerinden eşit düzeyde faydalanamamışlardır. Günümüzde de kadınlar, özellikle düşük gelirli bölgelerde, hem ekonomik fırsatlara erişim hem de sosyal refah açısından dezavantajlı konumlarını sürdürmektedir. Üstelik küresel yoksulluğun en çok etkilediği gruplardan biri hâlâ kadınlardır. Bu nedenle kadın istihdamını güçlendirmek, sadece ekonomik büyümeyi (Winkler,

2022) desteklemekle kalmayıp, aynı zamanda toplumsal adaletin ve cinsiyet eşitliğinin sağlanması açısından da kritik bir zorunluluktur (Beşballı, 2025).

2.2. Türkiye'de Kadın İstihdamı ve Güçlendirme Girişimleri

Türkiye'de kadın istihdamına yönelik ilk sistemli adımlar, Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında atılmıştır. Bu dönemde, kadınların eğitim hakkından yararlanması, kamu görevlerinde yer alması ve siyasal yaşama katılımı gibi alanlarda önemli reformlar gerçekleştirilmiştir. 1924 yılında yürürlüğe giren Tevhid-i Tedrisat Kanunu (Yelaldı, 2023), eğitimde birlik ilkesini benimseyerek kız çocuklarının okula gitmesini teşvik etmiş ve kadınların iş gücüne katılımında temel bir eşik olan eğitime erişimi sağlamıştır.

Osmanlı döneminde yalnızca kadınlara hizmet sunmak amacıyla sınırlı sayıda kadın memurun görevlendirildiği bir yapı hâkimken, 20. yüzyılın başlarından itibaren kadınların kamu sektöründe daha geniş ölçekte istihdam edilebilmesinin önünü açan yasal ve idari düzenlemeler yürürlüğe girmiştir. Özellikle memuriyet alanındaki reformlarla birlikte kadınlar, öğretmenlik, hemşirelik ve çeşitli idari görevlerde görev alma hakkına kavuşmuşlardır. Bu gelişmeleri takiben, kadınların tüccar ve esnaf olarak çalışma hakları da tanınmış; böylece ekonomik yaşamda daha görünür ve aktif bir konuma gelmeleri sağlanmıştır (Aslan, 2006). Kadınların toplumsal ve kamusal hayata daha etkin biçimde katılımını sağlayan en önemli gelişmelerden biri de 1934 yılında tanınan seçme ve seçilme hakkı olmuştur (Kartal, 2005). Bu hak sayesinde kadınlar yalnızca oy kullanma değil, aynı zamanda temsil edilme hakkına da kavuşarak kamu istihdamında daha fazla görünürlük kazanmıştır. Ayrıca, 1945 yılında kurulan Kız Teknik Öğretim Olgunlaşma Enstitüleri, kadınların teknik beceriler kazanarak meslek sahibi olmalarını hedeflemiş ve kadın istihdamı için yeni bir alanın oluşmasına katkı sağlamıştır. Tüm bu gelişmeler, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren kadınların ekonomik ve toplumsal yaşama katılımını destekleyen çok yönlü bir dönüşümün temelini atmıştır (Milli Eğitim Bakanlığı, 2025).

1970'li yıllardan itibaren ise refah devleti uygulamalarının zayıflaması ve ekonomi politikalarında yaşanan dönüşümle birlikte yoksulluk ve işsizlik oranlarında belirgin artışlar görülmüştür. Neoliberal politikalar, küresel sermaye için ucuz işgücü arayışını artırmış; bu durum özellikle kadın emeğinin değersizleşmesine ve kadın yoksulluğunun derinleşmesine neden olmuştur. Bu süreçte, kadınların karşılaştığı sosyoekonomik sorunlara çözüm sunmak amacıyla geliştirilen kalkınma yaklaşımlarında, kadınların girişimci kimlikleriyle istihdama katılmalarını destekleyen "güçlendirme" odaklı politikalar öne çıkmaya başlamıştır (Kalfa Topateş, 2022).

Kadınların toplumsal konumlarını güçlendirmek ve yapısal eşitsizliklerin etkilerini azaltmak amacıyla uygulamaya konulan kalkınma temelli bu politikalar aynı zamanda kadınların yaşam standartlarını iyileştirmeyi ve yerel kalkınma süreçlerinde etkin roller üstlenmelerini sağlamak hedeflenmiştir (Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı, 2025). Bu çerçevede, bireysel ve kolektif kapasitenin artırılması, kooperatifleşme ve ekonomik güçlenme gibi alanlarda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları önemli bir rol üstlenmiştir. Bu alandaki öncü kurumlardan biri olan Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV), kadınların ekonomik ve sosyal güçlenmelerini desteklemeye yönelik çok yönlü çalışmalar yürüterek bu alanın önünü açmıştır.

Kadın istihdamını artırmaya yönelik uygulamalar arasında öne çıkan faaliyetlerden bir diğeri olarak Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü (İŞKUR) tarafından yürütülen programlardır (Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, 2012). Bu programlar, yalnızca kadınların işgücü piyasasına erişimini kolaylaştırmakla kalmayıp, aynı zamanda onların mesleki beceriler kazanarak ekonomik yaşamda daha görünür ve bağımsız bireyler olmalarını desteklemiştir. Bu kapsamda, Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) kapsamında yürütülen Kadın İstihdamının Desteklenmesi Operasyonu, Türkiye'nin sosyoekonomik açıdan dezavantajlı 43 NUTS-II bölgesinde uygulanmış, yaklaşık 27 milyon Avro bütçeyle çok sayıda kadına eğitim ve istihdam fırsatları sunmuştur. İŞKUR yetkilileri, kadınların iş hayatına katılımının önündeki en temel engelin toplumsal cinsiyet rolleri olduğuna dikkat çekmiş; kadınların yalnızca ev içi rollerle

sınırlı kalmaması gerektiğini vurgulamıştır. Proje kapsamında hayata geçirilen mesleki eğitim programları sayesinde kadınlar yeni yetkinlikler kazanmış, böylece iş gücü piyasasında daha güçlü ve sürdürülebilir bir konum elde etme imkânına sahip olmuştur. Bu sayede İŞKUR'un kadın istihdamına yönelik yürüttüğü programlar çerçevesinde önemli kazanımlar elde edilmiştir (İŞKUR, 2025). 2025 yılına kadar yürütülen uygulamalarda, Gençlik Programı kapsamında 52.599, İşgücü Uyum Programı kapsamında 235.522, Toplum Yararına Programlar aracılığıyla 238.549 ve Kadın İstihdamı için Pozitif Ayrımcılık Projesi (KİPAP), İşbaşı Eğitim Programı (İEP) ve Mesleki Eğitim Kursları (MEK) kapsamında 92.446 kadın iş gücüne kazandırılmıştır. Böylelikle toplamda 1.067.957 kadının istihdamı sağlanmış, kadınların ekonomik hayata aktif katılımları önemli ölçüde desteklenmiştir (İŞKUR, 2023).

2000'ler sonrasında ise özellikle macro ve mikro ölçekli destekleriyle kadınların iş gücüne katılımını teşvik etmeye yönelik uygulamalı politikaların önemli bir ayağını KOSGEB destekleri oluşturmaktadır. Özellikle 2010'lu yıllardan itibaren kadın girişimciliğini destekleme amacıyla geliştirilen hibeler ve eğitim programları sayesinde pek çok kadın kendi işini kurma fırsatı bulmuştur. KOSGEB'in sunduğu Girişimcilik Destek Programı, kadınlara özel pozitif ayrımcılık içeren yapısıyla öne çıkmakta; eğitim süreçlerinden sonra sağlanan sermaye desteğiyle kadınların iş dünyasında aktif ve sürdürülebilir şekilde varlık göstermelerine olanak tanımaktadır. Bu destek mekanizması, kadınların ekonomik hayatta güçlenmelerini sağlarken, Türkiye genelinde kadın istihdamının da artmasına katkı sunmuştur.

2000'li yıllardan itibaren de kadınların iş gücüne katılımını artırmaya yönelik uygulamalı politikalar arasında Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) destekleri yerini almıştır. Özellikle mikro ve makro ölçekli girişimcilik teşvikleriyle ön plana çıkmış, hibe programları ve girişimcilik eğitimleri sayesinde birçok kadın, kendi işini kurma ve sürdürme fırsatına sahip olmuştur. Bu çerçevede uygulanan Girişimcilik Destek Programı, kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık içeren yapısıyla dikkat çekmekte; eğitim süreçlerini tamamlayan kadın

girişimcilere sağlanan mali destek ile onların ekonomik hayata aktif ve sürdürülebilir biçimde katılımı hedeflenmektedir. Bu politikalar, yalnızca bireysel güçlenmeyi değil, aynı zamanda kadın istihdam oranlarını artırarak toplumsal kalkınma sürecine de önemli katkı sağlamaktadır (Durukan, 2021).

Uygulanan sosyal politikaların etkisiyle birlikte Türkiye'de toplumsal yapıda meydana gelen dönüşümler, kadın istihdamı üzerinde doğrudan belirleyici olmuştur. Son 60–70 yıllık süreçte, kadınların iş gücüne katılımında ve istihdam oranlarında dikkate değer bir artış yaşanmıştır (Dinçaslan, 2024). Özellikle eğitim olanaklarının yaygınlaşması, boşanma oranlarındaki artış, evliliklerin azalması, demografik yapının değişmesi, kadınları koruyucu yasal düzenlemelerin geliştirilmesi ve çocuk bakım hizmetlerine erişimin artması gibi faktörler, kadınların iş gücüne katılımını belirleyen başlıca etkenler arasında yer almaktadır. Bu değişkenlerin etkisiyle kadınların öncelikle hizmet sektöründe daha fazla istihdam edilmeye başlandığı gözlemlenmektedir (Koray, 2000). Dolayısıyla, kadın istihdamını teşvik etmeye yönelik politikaların; turizm, konaklama ve sağlık gibi büyüme potansiyeli yüksek hizmet sektörlerinde yoğunlaştırılması (Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı, 2020), sürdürülebilir toplumsal kalkınmanın sağlanması açısından stratejik bir önem taşımaktadır.

2.3. Ahlat'ın Turizm Potansiyeli ve Kadın İstihdamı

Ahlat, stratejik konumu ve doğal zenginlikleri sayesinde tarih boyunca pek çok medeniyetin merkezi konumunda yer almıştır (T.C. Ahlat Kaymakamlığı, 2025). Yöre, doğuda Süphan Dağı, kuzeybatıda Bilican Dağları ve güneybatıda Nemrut Dağı gibi üç önemli volkanik kütleyle çevrilidir. Van Gölü'nün kuzeybatı kıyısında yer alan Ahlat, ayrıca Nemrut Kalderası içinde yer alan Nemrut Gölü ve kuzeybatı kesiminde bulunan Nazik Gölü gibi önemli su kaynaklarına da ev sahipliği yapmaktadır. Bu doğal oluşumlar, bölgenin turizm açısından cazibesini artıran başlıca unsurlar arasında yer almaktadır. Öte yandan Ahlat, tarih boyunca Urartular, Selçuklular ve Akkoyunlular gibi birçok medeniyetin izlerini taşıyan tarihi eserlere sahip olmasıyla da dikkat çekmektedir. Doğal güzellikler ile tarihi mirasın birleşimi,

Ahlat'ı hem iç turizm hem de uluslararası turizm açısından önemli ve açık bir destinasyon haline getirmiştir (Elmastaş, 2013).

Günümüzde turizm anlayışı, yalnızca deniz-kum-güneş üçlüsüne dayalı geleneksel modelin ötesine geçerek, alternatif turizm türlerinin geliştirilmesini de içermektedir. Özellikle sanat, tarih ve kültürel etkinlikleri kapsayan yerel mirasa yönelik turizm biçimlerinin önümüzdeki yıllarda daha fazla önem kazanacağı öngörülmektedir. Bu bağlamda, Ahlat'ın sahip olduğu zengin kültürel miras, özellikle Selçuklu dönemine ait yapılarla birlikte, turizm potansiyeli açısından dikkate değer bir konumdadır (Köşker, 2018). Yerel halkın büyük bir çoğunluğu, Ahlat'ın en önemli kültürel değerleri arasında Ahlatlı Selçuklu Mezarlığı (T.C. Ahlat Kaymakamlığı, 2025), kümbetleri (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2025) ve Ahlat bastonunu (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2025) göstermektedir. Bu yapılar yalnızca bölgenin estetik ve sanatsal geçmişine ışık tutmakla kalmamakta, aynı zamanda dönemin kültürel, teknik ve dekoratif anlayışını yansıtan yaşayan tarihî belgeler olarak da önemli bir işlev görmektedir.

Ahlat'ta halkın temel geçim kaynaklarını tarım ve hayvancılık oluşturmaktadır. İlçede sanayi sektörünün yeterince gelişmemiş olması ve işsizlik oranlarının yüksek seyretmesi, yerel halkın turizmi ekonomik kalkınma için önemli bir fırsat olarak görmesine neden olmaktadır. Tarih, kültür, doğa ve gastronomi öğelerinin bir arada bulunduğu Ahlat, bu çok yönlü yapısıyla alternatif turizm türleri açısından önemli bir potansiyel taşımaktadır (Köşker, 2021). Nitekim sahip olduğu doğal ve kültürel miras sayesinde Ahlat, 2019 yılında otantik yapısıyla "Sakin Şehirler" (Cittaslow) ağına dahil edilmiştir (Cittaslow Türkiye, 2019).

Bölgede yürütülen turizm faaliyetleri, kadın istihdamını destekleyici yönde gelişmekte olup özellikle gastronomi alanında önemli fırsatlar sunmaktadır. Bu bağlamda, gönüllü kadınların bir araya gelerek oluşturduğu Ahlat Kadın Girişimci Kooperatifi, yöreye özgü yerel ürünlerin üretimi ve pazarlanmasıyla kadın emeğini görünür kılmaktadır. Kooperatif bünyesinde reçel, bal, kuru kayısı gibi ürünlerin üretimi gerçekleştirilirken; evlerde üretim yapan

kadınlardan erişte ve içli köfte gibi geleneksel yiyecekler tedarik edilerek bir restoran işletmesi aracılığıyla satışa sunulmaktadır. Bu uygulama, hem yerel kalkınmayı desteklemekte hem de kadınların ekonomik hayata katılımına katkı sağlamaktadır (Tatvan Ticaret ve Sanayi Odası, 2021). Bölgedeki diğer bir kadın derneği olan Ahlat Kültür, Turizm, Tanıtma ve Yardımlaşma Derneği de yine bölgedeki kadınların üretim süreçlerine katılımını teşvik etmek amacıyla, yöresel ürünlerin üretimi ve tanıtımını destekleyerek özellikle kadınlara ve gençlere yönelik istihdam olanakları yaratmayı hedeflemektedir (Ahlat Kültür Turizm Tanıtma ve Yardımlaşma Derneği, 2025).

Resim 1.1 Ahlat Kadın Girişimci Kooperatifi'nin Faaliyetlerine Yönelik Görseller

Resim 1.2 Ahlat Kültür Turizm Tanıtma ve Yardımlaşma Derneği'nin Faaliyetlerine Yönelik Görseller

Ahlat'ta kadın istihdamını destekleyen kurumsal yapılardan bir diğeri ise Ahlat Halk Eğitim Merkezi'dir. Merkez, özellikle kadınların mesleki becerilerini geliştirmeye ve üretim süreçlerine katılımını artırmaya yönelik çeşitli kurslar düzenlemektedir. Bu kurslar kapsamında kadınlara el sanatları, yöresel tekstil ürünleri, dikiş-nakış, kilim dokuma ve benzeri geleneksel üretim teknikleri öğretilmekte (Milli Eğitim Bakanlığı, 2025); kadınların hem kültürel değerleri yaşatmaları hem de ekonomik gelir elde etmeleri sağlanmaktadır. Halk Eğitim Merkezi'nin öncülüğünde düzenlenen kermesler ve sergiler aracılığıyla kadınların ürettikleri el emeği ürünlerin satışı yapılmakta, bu da kadınlara ev dışında bir ekonomik faaliyet alanı sunulmaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı, 2025). Söz konusu faaliyetler, özellikle kırsal kesimde kadınların sosyal hayata katılımlarını artırmakta ve ekonomik

bağımsızlık kazanmalarına katkı sağlamaktadır. Ayrıca, bu tür girişimler yerel kalkınma süreçlerinde kadınların aktif rol almasını teşvik eden önemli araçlar arasında değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak, Ahlat'ın sahip olduğu doğal, tarihi ve kültürel zenginlikler, bölgeyi yalnızca turizm açısından değil, aynı zamanda kadın istihdamı bağlamında da önemli bir potansiyele sahip kılmaktadır. Gerek kooperatifçilik faaliyetleri gerekse halk eğitimi yoluyla kadınların ekonomik yaşama katılımlarının artırılması, Ahlat'ta toplumsal kalkınmanın sürdürülebilirliği açısından umut verici bir tablo sunmaktadır. Bu çerçevede, yerel dinamiklere uygun istihdam politikalarının geliştirilmesi ve kadın girişimciliğinin daha fazla desteklenmesi, bölgedeki kalkınma süreçlerini daha kapsayıcı ve etkili kılacaktır.

3. Ahlat Bölgesi Yatırım, İstihdam ve İnovatif İş Geliştirme Çalıştayı, Ahlat Kadın İstihdamı Oturumu Raporu

Bu bölümde, Bitlis Eren Üniversitesi Kanık Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu öncülüğünde, 28-29 Temmuz tarihlerinde geniş paydaş katılımıyla gerçekleştirilen "Ahlat Bölgesi Yatırım, İstihdam ve İnovatif İş Geliştirme Çalıştayı"ndan elde edilen bulgulara yer verilmektedir. Bu kapsamda, öncelikle Ahlat yöresinde kadın istihdamına ilişkin mevcut sorunlar tablolaştırılmış; ardından ise geliştirilen çözüm önerileri ve sunulan eylem planları yine tablo formatında aktarılmıştır.

Tablo 1. Ahlat Kadın İstihdamı Oturumunda Belirlenen Sorunlar

Devletin toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik politika ve kaynakları yeterince etkin uygulanmadığı değerlendirilmektedir. Uygulama eksiklikleri ve yetersiz izleme nedeniyle kadın istihdamında beklenen hedeflere ulaşılamamaktadır. İş yaşamında lider pozisyonunda yer alan kadınların "eril özellikler" göstermesi gerektiğine dair beklenti, aslında var olmayan bir normun parçasıdır. Bu durum kadın liderlerin empati, iş birliği ve iletişim gibi özel güçlerini gizlemek zorunda kalmasına yol açmaktadır. Eğitim sisteminde kız çocuklarının meslek tercihlerinde cinsiyetçi kodlamaların ve önyargıların hâlâ etkin olması iş yaşamına hazırlık sürecini sınırlamaktadır.	Kadınların çoğunlukla informel, güvencesiz ve düşük ücretli işlerde çalışması, kısa sürede yüksek gelir beklentisine girildiğinde tatmin olmamasına yol açmaktadır. Kadınların yoğun olduğu sektörlerde (örneğin ev içi hizmet, bakım, temizlik) işlerde ücret düşük, çalışma koşulları genellikle güvencesizdir. Toplumda erkek bakış açısı, kadınların çalışma hayatından kazandıkları sonuçlara yönelik bilinçli bir değerlendirme yapmamaktadır. Kadınların ekonomik katkısına dair farkındalık zayıf; bu da hem ev içinde hem de iş yaşamında cinsiyetçi tutumları beslemektedir.

Tablo 2. Ahlat Kadın İstihdamı Oturumunda Belirlenen Sorunlara Yönelik Çözüm Önerileri

Kadın ve erkek birlikte hareket etmeli; toplu aile eğitimi yoluyla bilinçli bir anlayış geliştirilmelidir. Başarılı kadınların arkasında destekleyen erkek figürlerini teşvik ederek, iş hayatında birlikteliğe dikkat çekilmelidir. Kadınların hem mesleki hem geleneksel yöresel becerilerini artırmak amacıyla kurslar açılmalıdır. Kadınların esnek çalışma ihtiyaçlarını karşılamak için kısmi zamanlı istihdam desteklenmelidir.	Yerel değerlere verilen önem ön plana çıkarılarak çeşitli sektörlerde değerlendirilmelidir. Kadınlara "network oluşturma bilinci" kazandırmalıdır. Kadın girişimcilik faaliyetleri desteklenmelidir. Kadınların tam zamanlı çalışmalarını destekleyici aile içi sorumluluklarını azaltıcı faaliyetlerde bulunulmalıdır. Bölgedeki kadınların çalışma hayatına kazandırılmasını kolaylaştırmak için kreşler, oyun evleri kurulmalıdır.

Tablo 3. Ahlat Kadın İstihdamı Oturumunda Belirlenen Sorunlara Yönelik Eylem Planı

Ahlat'ta yaşayan ev hanımlarının halihazırda sahip oldukları yöresel bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi amacıyla; el sanatları, yöresel gıda üretimi, süt ürünleri işleme ve geleneksel yemek yapımı gibi alanlarda Ahlat Halk Eğitim Merkezi ve Ahlat Mesleki Eğitim Merkezleri bünyesinde uygulamalı kurslar düzenlenmelidir. Bu kurslar sayesinde kadınların üretim kapasitesi artırılarak, yerel ekonomiye katılımları desteklenecek ve kültürel mirasın korunmasına katkı sağlanacaktır. Hayat boyu öğrenme yaklaşımı benimsetilerek, kaymakamlık ve belediye, sivil toplum kuruluşları destekli sergiler, kermesler ve satış etkinlik alanları oluşturulmalı ve ev hanımlarına ekonomik kazanımlarının önü açılmalıdır. Ahlat Kadın Kooperatifi'nin yanı sıra, ilçede yeni kadın kooperatiflerinin kurulması teşvik edilmeli; bu kooperatiflerin faaliyet alanları ise tekstil, el işi ürünleri gibi hem spesifik hem de bölgenin ihtiyaçlarına yönelik sektörlerde belirlenmelidir. Devlet tarafından sağlanan KDV indirimi, makine ve teçhizat desteği gibi pozitif ayrımcılık uygulamalarıyla kadın girişimcilerin yatırım faaliyetleri teşvik edilmelidir. Örneğin tekstil sektöründe, kadınlara yönelik girişimcilik süreci; yönetimden pazarlamaya kadar birçok alanda bir yıl süreyle eğitim verilerek başlatılmalı, ardından danışmanlık desteğiyle sürdürülebilirliği sağlanmalıdır. Nitekim tekstil sektörü,	Bölgede uygulanmakta olan “Pembe Maskeliler” adlı organik arıcılık projesi gibi kadın istihdamını destekleyen projeler arttırılmalıdır. Mevcut projenin sürdürülebilirliği sağlanarak; kadınlara organik arıcılık, propolis, arı sütü, polen üretimi ve balmumu mum yapımı gibi alanlarda uygulamalı eğitimler verilmelidir. Bu üretim süreçleri, aynı zamanda arının yaşam kültürüne meraklı turist kitlesinin arıcı ile arının ortak geliştirdiği kültürü daha yakından tanıması, sağlıklı yaşam alışkanlıkları kazanması ve apiterapi yöntemiyle romatizma, fıtık gibi rahatsızlıklar için doğal tedavi deneyimi yaşaması açısından apiturizm faaliyetleriyle ilişkilendirilmelidir. Böylece kadın emeği, yerel üretim ve sağlık odaklı turizm bütünleştirilerek hem kırsal kalkınma hem de turizmin çeşitlendirilmesi desteklenecektir. Bölgede hâlihazırda temizlik sektöründe çalışan kadınların hizmetlerini daha örgütlü ve sürdürülebilir şekilde yürütebilmeleri amacıyla; sigortalı çalışma imkânı sunan temizlik şirketleri, kooperatifler gibi yapılar kurulmalı ve bu tür örgütlenmeler teşvik edilmelidir. Bu sayede kadınların güvenceli istihdama erişimi artırılarak ekonomik ve sosyal güçlenmeleri desteklenecektir. Günübirlik oyun evleri (çocuk bakım hizmeti) kurulmalı; bu mekanlar tam zamanlı çalışmak isteyen kadınlara destek sağlamalıdır. Organik tarım, tıbbi aromatik bitki üretimi ve yerel tohum yetiştiriciliği

devlet tarafından özellikle desteklenen ve ekonomik öncelik tanınan alanlardan biridir. Bölgedeki güzellik ve bakım sektöründeki eksiklikler dikkate alınarak, kadınların bu alanda kendilerini geliştirebilecekleri bir program olarak, diğer üniversitelerde örnekleri bulunan "Güzellik Hizmetleri" bölümünün Ahlat Meslek Yüksekokulu'nda açılması önerilmektedir. Bu sayede, hem bölgedeki kız öğrencilerin yükseköğretime erişimi artırılacak hem de mezuniyet sonrası düşük sermaye ile girişim yapılabilecek hizmet alanlarında istihdam olanakları yaratılacaktır. Böylece nitelikli iş gücü yetiştirilmesi sağlanırken, kadınların ekonomik bağımsızlık kazanmaları da desteklenecektir. İşletmelerde/ kurumlarda kadınların esnek çalışma saatlerini destekleyecek mevzuatlar oluşturularak katın istihdamı teşvik edilmelidir.	gibi tarımsal faaliyetlere yönelik, kadın odaklı mikro projeler geliştirilmelidir. Bu kapsamda, bölgenin özellikle yenilebilir ot çeşitliliğinden faydalanılması teşvik edilerek hem yerel tarımın canlandırılması hem de kadınların üretime aktif katılımı desteklenmelidir. İlçe düzeyinde "Bölgesel Kalkınma İstihdam ve Dayanışma Merkezi" kurulmalı. Burada eylem planı, başvuru, yönlendirme ve eğitim destekleri tek çatı altında sunulmalıdır.

Tablo 1 değerlendirildiğinde, Ahlat, coğrafi konumu, sahnesi olduğu tarihi kültürel yaşam biçimi, sahibi olduğu kültürel birikim ve geleneksel yerleşik yaşamsal algının net ve değişmeye kapalı tutumu, bu coğrafyanın kadına bakışı konusunda da birtakım zenginlikleri de zorlukları da beraberinde getirmektedir. Toplumsal yaşamın kadına bakışı kadının aile evinde anne ve babasından aldığı eğitimle birlikte şekillenir. Kadına yüklenen toplumsal roller onun şahsi kimliğini tanımasına, benlik algısının şekillenmesine engel olmakta, kadın toplumun verdiği biçime girmeyi kendine vazife bilmektedir. Oysa her insanın ilgi, kavrayış, tutum algı ve yetenekleri başka başkadır. Kendilik bilinci ile yetişmeyen kadın toplumun ona yüklediği roller çevresinde standardın dışına çıkmadan, toplumun ve ailesinin olumsuz nazarlarına ve ihtarlarına hedef olmadan yaşamını sürdürme eğilimi içine girmektedir. Bu durum kadının şahsına münhasır potansiyelinin gün yüzüne çıkmasına engel olmaktadır. Oysa farklı potansiyel güçleri

haiz fertlerin topluma sunacakları katkı toplumun ilerlemesi açısından oldukça önemlidir.

Taşra şehirlerinde kadına yüklenen toplumsal yükümlülük ve çizilen sınırın dışına çıkamama hali kadının sadece doğuran, çocuk büyüten ve ailenin bakımı ve beslenmesi ile ilgilenen bir konumda yaşamını idame ettirmesine sebep olmaktadır. Bu toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan geri kalmasına sebep olduğu gibi aile içinde olası bir olumsuzlukta ailenin yönetimini üstlenmek zorunda kalan kadının çaresiz ve yetersizlik hissiyle hareket etmesine sebep olmaktadır.

Toplumsal normların, genel ahlaki ve örfi eğilimlerin toplumun fertlerine yüklediği misyonlar onların bireysel farklılıklarının, mevcut potansiyellerinin ortaya çıkmasına ket vurmaktadır. Kırsal yaşamın nesillerdir süren zorlu yaşam koşulları babadan oğula aktarılarak aynı şekilde sürüdürülegelmiştir. Çağın gereklerinin bu rutinde yaratmaya çalıştığı değişiklikler çoğunlukla mukavemetle karşılanmaktadır. Özellikle uzak taşra beldelerinde, modern çağın yeni yaşam dinamiklerinin eğitim yoluyla da yeterince aktarılamaması toplum içinde kuşak çatışmalarına ya da gelenekçi- yenici çatışmalarına neden olmaktadır. Modern çağın tüketim alışkanlıklarının değişmesi üretim kültürünü de değiştirdiğinden toplumun bütün fertlerinin üretim sürecinde yer alması kaçınılmazdır. Bu durum kadının da üretim sürecinde bizzat yer almasını gerekli hatta zorunlu kılmaktadır. Gelenek; toplumsal hayatta katı, belirleyici, yönlendirici bir mekanizmayı diri tutmaktadır. Toplumsal normlar, yaptırımları yazılı ya da sözlü kurallara tabi olmayan bir düzeni sunmasına rağmen özellikle geleneksel toplumlarda oldukça etkili bir gücü barındırmaktadır. Toplumsal normların fertlere biçtiği roller değişmez ve esnetilemez. Bu durum bir taşra kenti olan Ahlat'ta da benzer bir geçerliliğe sahiptir. Kadına, erkeğe, genç kızlara, çocuklara biçilen belirgin roller vardır. Bunun dışına çıkmaya çalışan birey yaptırımla karşılaşır. Bu yüzden toplumda genellikle geri planda olmaya zorlanan kadınlar toplumsal normlar açısından dezavantajlı konumdadırlar. Gelenekçi toplumlarda kadının toplumsal rolleri dışında bir platformda bulunma talebi genellikle önce ciddi bir mukavemetle karşılanmaktadır. Toplumsal hayat içerisinde bu tür talep ve

girişimleri toplumun geneli tarafından reddedilen kadınlar diğerleri içinde olumsuz bir rol model teşkil etmekte ve yeni taleplerin önüne geçilmiş olunmaktadır.

Toplumsal yapı içerisindeki iş dağılımı net biçimde rol dağılımını belirlemiştir. Toplumun en küçük örgütlenmesi olan aile içinde de toplumsal normların belirlediği rol dağılımları mevcuttur. Bu dağılımda kadın; çocukların bakımı, ev işleri, varsa yaşlılar ve hastalarla ilgilenmek gibi pasif ve ev içinde bir rolü üstlenmektedir. Kadının bu rolün dışına çıkma talebi aile ve toplum tarafından tartışmasız biçimde reddedilmektedir. Bu durumun yaptırımı kadının aile içinde, ailenin de toplum tarafından dışarı itilmesi olduğundan kadın pasif konumuna geri çekilmeyi kabul ederek toplum baskısından kurtulmayı seçmektedir.

Kadınların toplumsal cinsiyet rollerinden nispeten sıyrıldığı konumda nerelerde ve ne şekilde istihdam edileceği meselesi ortaya çıkmaktadır. Kadının getireceği gelirin, özellikle şehir yaşantısının zorunlu kılmasından dolayı, elzem olduğu durumlarda kadının yapacağı işin toplumsal normların kendisine çizdiği sınırların çok da dışına çıkmayacak surette pasif konumdaki ve ev içindekine benzer işlerde istihdam edilmesi beklenmektedir. Kadının pasif ve geri plandaki bu çalışması da oldukça cüzi bir surette karşılık bulmakta kadının emeği toplumsal sınırlılıklar bahanesi ile neredeyse sömürülmektedir. Kadının istihdamının hoş karşılanmadığı bir ortamda kendisine böyle bir aralık bulmuş olan kadın bu fırsatı kaçırmamak için emeğinin sömürülmesine de göz yummaktadır. Bu durum toplum için çok büyük bir potansiyel gücü haiz olan kadın gücünün ve üretiminin, katkısının yanlış bakış açıları yüzünden milli servete katkı sunmasının önüne geçilmiş olmaktadır. Bununla birlikte, ev içinde pasif durumda herhangi bir ekonomik dayanağı olmadan yaşamını idame ettirmek zorunda olan kadın, ekonomik açıdan kısmi de olsa bir özgürlüğe kavuşunca bunu devam ettirecek yetkinliğe sahip olmadığından süreci yönetmekte yetersiz kalmaktadır. Ekonomik yetkinliğe ulaşan kadın eline geçen bu gücü sürdürmekte ve arttırmakta çoğu kere aceleci davranmakta ve yönetemediği sürecin hayal kırıklığını da kısa vadede yaşamaktadır. Bu durum diğer kadınlar için girişimciliklerinin önüne çekilen ümitsizlik seddi

olmaktadır. Toplumun gelenekçi tarafında duranlar tarafından ise toplum normları dışına çıkmanın bedeli olarak sunulmaktadır. Böylece girişimcilik ruhu ve hevesiyle harekete geçen kadınlar; süreci doğru yönetmek için yeterli donanıma sahip olmadıkları için başarısız olurken toplumun geri kalanı da bu durumu kendi hesabına ancak aslında toplum refahı aleyhine değerlendirmiş olur.

Kadınlar, toplumsal bakış açısının da yönlendirmesi ile bazı sektörlerde daha yoğun olarak istihdam edilmektedir. Bu durum toplumun kınayan nazarından çekinen kadınları bu sektörlere yığılmaya itmekte, sektörü elinde tutanların fırsatçılığına da sebep olabilmektedir. Ailesine ekonomik katkıyı yalnızca bu şekilde sunmasına izin verilen kadınların bu tarz ev işine yakın işlerde ısrarı işverenin düşük ücret talebine de razı olmayı zorunlu kılmaktadır. Bununla birlikte kadının çalışmaya olan isteği ve ihtiyacı ayrıca önündeki sektör çeşitliliğinin ilgi, yetenek ve istidadından ziyade toplumsal dayatma ile sınırlandırılmış olması kimi sektör yöneticilerine çalışanı özlük hakları noktasında da mağdur etme fırsatı tanımaktadır. Bu durum kadın emeği ve işgücünün hak ettiği karşılığı ne ferdî ne toplumsal ne de ulusal düzeyde bulamaması anlamına gelmektedir.

21. yüzyıl Türkiye'sinde bugün gelinen noktada toplumsal yapı içinde kadınlara daha adil ve eşitlikçi bir yaklaşım benimseniyorken hala gelenekçi ve toplumcu bakış açısı mevcuttur. Geleneksel bilinçaltı kodlarla işlenmiş olan kız çocuklarının okutulması meselesi bugün hala tartışmalıdır. Her ne kadar artık taşrada bile kız çocuklarının okumasının engellenmesi konuşulmuyor ise de kızların ileride sahip olacakları mesleklerin toplumsal rollerine aykırı olmaması meselesi toplumun genel kabulüdür. Bu durum kız çocuklarının bütün eğitim hayatının toplumsal cinsiyetçi kodlamaların gölgesine hapsedilmesi anlamına gelmektedir. Kız çocuklarının kadınlara yakıştırılan meslekler dışında mesleklere yönelmeleri genel kabulün reddi anlamına geleceğinden kadının bu meslekte ilerlemesi, başarı göstermesi çeşitli şekillerde engellenir ya da zorlaştırılır. Bu bilinçaltı mesaj, yeni kuşak kız çocuklarının da meslek seçimlerini etkileyerek yazısız bir kurala dönüştürülmüş olur. Bu durum yine kadınlar için biçilen belli meslek gruplarına kadınların yığılması ve

burada kendilerine sunulan sınırlı imkânlara mecbur edilmelerine neden olmaktadır. Süreci bu şekilde okuyan kız çocukları meslek seçiminde ümitsizlik yaşamaktadır. Toplum baskısı ile yönlendirilen kız çocukları ya toplumun genel bakış açısına uyarak cinsiyetçi kodlamalarla kendisine dayatılan ancak potansiyelini ortaya çıkaramadığı ve emeğinin karşılığını göremediği bir meslek seçmeye zorlanacak, ya da ilgi ve istidadı doğrultusunda potansiyelini açığa çıkararak aile ve ülke ekonomisine katma değer sunabileceği ancak toplumun dışlamasına da razı olacağı bir meslek seçimine yönelecektir. Her iki durumda da kadın üretimi bir yönüyle tatminden yoksun kalmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti kadınlara seçme ve seçilme hakkının dünyada ilk defa tanıyan ülkelerden biri olma vizyonuna sahip iken bugün geldiğimiz noktada kadınlara yönelik cinsiyetçi baskıların sayısının gittikçe artması ve kadınların dezavantajlı bir konuma getirilmiş olması birtakım tedbirler alınmasını zorunlu kılmaktadır. Her ne kadar devletin ilgili bakanlığı ve birimleri bu konuda sürekli güncel tedbirler alma eğiliminde olsalar da bu tedbir ve yaptırımların uygulanması noktasında hala bazı sorunların yaşandığı gözlemlenmektedir. Özellikle merkezden uzak taşra kasabalarında toplumsal ve geleneksel yapının daha baskın ve etkin rol oynadığı etnografik yapılanmalarda devlet etkisinin gelenek ve örf etkisi karşısında zaman zaman zayıflatıldığı görülür. Bu durum kadının toplum içinde daha aktif ve etkin bir rol oynamasının bazı bölgelerde geleneksel erk tarafından engellenmesine ya da zorbalanmasına neden olmaktadır. Bu erkin egemen olduğu kesimlerde kız çocuklarının okuması, meslek sahibi olması bir yana istediği biçimde hayatını şekillendirmesi bile engellenmekte hatta yasalara aykırı uygulamalarla kişilerin hak ve hürriyetleri gasp edilebilmektedir.

Toplumun bir kesimi kadına biçtiği cinsiyetçi elbisenin dışına çıkmasına müsaade etmemek için gelenekçi bilinçaltı kodları gerekçe göstererek müdahale ederken bir diğer kesim, bütün toplumsal baskı ve engellemelere mukavemet göstererek cinsiyetçi algının dışında kendini ifade imkanını kazanan kadınlara karşı başka bir müdahale şekli geliştirmektedir. Mesleki yaşamında bir yer edindikten sonra

orada lider pozisyonuna geçmeyi hak eden kadınlara karşı toplumun yeni beklentisi erkeklerin tarafına geçmiş gibi olma davranışıdır. Yani eril tavırlar sergilemeyen bir kadının lider vasfını haiz görülmemesi başka bir toplumsal baskıdır. Lider pozisyonundaki kadının tavır ve davranışlarının her seferinde erillik dişilik açısından değerlendirilmesi kurumsal iş barışını ve liderin lokomotif görünümünü zedelemektedir. Aldığı her kararının eril bakış açısıyla sorgulanması lideri yıpratacak ve zamanla yıldıracaktır. Bu durum da yine kendini gerçekleştiren kehanete dönüşecektir. "Bu iş kadını işi değil" söylemini destekleyecek ve kadınların liderlik taleplerine de ket vurduracaktır. Toplumsal beklentiyi karşılamaktan uzak kalacak olma kaygısı ve tereddüdü ile hareket eden kadın lider rahat olmadığı için yanlış yapmaya da daha yatkın olacaktır. Bu durum kadınların liderlikten kendi isteği ya da genel talep ve hoşnutsuzluk nedeni ile uzaklaşmalarına bu tarz yeni taleplerin de çekimserlikle karşılanmasına neden olacaktır.

Erkek egemen toplum yapısı evin ve ailenin geçimini erkeğin vazifesi olarak görme genel eğilimindedir. Bu yüzden ailenin yaşamsal idamesi vazifesini erkek üstlenir. Bu durum erkeği aile içinde de toplum içinde de daha karizmatik ve önemli kılmaktadır. Kadın ev içinde ve pasif konumda olduğundan yaptığı işlerin çokluğu ve zorluğuna rağmen bakılan, korunulan, yaşatılan pozisyonundadır. Ev içinde yaşayan ve hayatını ev işi yaparak idame ettiren kadınların mesleği genellikle işsiz olarak adlandırılır. Bu bakış açısından hareketle bu pasif profilden sıyrılarak aile bütçesine katkı için çalışmak isteyen kadınların kazandığı para da erkek karizmasının zedelenmemesi adına genellikle küçümsenmektedir. Ailedeki erkekler ya da eşler Kadının yetenekleri ve potansiyeli doğrultusunda bir yönlendirme ve destekleme yerine onun bütçeye katkısını küçümseyerek eski pasif konumuna yeniden dönmesini sağlamaya çalışmaktadırlar. Öte taraftan kimi zaman da kadının bu çabası hem desteklenmemekte hem de emeği, özverisi sonucu sunduğu katkı kullanılmakta hakkı teslim edilmemektedir.

Tablo 2 değerlendirildiğinde, ülkedeki eğitim ve öğretim müfredat programları kişilerin hak ve özgürlüklerinin cinsiyetçi söylemden ayrı tutulması gerekliliğini vurgulayan bir tavır

sergilemelidir. Böylece ülkenin yetişen yeni kuşağının kadın ve erkek kimliklerine bakışı hümanist bir zaviyeden yapılandırılmış olacaktır. Bununla birlikte aile içinde anne ve babanın sergilediği rol model kadın ve erkek davranışları da toplumun bundan sonraki yapılanmasında etkili bir biçimlendirme yöntemine dönüşecektir.

Aile içinde erkeğin ve kadının geliştireceği eşitlikçi ve dayanışma odaklı yaklaşımlar çocukların yeni bilinçaltı kodlarla yetişmesine ve toplumun temelinden yeni bir bilinçle yeni çağın gereklerine hazırlıklı olarak varlığını idame ettirmesine vesile olacaktır. Anne ve babanın istişareye, iş birliğine ve karşılıklı anlayışa dayanan iletişim biçimleri toplum huzurunun da olumlu manada şekillenmesine katkı sunacaktır.

Toplumsal yapının en önemli iki aktörü olan erkek ve kadının dayanışması ve birlikte hareket etmeyi öğrenmesi toplumun en temelinden güçlü bir şekilde kalkınması için en önemli enstrümanlardan biridir. Kadın ve erkeğin toplumsal hayat içerisinde birbirini desteklemesi, amaca ulaşma noktasında tarafların tatmini için oldukça önemli ve gerekli bir nüanstır. Kadının ya da erkeğin herhangi bir eyleminde yalnız hareket etmesi o eylemin gerçekleşmesi konusunda teşvik edilen bireye göre daha dezavantajlıdır. Bu bakımdan aslında yaratılış gereği ne kadın ne de erkek yalnızken tamamlanmış hissetmez. Bu bakımdan toplumda kadın ve erkeğin istişareli ve birbirini destekleyen davranışları teşvik edilmelidir. Bu bilinç topluma devletin yaygın eğitim kurum ve kanalları vasıtasıyla, ya da kültür ve toplum ile ilgili kurum kuruluş vakıf ve derneklerin çabaları ile gerçekleştirilecek çeşitli aktivitelerle kazandırılmalıdır. Bununla birlikte sadece aile içinde değil, kurumsal alanda da kadın ve erkek çalışanların cinsiyet rolleri odağa alınmaksızın birlikte ve uyumla çalışmaları teşvik edilmeli, bu uyumu sergileyebilen çalışanlara iltifat gösterilerek diğerlerinin örnek alması ve böylece bu uyumun yaygınlaşmasına çalışılmalıdır.

Sosyal devlet anlayışı ile bürokrasisi şekillenen Türkiye Cumhuriyeti Devleti, örgün eğitim kurumlarının yanı sıra yaygın eğitimle de halkın yaşam boyu eğitimine destek verme faaliyetlerini ihtiyaca binaen sürdürmektedir. Bu bağlamda, kadınların ülke

ekonomisine ve istihdama katkılarını üst seviyeye çıkarmak için ilgi, istidat ve kabiliyetleri doğrultusunda eğitimler vermelidir. Bu konuda ilgili makamlarca arz ve talep dengesi gözetilerek kadınların mevcut yeterlilikleri, birikimleri ve üretime sunacakları katkı gibi maddeler göz önüne alınarak nitelikli eğitimlere tabi tutulmalı ve kendi yeterlikleri doğrultusunda katkı sunacak seviyeye gelmeleri sağlanmalıdır.

Yeni yaşam dinamikleri ile şekillenen toplum yapısı artık kadının üretim mekanizmasına katılımını nispeten de olsa kabullenmiş görünmektedir. Ancak hala toplumun bakış açısı kadına yüklenen cinsiyet rollerinden sıyrılmış değildir. Bu bakımdan her ne kadar üretim sürecine aktif olarak katılım gösterse de kadın hala evin hanımı, çocukların ve eşinin ihtiyaçları için annelik vazifelerini bırakmış değildir. Bu durum kadına fazladan iş yükü yüklemek demek olacağından üretime katkı sunan kadın, erkekten daha fazla yükü de omuzlarına almış olur. Bunun için kadınların aile içinde yüklendikleri sorumluluklar kurumsal yaşamda göz önüne alınarak iş yükü belirlenmelidir. Bu bakımdan kadınların kısmi zamanlı çalışma taleplerine yönelik farklı opsiyonları da sunan kurumsal yapılanmalar örgütlendirilmelidir. Böylece kadınlar hem toplumsal rollerinin dışına çıkmak için mücadele etmek zorunda kalmamış hem de aile ve çocuklarını ihmal etmenin vicdani yükünü de taşımak zorunda kalmamış olacaklardır.

Oldukça köklü tarihi, kültürel, yerel potansiyeli bünyesinde barındıran Anadolu'nun her yöresinde başka bir zenginlik karşımıza çıkmaktadır. Bu çeşitlilik birçok açıdan bu yerel yapıyı ulusal ve uluslararası bir cazibe merkezi haline getirebilmek için önemli bir ayrıcalıktır. Bu bakımdan doğru fizibilite çalışmaları ve yöreleri her yönüyle ve vizyoner bakış açılarıyla değerlendirerek doğru arzı yakalamak için çalışmalar yapılmalı ve yerel yapının hangi yönü ile ön plana çıkarılması gerektiği hakkında profesyonel ar-ge çalışmaları gerçekleştirilmelidir. Bu anlamda popüler yönelimlerden ziyade gerçekten sürdürülebilir bir alana odaklanılarak tanıtım faaliyetleri teknolojinin de imkânları çerçevesinde kullanılmalıdır. Yerel değerler doğru tespit edilmeli hangisinin hangi platformda ne şekilde arz edileceği doğru kararlaştırılmalıdır. Böylece yerel doku, odağa alınan

yönü ile uluslararası dikkatleri bile üzerine çekerken yörenin diğer özellikleri de tanıtılmış olur.

Bütün toplumsal dayatma ve sınırlandırmaları aşarak bir teşebbüste bulunan kadın müteşebbislerin varlıklarını devam ettirebilmeleri için kurumsal bağlantılara ihtiyaçları olacaktır. Ancak sektörde yeni adım atmaya başlayan kadın müteşebbisler bir süre sonra ürettiklerine Pazar bulmakta zorluk yaşayacaklardır. Bu bakımdan bu girişimci kadınların sürdürülebilir bir ticari platform oluşturabilmeleri için kurumsal ve ticari Pazar bağlantılarını nasıl kuracaklarına ilişkin eğitimler verilmeli ya da bu eğitimleri almaları gerektiği ve ya nereden alabilecekleri konusunda ilgili kurumlarca bilgilendirilmeleri gerekmektedir.

Toplumsal bakış ile pasif konumda kalmaları dayatılan kadınlardan bütün bu engelleri aşarak girişim faaliyetinde bulunanlar ya da bulunma eğiliminde olanlar desteklenerek başarısızlık korkusu, kaygısı ve sebebi ile geri adım atmalarının önüne geçilmelidir. Bu durum devlet eliyle maddi ve teknik olarak desteklenebileceği gibi kadın, ailesi ve toplumun geri kalanı tarafından manevi olarak da desteklenmelidir. Bu tür destekler kadının olumlu benlik algısı kazanarak başarılı olmasını sağlayacak, amacına ulaşan kadın girişimci ülke ekonomisi ve yerel kalkınmaya katkı sunacaktır.

Kadın ve erkeğin toplumsal hayat içinde dayanışma içinde olması huzur ve refahın da anahtarı konumundadır. Bu bakımdan toplumsal rollerin paylaşımında adaletli ve eşitlikçi yaklaşım kadının istihdam edilmesindeki engelleri de ortadan kaldıracaktır. Aile içinde erkeğin kadının yükünü paylaşması kadının tam zamanlı istihdamını da mümkün kılacaktır. Bu bakımdan kurumsal yapılanmada erkeğin de kadının da aile içindeki sorumlulukları için sunulacak toleranslar kadın ve erkeğin üretime eşit ve ortak katkı sunmasının önünü açacaktır. Kadın ev işi ve aile ile ilgili birinci sorumlu sıfatından erkeğin desteği ile sıyrılınca tam zamanlı çalışan olarak toplumsal cinsiyet rollerinin kendisine yüklediği misyondan da bir nebze çıkmış olacaktır.

Tablo 3 değerlendirildiğinde, dünya gittikçe ufalarak küresel bir köye dönüşürken, insanlık yerel ve yöresel olanın farklı ve orijinal

oluşuna odaklanmaktadır. Bu durum, yerel olanın küresel boyutta ilgisini çekmenin imkânını ve cazibesini de beraberinde getirmektedir. Bu ticari ayrıntıyı avantaja çevirebilmek için yerel düzeyde devlet eliyle desteklenen çalışmalar başlatılmalıdır. Yerel malzemenin işlenmesi ve tanıtımı için kadınlara eğitimler verilerek profesyonel ticari yeterlilikler kazandırılmalıdır. Malzemenin doğru biçimde işlenmesi, tanıtımı ve satışı için izlenmesi gereken yollar kavratılmalıdır. Doğru tanıtım yapılıp talep gören ürün yanlış ve kötü üretimle ziyan edilmemelidir.

Yerel üretimin doğru biçimde üretilip pazara sunulması için yerel üreticiye ve müteşebbislere imkânlar sağlanmalıdır. Bu, yine devletin ilgili kurumları vasıtasıyla sağlanmalıdır. İstihdama katkısı için yaygın eğitim kurumlarında eğitilen yerel halk ve müteşebbis kadınların ürettikleri malzemeler için doğru satış platformları düzenlenmeli ve hazırlanmalıdır. Ulusal düzeyde düzenlenen festivaller, ülkenin merkezi şehirlerinde düzenlenecek yerel satış ve tanıtım etkinlikleri ve kermesler düzenlemek sureti ile yerel üreticinin tüketici ile irtibatı sağlanmalıdır. Doğru kurgulanacak bir tanıtım faaliyeti yerel ürüne ve üreticiye dikkati çekecek ve sürecin işlemesi kendiliğindenlik kazanacaktır. Buradan sonra tüketici ile bağlantısını kuran ve talep edilmeye başlanılan ürün satışı için yeni bir tanıtıma gerek duymadan tanınırlığını sürdürecektir.

Toplumsal yaşamı erkekle birlikte sürdürmeye çalışan kadın erkek karşısında fiziksel güç bakımından daha zayıf ve duygusal olarak da daha hassas bir yapıdadır. Bu durum kadını erkek karşısında dezavantajlı bir duruma getirir. Bu bakımdan kadın ve erkeğin aynı fiziksel yorgunluğa tabi çalışma koşullarına sahip olması eşitlikçi bir yaklaşım olmayacaktır. Bununla birlikte kadının ev içinde yüklendiği diğer sorumluluklar kadının istihdamını müsamahakar olarak gerçekleştirmeyi neredeyse zorunlu kılmaktadır. Kadının fiziksel özellikleri ve ev içi sorumluluklarından dolayı esnek çalışmasının göz önünde bulundurularak ilgili mevzuat hükümlerinde yeni düzenlemelere gidilmesi kadınların işyerlerindeki performansını oldukça olumlu düzeyle etkileyecektir.

Kadın istihdamı desteklenirken kadınların tecrübesiz ve çoğu kere maddi, manevi destekten yoksun olarak işe başlamaları çoğu kere başarısızlıkla sonuçlanmaktadır. İlk girişiminde başarısız olmuş kadınlar, yeni teşebbüslere için de cesaret bulamadıkları için eski pasif konumlarına çekilmektedirler. Bu durum yeni teşebbüsler için de kötü örnek teşkil etmektedir. Ancak kadınlara kooperatif olarak birlikte hareket etme bilinci kazandırılırsa birlikte çok daha etkili bir çalışma yürütecekleri su götürmezdir. Ayrıca kooperatifçilik devlet eliyle de desteklenmeli ve yaygınlaştırılmalıdır.

Kadınların kooperatif bilinci ile hareket etmeleri desteklenmeli bununla birlikte ilgili ekipmana da erişimleri için devlet desteği sağlanmalıdır. Ekipman, makine vs. temin edilip üretime geçildikten sonra bu ekipman ve makine ücreti kooperatifin gelirinden taksitle tahsil edilmelidir. Böylece kooperatifçilik de teşvik edilmiş, ülke bütçesine de ek yük yüklenmeden üretim faaliyeti ile katkı sunulmuş olur.

Kadınların istihdamı için en ilgi çekici sektör yine kadınlara yönelik olan güzellik ve bakım sektörüdür. Bu konuda kadınların yetkinlik ve beceri potansiyeli değerlendirilmeli yerel güzellik platformları kurularak kadın istihdamı sağlanmalıdır. Yaygın eğitim kurslarında yetiştirilen kadınların sektöre katılımları için zemin oluşturulmalıdır. Bununla birlikte yerel bakım ve güzellik ritüelleri/reçeteleri de sahaya sunulabilir. Böylece hem kadınların öz bakım ihtiyaçları yine kadınlar eliyle giderilerek sektör canlandırılmış, hem de kadın istihdamı için önemli bir hamle yapılmış olacaktır.

Yerel yönetimler şehrin potansiyeli üzerine ar-ge çalışmaları yaparak bu potansiyelin ticari malzemeye nasıl dönüştürüleceği konusunda çıkarımlara ulaşmalı ve bu konuda yerel halkın özellikle kadınların istihdamına yönelik projeler hazırlanmasını sağlamalıdır. Bu projelerin planlanması, hazırlanması ve yürütülmesi süreçlerini de takip ederek sonuçlandırılmasına destek olmalıdır.

Şehirlerin yerel yönetimleri ve mülki idarelerince şehrin kalkınmasına ve kadın istihdamına yönelik projeler üretilmeli bu projelerin yaygın etki, sürdürülebilirlik ve fizibilite çalışmaları titizlikle yürütülerek uygulamaya konulmalıdır. Bununla birlikte

şehirlerde "Kadın İstihdam Proje ve Danışma Merkezleri" kurulmalı ve efektif biçimde çalışmalar yürütmeleri sağlanmalıdır. Bu merkezler, eylem planları, başvurular, doğru yönlendirmeler yaparak ve gerektiğinde eğitimler yaparak ya da doğru eğitimlere yönlendirerek çalışmalarını yürütmelidir.

Kadın istihdamının önündeki en büyük engel, kadının aile ve çocuk yetiştirme sorumluluğudur. Birçok kadın bu yüzden tam zamanlı çalışmaktan imtina etmektedir. Bu bakımdan bu soruna çözüm olmak üzere günü birlik, haftalık ya da aylık hizmet verebilecek nitelikli çocuk oyun ve bakım merkezlerinin açılması desteklenmelidir. Böylece bakmakla yükümlü olduğu çocuğunun emniyette ve gözlem altında olduğu bilgisi ile kadın kendisine ya da tam zamanlı işine konsantre olarak iş verimini de arttıracaktır.

Kadın istihdamının önündeki en büyük engel kadının ev içindeki sorumluluklarıdır. Tam zamanlı çalışan kadınlar ev işleri ve temizlik için yeteri kadar vakit ayıramamaktan mustariptirler. Bunun için bu işler için destek alma eğilimindedirler. Ancak bununla ilgili arz sıkıntısı kadınların işlerini zorlaştırmaktadır. Güvenilir ve işinin ehli yardımcı çalışan yokluğu her vakit kadınlar için büyük bir problemdir. Bu sorunun diğer boyutu da ev temizliği vs gibi hizmet alanında çalışmak isteyen kadınların özlük haklarını arama noktasında kurumsal ve resmi bilgi ve destekten yoksun olmalarıdır. Hizmet sektöründe istihdam edilecek kadınların topluca bir elden yönlendirileceği bir örgüt yapısı arzı da talebi de rahatlatacaktır. Her şehirde oluşturulacak bu çeşit kurumlar hizmet almak isteyen kadınların da istihdam edilmek isteyen kadınların da faydasına olacaktır.

Sonuç ve Değerlendirme

Kadın istihdamı, yalnızca ekonomik büyümenin bir unsuru değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliğinin ve sürdürülebilir kalkınmanın temel dinamiklerinden biri olarak değerlendirilmektedir (World Bank, 2020). Ahlat Bölgesi'nde gerçekleştirilen "Yatırım, İstihdam ve İnovatif İş Geliştirme Çalıştayı" kadın istihdamına yönelik çok yönlü bir durum analizi ortaya koymuş; yapısal, toplumsal ve kurumsal düzeyde çözüm bekleyen sorun alanlarını belirlemiştir.

Çalıştayda öne çıkan bulgular, kadınların iş gücüne katılımının önündeki en büyük engellerden birinin toplumsal cinsiyet rolleri ve bu rollere dair yerleşik kalıplar olduğunu göstermektedir. Kadınların çocuk ve yaşlı bakımı gibi ev içi sorumlulukları, ücretli işgücüne katılımlarını sınırlandırmakta; bu durum Türkiye genelinde olduğu gibi Ahlat özelinde de kadın emeğini büyük ölçüde informel ve düşük ücretli sektörlere yönlendirmektedir (TÜİK, 2024; Toksöz, 2007).

Eğitim sistemindeki cinsiyetçi yönlendirme ve mesleki rehberlik eksikliği, kadınların özellikle teknik ve yüksek vasıf gerektiren iş kollarına erişimini kısıtlamaktadır. Oysa yapılan araştırmalar, kadınların eğitime erişiminin artırılmasının istihdam oranlarını doğrudan etkilediğini ortaya koymaktadır (ILO, 2023; Küçük Aksu, 2022). Bu bağlamda, çalıştay önerileri arasında yer alan mesleki kursların çeşitlendirilmesi, girişimcilik eğitimlerinin artırılması ve yükseköğretime erişim olanaklarının yaygınlaştırılması oldukça kıymetlidir.

Kadın istihdamını artırmaya yönelik yerel çözümlerden biri olan kadın kooperatifleri, Ahlat örneğinde olduğu gibi hem kadın emeğinin görünür hâle gelmesine hem de yerel ekonominin çeşitlenmesine katkı sağlamaktadır (KEDV, 2024). Gıda üretimi, el sanatları ve turizm gibi alanlarda faaliyet gösteren kooperatifler, kadının üretici kimliğini güçlendirerek sosyal sermaye oluşumunu da desteklemektedir (Şahankaya Adar, 2023). Ayrıca, bu tür yapılar kırsalda kadınların ekonomik hayata erişiminde önemli bir rol oynamaktadır (Kutay, 2022).

Kadınların iş gücüne katılımını artırmak için, bakım hizmetlerine erişimin yaygınlaştırılması ve kurumsal desteklerin artırılması gerekmektedir. OECD (2007) raporları, uygun fiyatlı ve kaliteli bakım hizmetlerinin, özellikle çocuklu kadınların istihdam oranlarını ciddi biçimde artırdığını göstermektedir. Çalıştay bulguları, Ahlat'ta kreş ve oyun evlerinin eksikliğini gündeme getirmiş; kamu destekli bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması önerilmiştir.

Öte yandan, kadın girişimciliğini desteklemeye yönelik pozitif ayrımcılık içeren teşvik mekanizmaları da kritik önemdedir. KOSGEB'in sunduğu girişimcilik hibeleri ve İŞKUR'un uyguladığı

mesleki eğitim programları, kadınların iş kurma süreçlerinde yaşadıkları sermaye, bilgi ve güven eksikliğini gidermeye yönelik önemli araçlar sunmaktadır (KOSGEB, 2023; İŞKUR, 2024).

Sonuç olarak, Ahlat bölgesinde kadın istihdamını artırmak için çok boyutlu, sürdürülebilir ve yerel özellikleri dikkate alan kapsayıcı politikalara ihtiyaç duyulmaktadır. Kadınların sosyal ve ekonomik hayatta daha fazla yer almasını sağlamak, yalnızca bireysel bir kazanım değil, aynı zamanda toplumun genel refahını artıran yapısal bir gerekliliktir. Bu süreçte STK'lar, yerel yönetimler, kamu kurumları ve üniversitelerin eşgüdüm içinde hareket etmesi önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

Ahlat Kültür Turizm Tanıtma ve Yardımlaşma Derneği. (2025). Dernek faaliyetleri. https://www.ahlatisder.org.tr/Page3.

Akgül, G. (2024). Yaralı ülkeler ve kadınlar: Khaled Hosseini'nin bin muhteşem güneş ve Sinan Akyüz'ün İncir Kuşları romanlarının karşılaştırılmalı bir incelemesi (Özet bildiri). 6. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, *Gümüşhane Üniversitesi Yayınları.* https://acikerisim.gumushane.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12440/6365.

Aslan, O. E. (2006). Cumhuriyet ve kadın memurlar. *Amme İdaresi Dergisi,* 39(4), 117-149. https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/63036.

Balci, M. C. (2025). Evaluation of deterioration in cultural stone heritage using non-destructive testing techniques: The case of Emir Ali Tomb (Ahlat, Bitlis, Türkiye). *Applied Sciences*, *15*(19), 10404. https://doi.org/10.3390/app-151910404.

Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı. (2020). Kadın istihdamı raporu. https://baka.gov.tr/assets/upload/dosyalar/kadin-istihdami-raporu-2.pdf.

Beşballı, S. G. (2025). Kadınların işgücüne katılımı erkek işsizliğine yol açar mı? *Fiscaoeconomia,* Toplumsal Cinsiyet Özel Sayısı, 140-155. https://doi.org/10.25295/fsecon.1715966.

Bitlis Eren Üniversitesi. (2025). Kadın ve Genç Girişimcileri Destekleme Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi – Hakkımızda. https://www.beu.edu.tr/akademik/uygulama-ve-arastirma-merkezleri/kadin-ve-genc-girisimcileri-destekleme-egitim-uygulama-ve-arastirma-merkezi/menuler/mudurlugumuz/hakkimizda.

Cittaslow Türkiye. (2019). Ahlat. https://cittaslowturkiye.org/tr/tag/ahlat/.

Dinçaslan, M. (2024). Feminist iktisadın metodolojik eleştirileri hakkında bazı notlar (Özet bildiri). 6. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, *Gümüşhane Üniversitesi Yayınları.* https://acikerisim.gumushane.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12440/6365.

Domguia, E. N., Pondie, T. M., Ngounou, B. A. & Nkengfack, H. (2023). Does environmental tax kill employment? Evidence from OECD and non-OECD countries. *Journal of Cleaner Production*, 380, 134873. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.134873.

Durukan, L. (2021). Türkiye'de kadın girişimcilerin desteklenmesinde KOSGEB'in rolü. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 7(1), 17-37. https://doi.org/10.30855/gjeb.2021.7.1.002.

Elmastaş, N. (2013). Ahlat Yöresi'nin turizm potansiyeli. *Marmara Coğrafya Dergisi* (3), 153-182. https://dergipark.org.tr/tr/pub/marucog/issue/450/566149#article_cite.

EPALE Türkiye. (2022). Doğu Anadolu Bölgesi'nde Halk Eğitim Kursları & EPALE Kullanımı. https://epale.ec.europa.eu/tr/blog/dogu-anadolu-bolgesinde-halk-egitim-kurslari-epale-kullanimi.

Gözüm, P. (2024). Türkiye'de kadın istihdamı: Sorunlar ve fırsatlar. *Bitlis Eren Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 109-125.

Güleryüz, U. (2023). Bitlis'in inanç turizmi potansiyeli üzerinde Ohin, Norşin ve Hizan medreselerinin etkileri. *6. Uluslararası Marmara Bilimsel Araştırma ve İnovasyon, İstanbul.*

https://www.researchgate.net/publication/388269654_BITLIS%27IN_INANC_TURIZMI_POTANSIYELI_UZERINDE_OHIN_NORSIN_VE_HIZAN_MEDRESELERININ_ETKILERI.

ILO. (2023). World Employment and Social Outlook: Trends 2023. International Labour Organization.

İŞKUR. (2012). Kadın istihdamı. (Sayı 5). https://www.iskur.gov.tr/medya/bgwksytq/istihdamda-3i-sayi-5.pdf.

İŞKUR. (2024). İstihdamda 3İ Raporu [PDF]. https://www.iskur.gov.tr.

İŞKUR. (2025). İş pozitif harita uygulaması. https://ispozitifharita.iskur.gov.tr/.

İŞKUR. (2025). Kadın İstihdamı İçin Pozitif Ayrımcılık Projesi. Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü. https://www.iskur.gov.tr/isveren/kadin-istihdami-icin-pozitif-ayrimcilik-projesi/

Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV). (2025). KEDV hakkında. https://www.kedv.org.tr/kedv-hakkinda.

Kadın Kooperatifleri Destekleme Programı. (2025). KadınKoop Resmî Web Sitesi. https://www.kadinkoop.org/.

Kalfa Topateş, A, Topateş, H. & Kıdak, E. (2022). Güçlendirme ve toplumsal cinsiyet rolleri ikileminde kadın girişimciliği. *Çalışma ve Toplum*, C.2, S.73. s.1043-1074. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2205247.

Kartal, C. B. (2005). Türkiye'de kadınların siyasal haklarını kazanma süreci ve 1930 belediye seçimleri. (Yüksek lisans tezi). *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. 219512.

Kocacık, F. & Gökkaya, V. B. (2005). Türkiye'de çalışan kadınlar ve sorunları. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 6(1) https://kutuphane.dogus.edu.tr-/mvt/pdf.php.

Koray, M., Demirbilek, S. & Demirbilek, T. (2000). Gıda işkolunda çalışan kadınların koşulları ve geleceği, *Ankara: T.C.*

Başbakanlık Ksgm, s. 214-215. https://kutuphane.tbmm.gov.tr/cgi-bin/koha/opac detail.pl?biblionumber=126795&query_desc=an%3A502022.

KOSGEB. (2025). Girişimci Destek Programı. T.C. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı. https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekdetay/1231/girisimci-destek-programi.

KOSGEB. (2023). Kadın Girişimcilik Destekleri Raporu. https://www.kosgeb.gov.tr.

Köşker, H. (2018). Ahlat'ın kültürel turizm potansiyeli üzerine bir araştırma. *Mukaddime,* 9(1), 189-208. https://doi.org/10.19059/mukaddime.356645.

Kutay, T. (2022). Kırsal kalkınmada kadın kooperatiflerinin önemi: Türkiye özelinde bir değerlendirme. *Politik Ekonomik Kuram*, 6(1), 119-150. https://doi.org/10.30586/pek.1020843.

Küçük Aksu, S. (2022). Toplumsal cinsiyet bağlamında Türkiye'de eğitim ve kadın istihdamına yansımaları. *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi,* 4(1), 159-177. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2325825.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2025). Ahlat Halk Eğitimi Merkezi faaliyetleri. T.C. Ahlat İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü. https://ahlat.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=476.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2025). Mesleki ve teknik kurslar listesi – Ahlat Halk Eğitimi Merkezi. T.C. Ahlat Halk Eğitimi Merkezi. https://ahlathem.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/13/03/132046/icerikler/listele_mesleki-ve-teknik-kurslar.html?CHK=4027235b66254b8dc36f001afdbd2feb.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2025). *Olgunlaşma enstitüleri. Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü*. https://hbogm.meb.gov.tr/www/olgunlasma-enstituleri/icerik/1269.

OECD. (2007). *Babies and Bosses – Reconciling Work and Family Life.* https://www.oecd.org/en/publications/babies-and-bosses-reconciling-work-and-family-life_9789264032477-en.html.

Ortiz-Ospina, E., Tzvetkova, S. & Roser, M. (2023). Women's employment. *Our World in Data*. https://ourworldindata.org/female-labor-supply.

Sar, E. (2020). Çalışma hayatında kadın istihdamı ve Türkiye'de yansımaları, *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi,* 4(1), 20-40.

Spitze, G. (1988). Women's employment and family relations: A review. *Journal of Marriage and Family*, *50*(3), 595–618. https://doi.org/10.2307/352633.

Steiber, N., & Haas, B. (2012) Advances in explaining women's employment patterns, *Socio-Economic Review*, 10 (2), 343–367, https://doi.org/10.1093/ser/mwr039.

Şahankaya Adar, A., Dedeoğlu, S., & Kurtuluş, G. (2023). Türkiye'de Kadın Kooperatifleri: Mevcut Durum Analizi, Kadın Güçlenmesi ve İstihdam Yaratma Potansiyeli. Çalışma ve Toplum, 2(77), 1174-1208. https://doi.org/10.54752/ct.1280833.

Tatvan Ticaret ve Sanayi Odası [TATSO]. (2021). Ahlat Girişimci Kadın Kooperatifinden Oda Başkanımıza Ziyaret. https://www.tatso.org.tr/ahlat-girisimci-kadin-kooperatifinden-oda-baskanimiza-ziyaret.html.

T.C. Ahlat Kaymakamlığı. (2025). Ahlat Selçuklu Mezarlığı. http://www.ahlat.gov.tr/ahlat-selcuklu.

T.C. Ahlat Kaymakamlığı. (2025). Ahlat Selçuklu Mezarlığı. https://www.ahlat.gov.tr/ahlat-selcuklu-mezarligi.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2025). Ahlat Bastonu. Kültür Portalı. https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bitlis/nealinir/ahlat-bastonu.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2025). Emir Bayındır Camii ve Kümbeti -Ahlat. Kültür Portalı. https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bitlis/gezilecekyer/emir-bayindir-camii-ve-kumbeti-ahlat.

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. (2025). Kırsalda Kadın ve Aile Hizmetleri. https://www.tarimorman.gov.tr/EYDB/Link/14/Kirsalda-Kadin-Ve-Aile-Hizmetleri.

Toksöz, G. (2007). Türkiye'de kadın istihdamının durumu. Uluslararası Çalışma Örgütü. http://kutuphane.turkis.org.tr/cgi-bin/koha/opac-detail.pl?biblionumber=3868.

TÜİK. (2024). İşgücü İstatistikleri. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=%C4%B0%C5%9Fg%C3%BCc%C3%BC-%C4%B0statistikleri-2024-54059&dil=1.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2024, Mart 6). İstatistiklerle Kadın*, 2024* (Yayın No: 54076). https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2024-54076.

Yalçın, E. (2024). Antik Yunan, aydınlanma çağı ve modern dönemde kadın olmak. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi,* 8(2), 57-71. http://dx.doi.org/10.29228/mukatcad.43.

Yaşa, R. (2007). Doğu Anadolu'da bir Türk kültür merkezi: Ahlat. *Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi (KAREFAD),* 2(1): 15-28. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/180162.

Yelaldı, M. (2023). Tevhid-i Tedrisat Kanunu sonrasında eğitimde yaşanan değişim ve dönüşümün incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(31), 339–349. SD Yayınevi. https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1204602

Winkler, A. E. (2022). Women's labor force participation. *IZA World of Labor, Institute of Labor Economics (IZA)*, pp. 289-289.

World Bank. (2024). Population, female (% of total population). https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL.FE.ZS.

World Bank. (2020). Women, Business and the Law 2020. https://wbl.worldbank.org/content/dam/sites/wbl/documents/2021/02/WBL2020_ENG_v2.pdf

V. BÖLÜM

AHLAT İLÇSİNDE TARIM VE TARIMA DAYALI SANAYİLERİN PROBLEMLERİ VE BAZI ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Cennet Nergiz TAŞKESEN[1]
Beşir KOÇ[2]
Faruk URAK[3]

Giriş

Ahlat, Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan, tarihi ve kültürel mirasıyla ön plana çıkan, aynı zamanda verimli tarım arazileri ve tarıma dayalı sanayi potansiyeliyle dikkat çeken önemli bir yerleşim alanıdır. İlçenin iklim özellikleri, topografyası ve su kaynakları, geniş bir ürün çeşitliliğine imkân tanımakta; özellikle patates, kayısı, fasulye, domates ve ceviz gibi tarımsal ürünler bölgesel üretim yapısının temelini oluşturmaktadır. Bununla birlikte, Ahlat'ın tarımsal üretim faaliyetleri ekonomik bir değer yaratmakta ve bölgenin sosyal yapısını, istihdamını ve kırsal kalkınma dinamiklerini doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle tarım sektörü, Ahlat'ın ekonomik sürdürülebilirliği açısından stratejik bir öneme sahiptir.

Ancak bölgedeki mevcut üretim süreci incelendiğinde, tarımsal faaliyetlerin çeşitli yapısal sorunlarla karşı karşıya olduğu görülmektedir. Sertifikalı tohum kullanımının yetersizliği, iklim değişikliğinin üretim üzerindeki olumsuz etkileri, sulama yöntemlerindeki verimsizlik, depolama ve paketleme altyapısındaki

[1] Arş. Gör., Bitlis Eren Üniversitesi, Kanık Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, cntaskesen@beu.edu.tr; https://orcid.org/0009-0006-1147-1387
[2] Prof. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, bkoc@beu.edu.tr; https://orcid.org/0000-0001-6885-2240
[3]Dr.Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, furak@beu.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-2592-0589

eksiklikler ile pazarlama ve örgütlenme konularında yaşanan sorunlar bunların başında gelmektedir

Bölgenin diğer bir güçlü yönü ise tıbbi ve aromatik bitkilerin üretimine elverişli ekolojik yapısıdır. Lavanta, kekik, civanperçemi, karahindiba ve benzeri bitkiler Ahlat'ta yetişebilecek kapasitede olmasına rağmen, bu ürünlerin işlenebileceği tesislerin eksikliği nedeniyle ekonomik katkı potansiyeli henüz değerlendirilememektedir. Dolayısıyla, bu tür ürünlerin üretim süreçlerine entegre edilmesi ve işlenerek katma değerli ürünlere dönüştürülmesi hem tarımsal çeşitliliği artıracak hem de kırsal kalkınmayı destekleyecektir.

Bu çalışmanın amacı, Ahlat'ın mevcut tarımsal üretim yapısını ve tarıma dayalı sanayi potansiyelini teknik bir bakış açısıyla ele alarak, bölgenin karşı karşıya olduğu temel sorunları ortaya koymak ve çözüm yollarını sistematik bir biçimde tartışmaktır. Çalışma, aynı zamanda bölgenin tarımsal üretim kapasitesinin sürdürülebilirliğini sağlamak için gerekli stratejik planlamaların yapılmasına yönelik öneriler geliştirmekte ve gelecekte uygulanabilecek eylem planları için yol gösterici bir çerçeve sunmaktadır. Böylelikle, Ahlat'ın hem yerel hem de ulusal ölçekte tarımsal kalkınmaya katkı sağlayabilecek güçlü bir üretim merkezi haline gelmesine katkıda bulunulması hedeflenmektedir.

Kavramsal Çerçeve

Tarım; bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretilmesini, bu ürünlerde kalite ve verim artışının sağlanmasını, uygun koşullarda korunmasını, işlenmesini ve pazarlanmasını konu edinen uygulamalı bir bilgi ve faaliyet alanıdır. Başka bir ifadeyle, insan beslenmesinde kullanılabilen ve ekonomik değeri bulunan her tür tarımsal–hayvansal ürünün bakım, besleme, yetiştirme, koruma ve mekanizasyon süreçlerinin bütünü ile durgun sularda ya da belirli alanlarda yürütülen balıkçılık faaliyetlerini kapsamaktadır (Direk, 2012, s. 16).

Güncel yazında bu alan, gıda sisteminin tüm halkalarını içerecek biçimde yorumlanmakta; üretim öncesi girdilerden (tohum, yem, gübre, makine-teçhizat) başlayarak birincil üretim, işleme ve dağıtım

basamaklarına, perakende ve tüketim noktalarına kadar uzanan bütünleşik bir yapıya atıf yapılmaktadır (FAO, 2018; FAO, 2022; FAO, 2025). Böyle bir bütünleşme, tarımsal faaliyeti tekil bir üretim eylemi olmanın ötesinde tedarik ve değer zinciri perspektifinden okunabilir çok aşamalı bir sistem konumuna yerleştirmektedir. Katma değerin hatırı sayılır kısmı işleme, lojistik ve perakende gibi aşağı akım halkalarda oluşmakta, bu da üretim-sonrası süreçlerin rekabetçilik ve piyasa başarımı üzerindeki belirleyiciliğini artırmaktadır (OECD, 2020; Santeramo, 2024). Bu bağlamda tarıma dayalı sanayiler, birincil ürünlerin işlenmesi, raf ömrünün uzatılması, standardizasyonu ve izlenebilirliğinin tesis edilmesi yoluyla ekonomik değeri yükseltirken gıda güvenliği ve gıda güvencesine kurumsal bir zemin kazandırır; izlenebilirlik ve HACCP temelli kalite güvencesi, geri çağırma süreçlerinin hızlanması, düzenleyici uyumun kolaylaşması ve dış pazarlara erişimin güçlenmesi gibi sonuçlar üretir (Badia-Melis vd., 2015; Radu vd., 2023). Ayrıca dijitalleşme ve hassas tarım uygulamaları, halkalar arası veri paylaşımı ve süreç optimizasyonunu güçlendirerek kaynak kullanım etkinliğini yükseltmekte; benimsenme düzeyinin maliyet yapısı, insan kaynağının beceri profili ve altyapısal kapasite gibi kurumsal etmenlere duyarlı olduğu görülmektedir (Lee vd, 2024).

Türkiye bağlamında tarıma dayalı sanayiler; istihdam, bölgesel kümelenme ve ihracat kapasitesi üzerinde stratejik bir etkiye sahiptir; sözleşmeli üretim, kooperatifçilik ve kümelenme modelleri aracılığıyla hammadde-işleme entegrasyonunun kurumsallaştırılması arz istikrarı, kalite sürekliliği ve fiyat oluşumları bakımından kritik bir kaldıraç sunar (Kadakoğlu, 2022; OECD, 2020).

Bitlis'in tarımsal profili; yüksek rakım ve karasal iklimin belirleyici etkisinin, Van Gölü kıyısında oluşan mikroklima ile yumuşadığı bir coğrafi-iklimsel bileşim üzerinde şekillenir; il ölçeğinde arazi deseni tarım alanları, geniş çayır-mera varlığı ve göl yüzeyi dağılımıyla bu bileşimi açık biçimde yansıtmaktadır (Bitlis İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2016). Üretim deseninde tahıllar ve yem bitkileri küçükbaş hayvancılık ile birlikte temel ekseni oluştururken, zengin floraya dayalı arıcılık ve göl çevresindeki ova/düzlüklerde gelişen meyvecilik (özellikle ceviz ve elma) bölgesel yapıda

tamamlayıcı alt sektörler olarak öne çıkar; Van Gölü havzasının mikroklima etkisi, geç turfanda sebzeciliği ve bahçe bitkileri üretimini de destekler. Bu bağlamda Van Gölü çevresindeki düzlükler ve iç vadiler, gölün ılımanlaştırıcı rolü ile su kaynaklarına erişimin bir arada bulunduğu, don riskinin görece düşük seyrettiği üretim "cepleri" oluşturur ve kapama meyve bahçeleri için elverişli agro-ekolojik nişler yaratmaktadır. Bu genel zemin içinde Ahlat Ovası, arazi uygunluğu ve sulama-iklim koşullarının elverişliliği sayesinde tarımsal üretimin yoğunlaştığı bir odak olarak belirginleşir; ilçe arazisinin yaklaşık yarısı tarıma elverişli olmasına karşın güncel kullanımda tarımın payı %32,7 düzeyindedir ve bu alanların yaklaşık %90'ı kuru, %10'u sulamalı tarım kapsamında işletilmektedir; ayrıca otlak/mera örtüsünün sahadaki baskın payı (≈%60,3) üretim kararlarını doğrudan etkilemektedir (Elmastaş, 2008).

Bölge ölçeğinde ceviz yetiştiriciliği, agro-ekolojik uygunluk ve yerel genetik materyalin niteliği nedeniyle stratejik bir ürün konumundadır. Bitlis örnekleminde yürütülen morfo-moleküler karakterizasyon çalışmaları, ceviz antraknozu (Ophiognomonia leptostyla) etmenine ilişkin ayırt edici bulgular üretmiş; bölgeye özgü entegre hastalık yönetimi ve budama-ilaçlama takvimlerinin bilimsel temellendirilmesine imkân tanımıştır (Koç ve ark., 2020). Elma üretiminde kapama bahçe uygulamaları, modern bahçe yönetimi teknikleriyle birleştiğinde verim ve kalite göstergelerini iyileştirmektedir; yarı bodur sistemlerde örtücü bitki yönetiminin olumlu etkilerini ortaya koyan deneysel bulgular, Ahlat'ın mikroklima koşullarının sunduğu olanaklarla birlikte düşünüldüğünde üretim sürekliliğini destekleme potansiyeline sahiptir (Işık, Türkmen, Demir ve Macit, 2018). Arıcılıkta ise Bitlis'in floristik çeşitliliği, balın botanik kökenine, antioksidan kapasitesine olumlu yansır; saha temelli çalışmalar multifloral karakteri ve biyokimyasal profili vurgular ve bu profil coğrafi işaret süreçlerinde kalite-izlenebilirlik boyutunun bilimsel dayanağını güçlendirir (Kılıç vd., 2016). Bu bulgular, Ahlat ve çevresinde birincil üretim ile tarıma dayalı sanayilerin (işleme, ambalaj, standardizasyon, marka-pazarlama) entegrasyonunu destekleyen kanıt tabanını oluşturmaktadır.

Bu çalışmada yürütülen "Tarım ve Tarıma Dayalı Sanayiler" oturumu, Ahlat ve çevresinde birincil üretim ile işleme-ambalaj-lojistik aşamalarının bütüncül bir değer zinciri anlayışıyla ele alınmasını amaçlamıştır. Oturum, üreticiler ve temsil kuruluşları, ilgili kamu birimleri, yerel işletmeler ve akademi temsilcilerinin katılımıyla yürütülmüş; tarımsal üretimin sürekliliği, kalite ve izlenebilirlik, depolama-soğuk zincir, pazarlama ve markalaşma gibi başlıklar çerçevesinde ortak bir değerlendirme yapılmıştır. Görüşler, "sorun–çözüm önerisi–eylem planı" ekseninde derlenmiş; kısa, orta ve uzun vadeye yönelik yol gösterici öneriler genel ilkeler düzeyinde biçimlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, çalışmanın kavramsal çerçevesiyle uyumlu biçimde, tarım–sanayi entegrasyonunu güçlendirecek politika ve uygulama önerilerine zemin oluşturacak şekilde yapılandırılmıştır. Bu kapsamda, öncelikle Ahlat yöresinde Tarım ve Tarıma Dayalı Sanayiler oturumu kapsamında sorunlar tablolaştırılmıştır. Devamında ise ortaya konulan çözüm önerileri ve sunulan eylem planları tablo olarak verilmiştir.

Tablo 1. Ahlat İlçesi Tarım ve Tarıma Dayalı Sanayilerde Tespit Edilen Sorunlar

Tematik Alan	Sorun Başlığı	Sorunun Açıklaması
Kayısı	Potansiyelin değerlendirilmemesi	İlçede neredeyse her bahçede kayısı ağacı olmasına rağmen üretim ekonomiye yeterince yansımamakta, ürün daha çok aile içi tüketime gitmektedir.
Kayısı	Pazara dönük üretim yokluğu	Küçük ölçekli/aile tipi üretim nedeniyle büyük miktarlı ve sürekliliği olan ticari üretim yapılamamakta, bu da pazara erişimi ve değer zincirini sınırlamaktadır.
Patates – Tarımsal üretim	Sertifikalı tohum kullanılmaması	Patates üretiminde sertifikalı ve hastalıklara dayanıklı tohum

		kullanımının yaygın olmaması verim ve kaliteyi sınırlamaktadır.
Patates – Tarımsal üretim	İklim değişikliğine uyum eksikliği	İklim değişikliğine yönelik sistematik bir uyum ve çiftçi rehberliği bulunmadığından üretim riski artmaktadır.
Patates – Su yönetimi	Vahşi sulama ve yeraltı suyunun denetimsiz kullanımı	Su kaynakları verimsiz kullanılmakta, denetim yetersiz olduğu için sürdürülebilirlik riski doğmaktadır.
Patates – Üretim planlaması	Üretim fazlası riski	Planlama yapılmadığı için kimi yıllar arz fazlası oluşmakta ve üretici zarar görmektedir.
Patates – Arazi kullanımı	Tarımsal arazilerin amaç dışı kullanımı	Tarımsal araziler başka faaliyetlere kaymakta, bu da tarımın mekânsal sürdürülebilirliğini zayıflatmaktadır.
Patates – Atık	Boylama sonrası kalanların çevre kirliliği oluşturması	Derecelendirme sonrası kalan patatesler rastgele döküldüğü için çevre kirliliği ve koku oluşmaktadır.
Patates – Girdi kullanımı	Yüksek ilaç kullanımı	Yüksek pestisit kullanımı maliyeti artırmakta ve ihracat imkanlarını kısıtlamaktadır.
Patates – Pazarlama	Talep eksikliği ve fiyat düzensizliği	Talep dalgalı, fiyatlar istikrarsız, Ahlat patatesinin renginin mat

		olması da pazarlamayı zorlaştırmaktadır.
Patates – Pazarlama	Dijital/sosyal medya tanıtım eksikliği	Ürün tanıtımı için sosyal ve dijital kanallar yeterince kullanılmamaktadır.
Patates – Pazarlama	Rekabet baskısı	Yakın illerde patates üretiminin artması Ahlat ürününün rekabet gücünü azaltmaktadır.
Patates – Gastronomi	Menüye yeterince yansıtılamaması	Yerel işletmeler patatesi farklı formlarda menülerine alamadığı için iç talep gereken düzeyde değildir.
Patates – Altyapı	Soğuk hava deposu ve modern tesis yetersizliği	Mevcut depo ve paketleme altyapısı üretim hacmini karşılamada yetersiz kalmaktadır.
Patates – İşgücü	Mevsimlik ve süreksiz işçilik	Paketlemede işçilerin sürekli değişmesi ve mevsimlik çalışması süreçleri aksatmaktadır.
Patates – Finansman/örgütlenme	Kısa vadeli kredi, güven ve planlama eksikliği	Krediler üretim döngüsüne göre yeterince uzun vadeli değildir; üreticiler arasında örgütlenme ve güven eksikliği vardır.
Patates – Veri	Kurumsal verilerin güncel olmaması	Tarıma ilişkin resmi web sayfaları istatistikleri güncel yayımlamadığı için araştırmacı ve üretici zorlanmaktadır.

Tıbbi ve aromatik bitkiler	Potansiyelin üretime yansımaması	Lavanta dahil pek çok tür için uygun iklim olmasına rağmen üretim ve tesisleşme zayıftır.
Tıbbi ve aromatik bitkiler	İşleme tesisi eksikliği	Mevcut doğal bitki varlığı katma değerli ürüne dönüştürülemediği için gelir sınırlıdır.
Tıbbi ve aromatik bitkiler	Fidan/ormanlaştırma ihtiyacı	Bazı alanlarda yeşillendirme ve yeni orman alanı ihtiyacı bulunmaktadır.
Ahlat fasulyesi	Örgütlenme ve doğrudan pazarlama eksikliği	Üreticinin ürünü doğrudan satacağı pazar ve kooperatif yapısı yetersizdir.
Ahlat fasulyesi	Coğrafi işaret yokluğu	Sertifikalı tohum olmasına rağmen coğrafi işaret alınmadığı için ürün bölgesel olarak farklılaşamamaktadır.
Ahlat domatesi	Katma değerli ürüne dönüştürülememesi	Dört mevsim tüketilebilirliğini sağlayacak kurutma/salça vb. ürünlere dönüştürülememektedir.
Ahlat domatesi	Aracı sayısının çokluğu ve fiyat artışı	Tedarik zincirinde fiyat yükselmekte, hem üretici hem tüketici olumsuz etkilenmektedir.
Ahlat domatesi	Yerel pazar alanı eksikliği	Üreticinin doğrudan satış yapacağı pazar yerleri yetersizdir.

Ahlat cevizi	Ticari ölçekte üretim yapılmaması	Ürün pazara dönük üretilmediği için ekonomik değeri tam oluşmamaktadır.
Ahlat cevizi	Küresel ısınmaya bağlı hastalık ve zararlılar	Antraknoz vb. hastalıkların sıklığı artmış, ürün kalitesi düşmektedir.
Ahlat cevizi	Yüksek ağaçlarda ilaçlama zorluğu	Ağaç yüksekliği nedeniyle bireysel ilaçlama zor, belediye desteği gerekmektedir.

Tablo 1 değerlendirildiğinde, Ahlat'ta kayısı, domates, fasulye ve ceviz gibi ürünlerin büyük ölçüde aile tipi ve küçük ölçekli işletmelerde üretilmesi, bu üretimin düzenli ve standart hacimde pazara aktarılamaması ve üreticilerin kooperatif ya da birlik çatısı altında yeterince örgütlenmemesi, Türkiye'de küçük ölçekli tarımsal işletmelerin pazara erişim sorunu olarak tanımlanan yapıyla örtüşmektedir; böyle durumlarda üretim devam etse bile katma değer üreticinin elinde kalmamakta, fiyat oluşumu aracıların belirlediği dar bir alanda gerçekleşmektedir (Kamacı, 2020; Yıldırım, 2011). Tablo 1'de patatese ilişkin olarak sıralanan sertifikalı tohum kullanılmaması, üretim fazlası riski, rekabet baskısı ve depolama/paketleme yetersizliği, Türkiye'de patates üretimini bütüncül biçimde ele alan çalışmalarda da temel sorun alanları olarak gösterilmektedir; Arıoğlu, Çalışkan ve Onaran (2006) maliyetin en baskın kalemlerinden birinin tohumluk olduğunu, sertifikalı tohum kullanımının düşük kalmasının verimi ve kaliteyi sınırladığını, bu yüzden üretimin planlama ile desteklenmesi gerektiğini vurgularken, daha yeni saha analizleri bölgesel üretim dalgalanmalarının fiyat istikrarsızlığı yarattığını ortaya koymaktadır (Kadakoğlu, 2022). Aynı tabloda yer alan "vahşi/salma sulama" ve "yeraltı suyunun denetimsiz kullanımı" bulguları da Türkiye'de tarımsal sulama yönetimine ilişkin klasik çalışmalarda belirtildiği gibi, suyun teknik ölçütlere göre dağıtılmaması durumunda hem üretim maliyetinin yükseldiğini hem de toprağın ve su kaynaklarının orta vadede baskı altına girdiğini

göstermektedir (Çakmak, Yıldırım ve Aküzüm, 2008; Aras, 2014). Fasulye ve domates satırlarında görülen doğrudan satış alanı eksikliği, kooperatifleşme yetersizliği ve coğrafi işaret sürecinin tamamlanmamış olması, Türkiye'de coğrafi işaretli ve yöresel ürünler üzerine yapılan pazarlama çalışmalarında ifade edilen "örgütlenme yoksa işaret tek başına fiyat avantajı yaratmaz" bulgusuyla uyumludur (Pektaş, 2018; Yılmaz, 2022). Cevizde iklim kaynaklı hastalık ve zararlı baskısının artması ile yüksek ağaçlarda ilaçlama güçlüğü ise tarımsal üretimin yalnız teknik önlemlerle değil, belediye ve yerel idare desteğini içeren bir yönetişim çerçevesiyle sürdürülmesi gerektiğini göstermekte, bu da tabloya yansıyan sorunların birbirinden kopuk değil, örgütlenme, su/girdi yönetimi, üretim planlaması ve ürünün farklılaştırılması (coğrafi işaret, markalaşma) eksenlerinde birlikte ele alınmasını zorunlu kılmaktadır (Arıoğlu, Çalışkan ve Onaran, 2006; Çakmak, Yıldırım ve Aküzüm, 2008).

Tablo 2. Tespit Edilen Sorunlara Yönelik Çözüm Önerileri

Tematik Alan	**Çözüm Başlığı**	**Önerinin İçeriği**
Kayısı	Kurutma ve katma değer	Kayısının kurutma, paketleme, dijital ortamda tanıtım ve satış süreçleri kurulmalı; böylece yerel ürün bölgesel/ulusal pazara taşınmalıdır.
Kayısı	Kooperatifleşme	Aile tipi üreticiler kooperatiflere yönlendirilmeli; eğitim ve finansman desteğiyle pazara dönük üretime geçirilmelidir.
Patates	Sertifikalı tohum ve dayanıklı çeşit	Bölgeye uygun, iklime dayanıklı, sertifikalı tohum kullanımı teşvik edilmeli; araştırma enstitüleriyle yeni çeşitler geliştirilmelidir.
Patates	Damlama sulama	Su kaybını azaltmak ve verimliliği artırmak için vahşi sulama yerine

		basınçlı/damla sulama desteklenmelidir.
Patates	Bölgesel üretim planlaması	Aynı üründe arz fazlası oluşmasını engellemek için bakanlık koordinasyonunda üretim planlaması yapılmalıdır.
Patates	Atık yönetimi	Boylama sonrası kalan patatesler için belediye uygun döküm alanı göstermeli ve denetim yapmalıdır.
Patates	İlaç kullanımı denetimi	Ziraat odası ve ilgili kurumlar yüksek ilaç kullanımını düzenli izlemeli, ihracatı engellemeyecek düzeylere çekmelidir.
Patates	Katma değerli ürünler	Cips, dondurulmuş patates, patates püresi tozu, nişasta, bebek maması, patates unu gibi ürünlere dönüştürme desteklenmelidir.
Patates	Sözleşmeli tarım	Üretici ile özel sektör arasında sözleşmeli tarım yaygınlaştırılarak fiyat istikrarı sağlanmalıdır.
Patates	Markalaşma / coğrafi işaret	Ahlat patatesi için coğrafi işaret başvurusu yapılarak kalite standardı ve rekabet gücü yükseltilmelidir.
Patates	Dijital pazarlama	Üretici birlikleri ve kooperatifler aracılığıyla sosyal medya kampanyaları yürütülmelidir.
Patates	Depo ve makineleşme	Soğuk hava depoları kapasite olarak büyütülmeli, modern paketleme ve boylama makineleri kurulmalıdır.

Patates	Uzun vadeli kredi	Üretim döngüsüne uyumlu, uzun vadeli ve düşük faizli kredi paketleri oluşturulmalıdır.
Tıbbi ve aromatik bitkiler	Sözleşmeli tarım ve alan tahsisi	Lavanta vb. türler için alan ayrılmalı, üreticilere sözleşmeli üretim imkânı verilmelidir.
Tıbbi ve aromatik bitkiler	Eğitim ve teşvik	Üreticilere katma değerli ürünlere dönüştürme eğitimi verilmeli, bankalar ve devlet kurumları teşvik sağlamalıdır.
Ahlat fasulyesi	Üretim-satış kooperatifi	Üretim ve satışın tek elden yürütüleceği kooperatif kurulmalı, çiftçi ürününü burada toplayıp doğrudan pazara sunmalıdır.
Ahlat fasulyesi	Semt pazarları	Üreticinin tüketiciyle doğrudan buluşacağı pazar yerleri kurulmalıdır.
Ahlat fasulyesi	Coğrafi işaret süreci	Sertifikalı tohum üretimi ile birlikte coğrafi işaret başvurusu yapılmalıdır.
Ahlat domatesi	Kurutma/salça ve doğrudan satış	Domates kurutma, ev tipi salça ve kooperatif kanalıyla doğrudan satışla katma değer artırılmalıdır.
Ahlat domatesi	Hal düzenlemesi	Üretici–tüketici dengesini sağlamak için Hal Yasası'nın takibi ve gerekli düzenlemeler önerilmelidir.
Ahlat cevizi	Tanıtım ve gastronomik konumlandırma	Ahlat cevizinin üstün nitelikleri bilimsel raporlarla desteklenip tadım ve tanıtım etkinlikleri yapılmalıdır.

Ahlat cevizi	Entegre zararlı yönetimi	Tarım ve Orman Bakanlığı ile üniversiteler ortak entegre zararlı ve hastalık mücadelesi yürütmelidir.
Ahlat cevizi	Drone/itfaiye desteği	Yüksek ağaçların ilaçlanması için belediyelerin araç desteği vermesi gerekmektedir.

Tablo 2'de sunulan çözüm önerileri, üretici örgütlenmesi/kooperatifleşme, sözleşmeli tarım, coğrafi işaret ve markalaşma, sulama modernizasyonu (damla/basınçlı sistemler), depolama-işleme yatırımları, dijital pazarlama kanalları ve tıbbi-aromatik ürünlerle çeşitlendirme—Ahlat özelindeki yapısal sorunları değer zinciri boyunca eşzamanlı hedefleyen, literatürle destekli bir politika demeti ortaya koymaktadır: Küçük üreticinin ölçek ve pazarlık gücü sorunlarının kooperatif ve sözleşmeli tarım düzenekleriyle belirgin biçimde iyileştiği; gelir istikrarı, pazar erişimi ve fiyat şeffaflığında anlamlı artışlar sağlandığı gösterilmiştir (Bellemare, 2012; Simmons, Winters, & Patrick, 2005). Coğrafi işaret ve yerel marka stratejileri ise kendi başına yeterli olmayıp, üretici örgütlenmesi ve yerel pazar kurgusuyla birlikte işletildiğinde kalıcı fiyat primi ve kırsal kalkınma etkisi üretebilmektedir (Pektaş, 2018). Patates odağında, sertifikalı tohum kullanımının verim/kalite üzerindeki belirleyici etkisi ve sektörün tohum–su–depolama–işleme–pazarlama halkalarında birlikte güçlendirilmediği sürece dalgalı seyre meyilli olduğu bulgusu, Türkiye literatürü ve sektör derlemeleriyle uyumludur (Çalışkan, Onaran, & Arıoğlu, 2010). Sulamada salma/vahşi yöntemlerden basınçlı/damla sistemlere geçişin su üretkenliğini ve birim alan gelirini artırdığı, iklim dalgalanmalarına uyumu güçlendirdiği gösterilmiştir (Çakmak, Yıldırım, & Aküzüm, 2008). Hasat sonrası kayıpların soğuk zincir-uygun depolama ve temel işleme yatırımlarıyla anlamlı biçimde düşürülebildiği; bu yolla fiyat dalgalanmasının amorti edilerek üretici gelirinin dengelendiği de güçlü kanıtlarla desteklenmektedir (FAO, 2011; Gustavsson, Cederberg, Sonesson, van Otterdijk, & Meybeck, 2011). Son olarak tıbbi-aromatik bitkiler (ör. lavanta) ve yan ürünleriyle ürün deseninin

akılcı şekilde genişletilmesi, arazi-su kısıtları altında kırsal gelir tabanını çeşitlendirme açısından rasyonel bir yönelim olma potansiyeline sahiptir.

Tablo 3. Çözüm Önerilerinin Uygulanmasına İlişkin Eylem Planı

Tematik Alan	**Amaç**	**Somut Faaliyet / İş**	**Sorumlu / Paydaş Kurumlar**	**Zaman**
Kayısı	Kayısının katma değerli ürüne dönüşmesi ve pazarlanması	Güneş/modern kurutma tesisi kurulması; ürünlerin paketlenmesi; e-ticaret ve sosyal medya hesaplarının açılması; üretici eğitimleri	Tarım ve Orman Bakanlığı, Belediye, Üretici Kooperatifleri, Üniversite, Kalkınma Ajansı	Kısa-Orta
Kayısı	Pazara dönük üreticinin örgütlenmesi	Kayısı üreticileri birliği/kooperatifi kurulması, üyelik kampanyası, ortak satış noktası açılması	Tarım İl/İlçe Müdürlükleri, Kooperatifler Birliği, Belediye	Kısa
Patates	Sertifikalı tohum kullanımını yaygınlaştırmak	Sertifikalı tohum destek programı açıklanması, demonstrasyon tarlaları kurulması, çiftçi eğitim günleri	Tarım ve Orman Bakanlığı, Tarım Kredi, Ziraat Odası, Üniversite	Kısa

Patates	Su verimliliğini artırmak	Damlama sulama projeleri için hibe/kredi; DSİ ve sulama birlikleri tarafından denetim takvimi oluşturulması	DSİ, Tarım ve Orman Bakanlığı, Sulama Birlikleri, Belediye	Kısa-Orta
Patates	Üretim fazlası riskini yönetmek	İlçe bazlı patates üretim planı hazırlanması; e-çiftçi sistemine veri girilmesi; üreticilere yıllık rehber yayımlanması	Tarım ve Orman Bakanlığı, İl/İlçe Müdürlükleri	Orta
Patates	Atık patateslerden kaynaklı çevre kirliliğini önlemek	Belediyenin patates döküm alanı belirlemesi, üzerinin toprakla kapatılması, uymayanlara ceza uygulanması	Belediye, Kaymakamlık, Çevre ve Şehircilik İl Md.	Kısa
Patates	Patatesi katma değerli ürüne dönüştürmek	Cips, dondurulmuş patates, patates püresi, patates unu ve nişasta üretimi için küçük/orta ölçekli tesis fizibilitesi hazırlanması	Belediye, Kalkınma Ajansı, Sanayi ve Teknoloji İl Md., Özel Sektör	Orta

Patates	Markalaşma ve coğrafi işaret	Ahlat patatesi için coğrafi işaret dosyasının hazırlanması ve TÜRKPATENT'e başvuru yapılması	Belediye, Ticaret ve Sanayi Odası, Tarım İl/İlçe Md., Üniversite	Kısa-Orta
Patates	Pazarlama ve dijital tanıtım	"Ahlat Patatesi" adıyla sosyal medya kampanyası, bölgesel festival/şenlikte ürün tanıtımı	Belediye, STK'lar, Kooperatifler	Kısa
Tıbbi ve aromatik bitkiler	Üretim alanı ve kapasitesini artırmak	Lavanta vb. için deneme parselleri kurulması, uygun alanların ekime tahsisi, sözleşmeli üretim çağrısı	Tarım ve Orman Bakanlığı, İl/İlçe Md., Belediye	Kısa-Orta
Tıbbi ve aromatik bitkiler	Katma değer yaratmak	Kurutma, distilasyon veya paketleme ünitesinin projelendirilmesi ve ajansa sunulması	Kalkınma Ajansı, Belediye, Kooperatifler	Orta
Tıbbi ve aromatik bitkiler	Farkındalık ve fidan temini	Fidan dikimi kampanyası, okul ve STK'lara dağıtım	Kaymakamlık, Tarım İl Md., STK'lar	Kısa
Ahlat fasulyesi	Üretici örgütlenmesini sağlamak	Fasulye üretici kooperatifi kurulması,	Tarım İl/İlçe Md., Kooperatifler	Kısa

		tüzüğün yazılması, ilk genel kurulun yapılması	Birliği, Belediye	
Ahlat fasulyesi	Doğrudan satış imkanı oluşturmak	Haftalık üretici pazarı kurulması, tezgâhların üreticiye ayrılması	Belediye, Kaymakamlık	Kısa
Ahlat fasulyesi	Coğrafi işaret almak	Ayırt edici özelliklerin derlenmesi, analiz raporlarının hazırlanması ve TÜRKPATENT'e başvuru	Belediye, Üniversite, Tarım İl Md., TÜRKPATENT	Orta
Ahlat domatesi	Ürünü dört mevsime yaymak	Kurutma, salça ve konserve üretimi için atölye/kooperatif mutfağı kurulması	Belediye, Kadın Kooperatifleri, Tarım İl Md.	Kısa-Orta
Ahlat domatesi	Aracı sayısını azaltmak	Kooperatif üzerinden toplu satış, yerel pazarların açılması, Hal Yasası'nın takibi	Belediye, Kooperatifler, Ticaret İl Md.	Orta
Ahlat cevizi	Tanıtımı güçlendirmek	Ahlat cevizi tadım günleri, gastronomi etkinliklerine ürünün sokulması, broşür ve dijital içerik hazırlanması	Tarım İl Md., Belediye, Üniversite, STK'lar	Kısa

Ahlat cevizi	Zararlı ve hastalıkla mücadele	Entegre mücadele rehberinin hazırlanması, yüksek ağaçlar için itfaiye/drone desteği takviminin yapılması	Tarım ve Orman Bakanlığı, Belediye, Üniversite	Kısa
Genel/kurumsal	Veri güncelleme ve şeffaflık	Tarıma ilişkin istatistiklerin kurumsal web sayfalarında düzenli ve güncel tutulması	Tarım ve Orman Bakanlığı, İl/İlçe Md.	Sürekli

Tablo 3'te yer alan eylem planları değerlendirildiğinde, Değer zincirinin giriş (tohum, sulama, eğitim) ve çıkış (depolama-işleme, markalaşma, pazarlama) halkalarını aynı anda güçlendirdiği için küçük üreticilerin pazara entegrasyonunda "bağlantı kurma (linking)" ve "yükseltme (upgrading)" yaklaşımlarına uygundur; kısa vadede kooperatif altında toplama, üretici pazarlarının kurulması ve sözleşmeli alım düzenekleri işlem maliyetlerini azaltıp fiyat belirsizliğini düşürürken, orta vadede soğuk depo-paketleme-küçük/orta ölçekli işleme (cips, dondurulmuş, püre/nişasta, salça/konserve) yatırımları ürünün standartlaşmasını ve değer artışını sağlar; uzun vadede coğrafi işaret (Ahlat patatesi/fasulyesi/domatesi, Ahlat cevizi) ve dijital pazarlama bileşenleri pazar erişimini derinleştirerek kalıcı fiyat primi olasılığını artırır (Trienekens, 2011; Reardon, Barrett, Berdegué, & Swinnen, 2009). Tablo 3'teki eylemleri somutlaştırmak üzere; (i) yönetişim: il/ilçe tarım, belediye, DSİ, kooperatifler ve kadın kooperatifleri için net sorumluluk matrisi; (ii) takvimleme: "kısa" adımlar (kooperatif tescili, üretici pazarı, damla sulama destek çağrısı, dijital kanal açılışı) ilk 6–9 ayda; "orta" adımlar (depo-paketleme kurulumu, işleme tesisi fizibilitesi) 12–24 ayda; "uzun" adımlar (GI tescili, marka yerleştirme) 24+ ayda; (iii) finansman: uzun vadeli düşük faizli kredi + ajans hibeleri + kooperatif ortak sermayesi; (iv) risk yönetimi: kuraklığa karşı sulama

modernizasyonu ve su tahsis/denetim takvimi, fiyat oynaklığına karşı tampon stok/depo işletme protokolü ve sözleşmelerde açık kalite-teslim-fiyat hükümleri; (v) izleme-değerlendirme göstergeleri: sözleşmeli üretici sayısı, damla sulama hektarı, hasat sonrası kayıp oranı, işlenen ürün payı, dijital satış hacmi, GI başvuru/tescil durumu, üretici geliri varyansı. Ürün bazında ince ayar da önerilir: patateste tohum-su-depo-işleme ardışık yatırımları; domateste kurutma/salça kapasitesiyle dört mevsim ticarileştirme; fasulyede kooperatif toplama ve haftalık üretici pazarıyla doğrudan satış; cevizde yüksek ağaçlar için itfaiye/drone ilaçlama planı; tıbbi-aromatikte (ör. lavanta) deneme parselleri-sözleşmeli üretim-distilasyon hattı. Bu paket, Reardon vd. (2009)'un altını çizdiği yatay örgütlenme + dikey pazar bağlantısı eşgüdümünü ve Trienekens (2011)'in önerdiği işlevsel yükseltme mantığını Ahlat ölçeğinde uygulanabilir adımlara çevirir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bitlis Eren Üniversitesi Kanık Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu koordinasyonunda düzenlenen çalıştayın "Tarım ve Tarıma Dayalı Sanayiler" oturumunda, Ahlat'ın tarımsal yapısı üretimden pazarlamaya uzanan bütüncül bir çerçevede ele alınmış; kamu kurumları, yerel yönetimler, üniversite, sivil toplum ve özel sektör temsilcilerinin katkılarıyla mevcut durum ayrıntılı biçimde değerlendirilmiştir. Oturum, küçük ve dağınık ölçekli üretim yapısından kaynaklanan verim ve pazara erişim sorunlarını; su yönetimi ve sulama altyapısındaki sınırlılıkları; hasat sonrası kayıpları ve işleme–depolama kapasitesi açığını; üretici örgütlenmesi, sözleşmeli tarım ve doğrudan satış kanallarının yetersizliğini; coğrafi işaret/markalaşma ve dijital pazarlama olanaklarının kullanımındaki eksikleri somut bulgularla ortaya koymuştur. Aynı zamanda iklim oynaklığına uyum, girdi maliyetlerinin yönetimi, gıda güvenliği ve kırsal kadın istihdamının güçlendirilmesi gibi kesişen temalar da tartışılmış; patates, domates, fasulye, kayısı ve ceviz başta olmak üzere öne çıkan ürünlerde bölgeye özgü fırsat ve riskler belirlenmiştir. Bu doğrultuda oturumun amacı, yalnızca sorun envanteri çıkarmak değil, üretim planlamasından basınçlı/damla sulamaya, depolama–paketleme ve küçük/orta ölçekli işleme hatlarının kurulmasından kooperatifleşme, sözleşmeli tarım ve dijital pazarlamaya uzanan

somut politika ve eylem önerilerini sistematik bir yol haritası hâline getirmektir. Çalışmanın çıktıları, Ahlat'ın tarımsal potansiyelini çevresel duyarlılık ve kültürel mirasla uyum içinde, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelten, ölçülebilir göstergelerle izlenebilir bir dönüşüm programına temel teşkil edecek biçimde oluşturulmuştur.

Bu raporda derlenen üç tablo birlikte okunduğunda Ahlat tarımının temel açmazının, üretim–pazarlama kopukluğu ile kurumsal örgütlenme ve kaynak yönetimi yetersizliklerinin birbirini beslediği bir yapıdan kaynaklandığı görülmektedir. Tablo 1, sorunların ürün bazında farklı görünmesine karşın aynı nedensel kümeye işaret eder: küçük/dağınık ölçek, sürekliliği olmayan arz, su ve girdi kullanımında verimsizlik, hasat sonrası kayıplar, doğrudan satış kanallarının zayıflığı ve örgütlenme eksikliği. Bu bulgular, Türkiye patates sektörünün dalgalı doğası ve tohum–su–depolama–işleme–pazarlama halkalarının birlikte ele alınmadığı durumlarda istikrarlı gelir üretilemediğini gösteren sentezlerle tutarlıdır (Çalışkan, Onaran ve Arıoğlu, 2010). Sulama tarafında, salma/vahşi uygulamaların sürmesi su üretkenliğini düşürmekte, yeraltı sularını baskılamakta ve maliyeti görünmez biçimde yükseltmektedir; Türkiye bağlamında sulama yönetimine dair klasik çalışmalar, basınçlı/damla sistemlere geçişi teknik ve yönetsel bir zorunluluk olarak tanımlamaktadır (Çakmak, Yıldırım ve Aküzüm, 2008). Hasat sonrası dönemde ise depolama ve ilk işleme kapasitesinin yetersizliği kayıpları artırır; bu durum fiyat oynaklığını büyütmekte ve üretici gelirinde yıl içi belirsizlik yaratmaktadır (FAO, 2011).

Tablo 2'nin önerdiği politika araçları, söz konusu yapısal sorunlara değer zinciri boyunca cevap verecek biçimde birbirini tamamlar niteliktedir. Kooperatifleşme ve sözleşmeli tarım, küçük üreticinin pazarlık gücünü artırarak işlem maliyetini düşürür, alım–teslim koşullarını öngörülebilir hale getirir ve kalite standartlarının sahada uygulanmasını kolaylaştırır (Bellemare, 2012; Simmons, Winters ve Patrick, 2005). Coğrafi işaret ve markalaşma stratejileri, üretici örgütlenmesi ve yerel pazar kurgusu ile eşgüdümlü işletildiğinde kalıcı fiyat primi elde etme olasılığını yükseltir; aksi halde işaretin tek başına beklenen etkiyi yaratmadığı sıkça rapor edilmiştir (Pektaş, 2018). Su tarafında basınçlı/damla sistemlere geçiş

yalnız verim açısından değil, iklim oynaklığına uyum kapasitesinin artırılması bakımından da kritik bir kaldıraçtır (Çakmak, Yıldırım ve Aküzüm, 2008). Depo–paketleme–küçük/orta ölçekli işleme yatırımları, özellikle patateste cips–dondurulmuş–püre/nişasta; domateste kurutma/salça; cevizde seçme–sınıflama gibi basamaklarla standartlaştırılmış arz yaratır ve fiyat dalgalanmasını sönümleme etkisi üretmektedir (FAO, 2011). Tıbbi–aromatik ürünlerle (örneğin lavanta) çeşitlendirme ise arazi ve su kısıtları altında gelir tabanını genişletmeye dönük rasyonel bir tamamlayıcı olarak görülmektedir.

Tablo 3'teki eylem planı bu politika setini zaman–sorumluluk–faaliyet düzeyine indirerek uygulanabilir bir yol haritasına dönüştürmektedir. Kısa vadede kooperatif/üretici birliği tescili, üretici pazarlarının kurulması, damla sulama için hibe–kredi çağrıları, dijital satış kanallarının açılması ve temel eğitimler (sertifikalı tohum, entegre mücadele) hızlı kazanımlar sağlar. Orta vadede soğuk depo ve paketleme–boylama, ürün bazlı küçük/orta ölçekli işleme hatlarının kurulması ile hasat sonrası kayıplar düşer; arz sürekliliği ve standardı güçlendiği için sözleşmeli alım ilişkileri daha dengeli bir zemine oturmaktadır (Çalışkan, Onaran ve Arıoğlu, 2010; FAO, 2011). Uzun vadede coğrafi işaret başvurularının sonuçlandırılması ve markanın yerel gastronomi–turizm anlatısıyla bütünleştirilmesi, destinasyon değerini yükselterek ürünlerin dış pazar görünürlüğünü artırmaktadır (Pektaş, 2018).

Yönetişim açısından bakıldığında, planın başarısı çok aktörlü eşgüdüm gerektirir: il/ilçe tarım birimleri, belediye, DSİ, kalkınma ajansı, kooperatifler/kadın kooperatifleri, üniversite ve özel sektör için net bir sorumluluk matrisi oluşturulmalıdır. Su yönetimi, yalnız donanım desteği değil, aynı zamanda tahsis–denetim takvimi ve eğitim boyutuyla ele alınmalıdır (Çakmak, Yıldırım ve Aküzüm, 2008). Pazarlama tarafında belediye–kooperatif işbirliğiyle doğrudan satış kanalları ve dijital vitrinler devreye alınmalı; coğrafi işaret ve marka süreçleri kooperatif çatısı altında yürütülerek kalitenin sahada korunması garanti altına alınmalıdır. Finansman karması uzun vadeli, düşük faizli kredi; ajans hibeleri; kooperatif ortak sermayesi ve mümkünse sözleşmeli alıcı ön finansmanı bileşenlerinden oluşturulabilir.

İzleme–değerlendirme boyutunda ilerlemeyi somut olarak görmek için başlangıç değeri belirlenmiş göstergeler önerilir: sözleşmeli üretici sayısı, damla sulama kapsamındaki hektar, hasat sonrası kayıp oranı, işlenen ürün payı, kooperatif üzerinden geçen satış hacmi, dijital satış hacmi, GI başvuru/tescil durumu ve üretici geliri varyansı. Bu göstergeler, Reardon ve meslektaşlarının küçük üreticilerin pazara entegrasyonunda "bağlantı kurma (linking)" ve "yükseltme (upgrading)" dinamiklerini izlemek üzere önerdiği değer zinciri çerçevesiyle uyumlu bir pano oluşturmaktadır (Reardon, Barrett, Berdegué ve Swinnen, 2009; Trienekens, 2011).

Ürün bazlı strateji ayarlamaları da önemlidir. Patateste ardışık bir yatırım dizgesi (sertifikalı tohum → damla sulama → depo–boylama → temel işleme → sözleşmeli satış) benimsenmelidir; domateste kurutma–salça kapasitesiyle mevsimsellik kırılmalı ve doğrudan satış güçlendirilmelidir; fasulyede kooperatif toplama ve haftalık üretici pazarıyla aracısız kanal genişletilmeli; cevizde yüksek ağaçlar için itfaiye/drone destekli ilaçlama planı ve entegre mücadele protokolleri uygulanmalıdır. Tıbbi–aromatikte deneme parselleri ve sözleşmeli üretim çağrılarıyla ölçek kazanımı hedeflenmelidir (Bayraktar, Öztürk ve Arslan, 2017; Temel, 2018).

Risk yönetimi üç hatta ilerlemelidir. Birincisi, iklim riskine uyum: sulama modernizasyonu, su tahsisi ve izleme–denetim; ikincisi, fiyat oynaklığına karşı koruma: depo yönetimi ve sözleşme hükümlerinin (kalite–teslim–fiyat) açık çerçevesi; üçüncüsü, örgütsel süreklilik: kooperatiflerde profesyonel işletmecilik ve şeffaf muhasebe. Bu üç hat, literatürde küçük üreticilerin pazara entegrasyonunda kalıcılık yaratan ana mekanizmalar olarak tanımlanmaktadır (Bellemare, 2012; Simmons, Winters ve Patrick, 2005).

Sonuç olarak, Ahlat için önerilen yol haritası tabloların işaret ettiği dağınık sorunları tek bir sistem yaklaşımında toplamakta; üretimden pazarlamaya, sudan markalaşmaya uzanan zincirin zayıf halkalarını eşzamanlı güçlendirmeyi hedeflemektedir. Başarı, kısa vadeli hızlı kazanımlar ile orta–uzun vadeli kurumsallaşma adımlarının aynı takvim içinde ilerletilmesine; yatırım–eğitim–

denetim bileşenlerinin birlikte işletilmesine ve göstergelerle düzenli izlemeye bağlıdır. Bu bileşenler sahada tutarlı biçimde uygulandığında, küçük üreticinin gelir istikrarı artacak, kırsal iktisadi taban genişleyecek ve Ahlat'ın yerel ürünleri hem bölgesel hem de ulusal pazarda daha görünür bir konuma taşınacaktır.

KAYNAKÇA

Aras, İ. (2014). Damla sulama yöntemi. Toprak, Gübre ve Su Kaynakları Merkez Araştırma Enstitüsü. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/118482

Badia-Melis, R., Mishra, P., & Ruiz-García, L. (2015). Food traceability: New trends and recent advances—A review. Food Control, 57, 393–401.

Bayraktar, Ö. V., Öztürk, G., & Arslan, D. (2017). Türkiye'de bazı tıbbi ve aromatik bitkilerin üretimi ve pazarlamasındaki gelişmelerin değerlendirilmesi. Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi, 26(2), 216–229. https://doi.org/10.21566/tarbitderg.369928

Bellemare, M. F. (2012). As you sow, so shall you reap: The welfare impacts of contract farming. World Development, 40(7), 1418–1434.

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Bitlis İl Tarım ve Orman Müdürlüğü. (t.y.). *İlimizin tarımsal yapısı*. Erişim tarihi 4 Kasım 2025, https://bitlis.tarimorman.gov.tr/

Direk, M. (2012). *Tarım tarihi ve deontoloji*. Eğitim Kitabevi.

Elmastaş, N. (2008). *Ahlat ilçesinde tarımsal arazi kullanımı*. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(2), 479–501.

Gustavsson, J., Cederberg, C., Sonesson, U., van Otterdijk, R., & Meybeck, A. (2011). *Global food losses and food waste: Extent, causes and prevention*. Food and Agriculture Organization of the United Nations. https://www.fao.org/3/mb060e/mb060e.pdf

Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2018). *Sustainable food systems: Concept and framework*. FAO. https://www.fao.org/3/ca2079en/ca2079en.pdf

Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2025). *The State of Food and Agriculture 2025: Addressing land degradation across landholding scales*. FAO. https://doi.org/10.4060/cd7067en

Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2022). *FAO strategic framework 2022–31: For better production, better nutrition, a better environment, and a better life*. FAO. https://www.fao.org/strategic-framework/en

Işık, D., Türkmen, G., Demir, Z., & Macit, İ. (2018). Yarı bodur elma bahçelerinde bazı örtücü bitkilerin verim ve kalite üzerine etkileri. *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Fen Bilimleri Dergisi*, *34*(2), 60–74.

Kadakoğlu, B. (2022). Afyonkarahisar ilinde patates üretiminin ekonomik analizi. *KSÜ Doğa Dergisi*, *25*(3), 503–512.

Kamacı, K., Ünüsan, Ç., & Gedik, H. (2020). Aile işletmelerinde kurumsallaşma problemleri ve pazarlamaya etkisi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *17*(1), 358–379. https://doi.org/10.33437/ksusbd.525689

Koç, İ., Çelik, A., Demirer Durak, E., Demir, İ., Bayman, S., Mirtagioğlu, H., & Demir, S. (2020). Bitlis ili ceviz yetiştiriciliği yapılan tarım alanlarında görülen ceviz antraknozu (Ophiognomonia leptostyla) hastalığının morfolojik ve moleküler karakterizasyonu. *Journal of the Institute of Science and Technology*, *10*(1), 28–38. https://doi.org/10.21597/jist.594094

Kılıç, O., Kutlu, M. A., & Özdemir, F. A. (2016). Examination of the various chemical properties of the Hizan region (Bitlis-Turkey) honey types. *Progress in Nutrition*, *18*(4), 411–420.

Lee, C.-L., Orton, G., & Lu, P. (2024). Global meta-analysis of innovation attributes influencing climate-smart agriculture adoption for sustainable development. *Climate*, *12*(11), 192. https://doi.org/10.3390/cli12110192

OECD. (2020). *Global value chains in agriculture and food: A synthesis of OECD analysis* (OECD Food, Agriculture and

Fisheries Papers, No. 139). OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/6e3993fa-en

Pektaş, G. Ö. (2018). Türkiye'de coğrafi işaretler ve ihracat pazarlaması. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *32*(3), 889–906.

Radu, E., Dima, A., Dobrota, E. M., Badea, A.-M., Madsen, D. Ø., Dobrin, C., & Stanciu, S. (2023). Global trends and research hotspots on HACCP and modern quality management systems in the food industry. *Heliyon, 9*(7), e18232. https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e18232

Reardon, T., Barrett, C. B., Berdegué, J. A., & Swinnen, J. F. M. (2009). Agrifood industry transformation and small farmers in developing countries. *World Development, 37*(11), 1717–1727.

Santeramo, F. G., Jelliffe, J., & Hoekman, B. (2024). Agri-food value chains and the global food dollar: The role of trade and services. *Food Policy, 127*, 102706. https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2024.102706

Simmons, P., Winters, P., & Patrick, I. (2005). An analysis of contract farming in East Java, Bali, and Lombok, Indonesia. *World Development, 33*(3), 513–525. https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2004.07.012

Temel, M. (2018). Dünyada ve Türkiye'de tıbbi–aromatik bitkilerin üretimi ve pazarı. *Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi*, *27*(2), 196–210.

Trienekens, J. H. (2011). Agricultural value chains in developing countries: A framework for analysis. *International Food and Agribusiness Management Review, 14*(2), 51–82.

Yıldırım, S. (2011). Kurumsallaşamayan Aile Şirketlerinde Pazarlama Sorunları Üzerine Nitel Bir Çalışma. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(*22*), 185-202.

Yılmaz, A. M. (2022). *Türkiye'deki tüketicilerin coğrafi işaret konusunda bilgi düzeylerinin, algılarının ve satın alma davranışlarının belirlenmesi: Ezine peyniri örneği* (Yüksek

lisans tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Çakmak, B., Yıldırım, M., & Aküzüm, T. (2008, 20–22 Mart). Türkiye'de tarımsal sulama yönetimi, sorunlar ve çözüm önerileri. In *TMMOB 2. Su Politikaları Kongresi bildirileri* (ss. 215–224). Ankara: TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası.

Çalışkan, M. E., Onaran, H., & Arıoğlu, H. (2010). Türkiye patates sektörüne genel bakış: Zorluklar, başarılar ve beklentiler. *Potato Research, 53*(4), 255–266. https://doi.org/10.1007/s11540-010-9170-1

VI. BÖLÜM
AHLAT FLORASININ TIBBİ VE AROMATİK BİTKİLERİ

Zafer GÜLSAR[1]

Giriş

Ahlat'ın coğrafya, ekosistem ve biyoçeşitlilik konularının halk kültürü açısından öneminin ortaya konması, tanıtılması; flora (bitki) çeşitliliğinin tespit edilerek küresel ısınmanın verdiği zararların önüne geçilmesi, halk hekimliğinde kullanılan tıbbi ve aromatik bitkileri tanıtılarak bunların kuşaklar boyu aktarılmasının sağlanması bakımından önem taşımaktadır. Bir varlık tanınırsa bilinir, bilinirse korunur. Pek çoğumuzun farkında bile olmadığımız, üstüne basıp geçtiğimiz, ot diyerek önemsemediğimiz bitkiler Ahlat florasının önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

Kavramsal Çerçeve

Dünyada yaklaşık olarak 422.000 çiçekli bitki türünün bulunduğu tahmin edilmektedir (Bramwell, 2002).

Bu türlerden yaklaşık 31.000'i farklı alanlarda (gıda, ilaç, gen, süs bitkisi ve hayvan yemi vb.) kullanılırken dünyadaki mevcut bitki türlerinin %21'nin ise neslinin yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğu belirtilmektedir (https://news.mongabay.com/2016/05/many-plants-world-scientists-may-now-answer/

Türkiye, sahip olduğu bitki çeşitliliği ile Avrupa kıtasında yer alan bitki türlerinin neredeyse tamamına yakınını sınırlarında barındırmaktadır. Türkiye'nin bu özelliğinin coğrafi faktörlerden veya

[1] Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, ORCID: 0000-0002-3766-8448

bitkilerin yetişme ortamlarının çeşitliliğinden kaynaklandığı ifade edilmektedir (Kocadağ ve ark., 2021).

Biyolojik miras bölgesel ölçek ile sınırlı kalmayıp küresel anlamda tüm insanlığın ortak zenginliği ve gelecek nesiller için en değerli mirasıdır. Ancak insan faaliyetleri nedeniyle doğal yaşam alanları ve biyolojik çeşitlilik giderek daha büyük tehditlerle karşı karşıya kalmaktadır (Kençe, 1991).

Yenilebilir otların akademisyenler tarafından irdelenmesi Türkiye coğrafyasının endemik ve etnobotanik haritasının oluşturulmasına kaynaklık etmektedir. Diğer yandan vejetaryen beslenme bağlamında bu bitkilerle yapılan mutfak ürünlerinin incelenmesi hem vejetaryenlik anlayışına katkı sunmakta hem de bölgenin bilinmeyen yemeklerini ortaya çıkarmaktadır Avcı, 2012).

Yenilebilir bitkiler mikro besin değerleri ve biyoaktif bileşenler açısından değerli besin kaynaklarıdır. C vitamini, diyet posası, potasyum, fosfor ve demir gibi bazı minerallerin otlarda bulunması, günlük besin ihtiyaçlarının karşılanmasında kritik görev üstlenmektedir. Bu noktada günümüz sağlıklı besin felsefesinde sebze tüketimi dikkat çekmekte ve otlar kurtarıcı olarak görülmektedir

Yabani, yabancı veya zehirli ot olarak nitelendirilen otlar bulunduğu bölgede ilaç, gübre, tohum gibi çoğaltıcı maddeler kullanılmadan kendiliğinden yetişen/ortaya çıkan türlerdir. Bu otların zehirli olup olmaması da bitkinin kullanılma durumunu etkilemektedir (Karayiğit, 2021).

Tıbbi ve Aromatik Bitkiler ve Özellikleri

Ahlat florasının tıbbi ve aromatik bazı bitkileri ve özellikleri şu şekilde incelenebilir.

Peygamber Çiçeği *(Centaurea balsamita L.)*

Bu bitki papatyagiller familyasına mensuptur. Halk hekimliğinde vücuda rahatlık ve zindelik verici olarak kullanılmıştır. Bitkinin çiçeğinden idrar söktürücü, prostatı önleyici olarak yararlanılmıştır. Ayrıca bitkiden elde edilen çay vücuttaki ödemleri

sökmede, böbrek taşlarını düşürmede faydalanılmaktadır (Gülsar, 2024).

Görsel 1. *Peygamber Çiçeği*

Kaynak: Şerefoğlu, Ş. (2024)

Sığırkuyruğu *(Verbascum macrocarpum)*

Sıracaotugiller familyasına mensuptur. Halk hekimliğinde göğüs yumuşatıcı, balgam sökücü ve öksürük giderici özelliğinden dolayı kullanılmıştır. Ayrıca bitkiden egzama, vitiligo, kaşıntı, mantar gibi deri hastalıklarında da yararlanılmaktadır.

Görsel 2. *Sığırkuyruğu*

Kaynak: Gülsar, Z. (2024)

Civanperçemi *(Achillea millefolium L.)*

Papatyagiller familyasına mensuptur. Halk hekimliğinde kadın hastalıkları için (adet düzensizliği ve rahim iltihabında) kullanılmıştır. Fazla kullanımının yumurtalıklara zarar verdiği ifade edilmiştir.

Görsel 3. *Civanperçemi*

Kaynak: Gülsar, Z. (2024)

Karahindiba *(Taraxacum officinale)*

Papatyagiller familyasına mensuptur. Halk hekimliğinde karın ağrısı, kabızlık ve karaciğer sorunlarında yararlanılmıştır. Safra ve idrar söktürücü, prostatı küçültücü olarak kullanılmıştır. Ayrıca siğil, sedef gibi cilt hastalıklarında faydalanılmıştır.

Görsel 4. *Karahindiba*

Kaynak: Gülsar, Z. (2024)

Yarpuz, Nane *(Mentha pulegium)*

Ballıbabagiller familyasına mensuptur. Halk hekimliğinde bayılmalarda, gaz sancısı, gut ve karaciğer hastalıkları tedavisinde kullanılmıştır. Bitki çay olarak da tüketilmektedir. Ayrıca solunum yollarını açmak, sindirime yardımcı olmak ve mide bulantısını gidermek için kullanılmıştır.

Görsel 5. *Nane, Yarpuz*

Kaynak: Gülsar, Z. (2024)

Tıbbi ve Aromatik Bitkiler ile Halk Sağlığı Arasındaki İlişki

Tıbbi ve aromatik bitkilerin kullanımı insanoğlunun tarihi kadar eskidir. Geçmiş zamanlarda hastalanan insanlar deneme yanılma yoluyla ya da tesadüfen keşfettikleri sağaltıcı bitkileri hastalıklarının çözümünde kullanmışlardır. Öğrenilen bu bilgiler nesilden nesile aktarılarak günümüze kadar ulaşmayı başarmıştır.

Halk arasında sıklıkla tüketilen bitkiler başta bitki çayı olmak üzere, özüt, lapa, katı veya sulu çözelti şeklinde de tüketilebilmektedir. Hangi bitkinin, hangi dokusunun ne şekilde tüketileceği halk hekimliğinin çözüm yollarını oluşturmaktadır.

Peygamber çiçeği bitkisinden elde edilen çaydan boşaltım sistemi sorunlarında, sığırkuyruğu bitkisinden deri hastalıklarında, civanperçemi bitkisinden kadın hastalıklarında, karahindiba bitkisinden üriner ve sindirim sistemi sorunlarında, nane bitkisinden solunum ve sindirim sistemi rahatsızlıklarında faydalanılması halkın sağlığı ile tıbbi ve aromatik bitkilerin bir uyum içinde ilişkisini ortaya koymaktadır.

Ahlat'ta Yetişen Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Konulu Çalışma

Ahlat forasında bulunan tıbbi ve aromatik bitkiler ile ilgili yapılan çalıştayda bu konu ile ilgili sorunların ne olduğu, bu sorunlara nasıl çözüm önerilerinin sunulduğu ve harekete geçilmesi gereken eylem planları kapsamlı bir şekilde ele alınarak raporlaştırılmıştır.

Bitlis Eren Üniversitesi Kanık Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu öncülüğünde geniş paydaş katılımıyla birlikte gerçekleştirilen Ahlat Bölgesi Yatırım, İstihdam ve İnovatif İş Geliştirme Çalıştayı'ndan elde edilen veriler yer almaktadır. Bu kapsamda, öncelikle Ahlat yöresinin şehir planlaması kapsamında sorunları tablolaştırılmıştır. Devamında ise ortaya konulan çözüm önerileri ve sunulan eylem planları tablo olarak verilmiştir.

Ahlat Çalıştayının Tıbbi ve Aromatik Bitkilerle İlgili Sonuç Raporu

Tablo 1. *Raportör Sonuç Raporu*

SORUNLAR	ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	EYLEM PLANI
• Lavanta ekimine elverişli iklim koşullarına sahip olunmasına rağmen, bölgede bu bitkinin tarımsal üretiminin gerçekleştirilmediği görülmektedir. • Peygamber çiçeği, geven, civanperçemi, kekik, ebegümeci, karahindiba, yarpuz, meyan ve kantaron gibi tıbbi ve aromatik bitkilerin üretimi yoğun olmasına karşın, bu ürünleri işleyebilecek tesislerin bulunmaması, katma değer yaratılmasını engellemektedir. • Ormanlık alanların yeşillendirilmesi ve yeni	• Tıbbi ve aromatik bitkilerin üretim kapasitesinin artırılması amacıyla, sözleşmeli tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması gerekmektedir. • Lavanta üretim potansiyelinin değerlendirilmesi için, belirli alanların lavanta ekimine tahsis edilmesi ve bu yönde planlamaların yapılması önem arz etmektedir. • Yeni türlerin adaptasyonunun belirlenmesi amacıyla, bölge koşullarında üretim denemelerinin	**Amaç:** Tıbbi ve aromatik bitkilerin (lavanta, peygamber çiçeği, geven, civanperçemi, kekik, ebegümeci, karahindiba, yarpuz, meyan, kantaron vb.) üretim kapasitesini artırmak, katma değerli ürünler haline getirilmesini sağlamak ve iç-dış pazarlarda rekabet gücünü yükseltmek. **Uygulayıcı Kuruluşlar:** Tarım ve Orman Bakanlığı, yerel yönetimler, üniversiteler ve araştırma enstitüleri,

orman alanların çoğaltılması	gerçekleştirilmesi gerekmektedir. • Tıbbi ve aromatik bitkilerin yüksek katma değerli ürünler olarak ekonomik kazanca dönüştürülebilmesi için, üreticilere eğitim programları düzenlenmeli ve bu bitkilerin ekimini teşvik edici destekler sağlanmalıdır. Ayrıca, bankalar ve devlet kurumları tarafından finansal ve yapısal teşvikler verilerek üreticilerin farkındalığı artırılmalıdır. • Bu konuda bütün sivil toplum örgütlerinin duyarlı olması gerekir. Kaymakamlık nezdinde halkla birlikte yeni fidanlar dikilebilir. Tarım ve Orman il müdürlüğünden fidanlar tedarik edilebilir.	üretici kooperatifleri, kalkınma ajansları, bankalar ve ilgili sivil toplum kuruluşları.

Sonuç ve Değerlendirme

Bitlis Eren Üniversitesi Kanık Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu öncülüğünde gerçekleştirilen Ahlat Bölgesi Yatırım, İstihdam ve İnovatif İş Geliştirme Çalıştayı çok sayıda akademisyen, sektör temsilcisi ve diğer paydaşların katılımı ile gerçekleştirilmiş olup, bölgenin kadın istihdamı, turizm, tarım, şehir planlama ve maden konusundaki durumu değerlendirilmiştir. Çalıştayda kamu kurumları, yerel yönetimler, akademisyenler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör temsilcilerinin bir araya gelmesi, Ahlat'ın sahip olduğu tarihî, kültürel ve doğal değerlerin gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için ortak akıl üretimine imkân tanımıştır. Bu bağlamda çalıştay hem mevcut sorunların tespit edilmesi hem de uzun vadeli sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik vizyoner yaklaşımların geliştirilmesine

katkıda bulunmuştur. Katılımcıların dile getirdiği görüşler, Ahlat'ın turizm odaklı büyüme potansiyelinin planlı, çevreye duyarlı ve kültürel mirasla uyumlu politikalarla gerçekleştirilebileceğini ortaya koymuştur.

Tamamlayıcı tıp kapsamında günümüzde bitkilerden elde edilen özütler özellikle kapalı toplumların yaşadıkları bölgelerde olmak üzere neredeyse toplumun büyük çoğunluğunda karşılık bulmaktadır. Söz konusu tıbbi ve aromatik bitkilerin bilimsel kurallar çerçevesinde çalışılarak ilaç sanayinde hammadde olarak kullanımının sağlanması sağlıklı toplumlar adına aciliyet teşkil etmektedir.

Çağdaş insan yaşam kapsamında hastalıkların iyileştirilmesine ve çözüm yollarına destek olarak tıbbi ve aromatik bitkilerden yararlanılması ve bunların etkili bir şekilde kullanılması etkili sonuçlar doğurabilecektir.

Son söz olarak; biyoçeşitliliği koruma altına almak, konu hakkında farkındalık oluşturmak, durumu "bilinçli birey yaşanabilir çevre konsepti" çerçevesinde değerlendirmek aciliyet oluşturmaktadır. Bu bakımdan biyoçeşitlilik ile tıbbi ve aromatik bitkileri halk sağlığı, halk kültürü, tarih, ekoturizm ve gastronomi yönüyle ele alarak analiz etmek, Ahlat'ı Türkiye'ye ve dünyaya tanıtmanın yolunu açacaktır.

KAYNAKÇA

Avcı, M., (2012). Çeşitlilik ve endemizm açısından Türkiye'nin bitki örtüsü. Coğrafya Dergisi, (13), 27-55.

Bramwell, D. (2002). How many plant species are there. Plant Talk, 28, 32-34.

Çelik Yeşil, S., Yıldız, S. (2023). Vejetaryen Mutfak Bağlamında Bitlis İli Yenilebilir Otları. Journal homepage: www.joghat.org

Gülsar, Z. (2024). Ahlat-Bitlis Halk Kültüründe Tıbbi ve Aromatik Bitkiler. Ankara Ofset Matbaacılık. s. 1- 160, Ankara.

Karayiğit, R. (2021). Yenilebilir otlar ve mutfakta kullanım alanları: İzmit örneği. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Kocaeli.

Kençe, A. (1991). Biyolojik çeşitlilik. Çevre sorunları üzerine, Türkiye Çevre sorunları Vakfı Yayınları, (S., 234-248), Kavaklıdere, Ankara.

Kocadağ, S., Çelikay, N., Kelat, Z., Aykul, F., Yardım, N., Karahan, S., et al. (2021). Türkiye'de yenilebilir ot durumu. Sağlık ve Toplum, 31(2), 195-203.

Şerefoğlu, Ş. (2024). Ahlatlı Doğa Fotoğrafları Sanatçısı.

URL: https://news.mongabay.com/2016/05/many-plants-world-scientists-may-now-answer/

(Erişim tarihi: 16.03.2024).

VII. BÖLÜM

AHLAT'TA MADENCİLİK VE TURİZMİN KESİŞİM NOKTASINDA SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA: KÜLTÜREL, EKONOMİK VE ÇEVRESEL ETKİLEŞİMLER

Nusret BOZKURT[1]
Yusuf Metehan METE[2]

1. GİRİŞ

Ahlat, Türkiye'nin doğusunda, Bitlis iline bağlı, tarihsel, kültürel ve jeolojik özellikleriyle öne çıkan özgün bir yerleşimdir. İlçe hem doğal kaynak zenginliği hem de tarihsel mirası sayesinde madencilik ve turizmin aynı coğrafyada kesiştiği nadir bölgelerden biridir. Bölgede çıkarılan **pomza, perlit, bazalt, trakit, tüf ve ignimbrit (Ahlat taşı)** gibi volkanik kökenli madenler hem yapı malzemesi hem de kültürel kimliğin temeli olmuştur (Varol, 2016; DAKA, 2021). Özellikle **Ahlat taşı**, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinden bu yana mimaride ve süsleme sanatlarında kullanılan, ulusal ölçekte tanınan bir malzeme niteliği taşımaktadır (Davulcu, 2015; Köşker, 2018).

Madencilik, Ahlat ekonomisinin tarihsel olarak temel dayanaklarından biri olmuş, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bölgesel istihdamın ve yerel sanayinin ana itici gücü hâline gelmiştir (Evcin, 2018). Bununla birlikte, 2000'li yıllardan sonra bölgenin turizm potansiyeli de dikkat çekmiş; Selçuklu Mezarlığı, kümbetler, kaleler, camiler ve göl manzarası ile kültürel turizmin gelişim alanı hâline gelmiştir (UNESCO, 2019). Dolayısıyla Ahlat, madencilik ve

[1] Doç. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi, Mühendislik- Mimarlık Fakültesi, nbozkurt@beu.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-3737-8205
[2] Arş. Gör., Bitlis Eren Üniversitesi, Kanık Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, ymete@beu.edu.tr, https://orcid.org/0000-0003-2252-1619

turizmin **ekonomik, kültürel ve çevresel olarak iç içe geçtiği** bir gelişim modeline sahiptir.

Bu çalışmanın amacı, Ahlat ilçesindeki madencilik faaliyetlerinin turizme etkilerini çok boyutlu olarak ele almak; madenciliğin turizmdeki ekonomik katkılarını, çevresel risklerini, kültürel miras üzerindeki yansımalarını ve sürdürülebilir kalkınma açısından fırsat–tehdit dengesini tartışmaktır. Çalışma, yerel veriler, kalkınma ajansı raporları, akademik kaynaklar ve saha gözlemlerine dayanmaktadır (DAKA, 2021; BEÜ, 2022).

2. MADENCİLİK VE TURİZM İLİŞKİSİ ÜZERİNE LİTERATÜR

Madencilik ve turizm sektörü, genellikle birbiriyle çelişen alanlar olarak değerlendirilir. Oysa son yıllarda yapılan çalışmalar, madencilik faaliyetlerinin turizmle **karşılıklı etkileşim ve dönüşüm** ilişkisi içinde olduğunu göstermektedir (Conlin & Jolliffe, 2011; Filimonau, 2014). "Endüstriyel miras turizmi" ve "jeoturizm" kavramları, bu ilişkinin teorik çerçevesini oluşturur (UNESCO, 2020).

Endüstriyel miras turizmi, madencilik faaliyetlerinin kültürel, ekonomik ve mekânsal izlerini turistik deneyimlere dönüştürmeyi amaçlar. Bu bağlamda, Almanya'daki **Ruhr Bölgesi**, İngiltere'deki **Cornwall Kalay Ocakları** ve İspanya'daki **Almadén Cıva Madenleri**, madencilik alanlarının turizme entegre edildiği başarılı örneklerdir (Edwards & Coit, 2013). Türkiye'de ise Zonguldak, Balıkesir–Balya, Kapadokya ve Divriği bölgelerinde benzer uygulamalara yönelik projeler geliştirilmiştir (Akın & Eren, 2020; TMMOB, 2021).

Madencilik faaliyetlerinin turizm üzerindeki etkileri üç boyutta ele alınabilir (Li & Cheng, 2023):

1. **Ekonomik etki:** Yerel istihdam, alt yapı yatırımları, üretim zincirleri üzerinden dolaylı turizm gelirleri.
2. **Kültürel etki:** Madencilikten doğan zanaatkârlık, el sanatları, mimari mirasın korunması.

3. **Çevresel etki:** Peyzaj değişimi, görsel kalite ve doğal alanların kullanım dengesi.

Bu çerçevede Ahlat, doğal kaynak tabanlı kalkınma modelini kültürel mirasla bütünleştirme potansiyeli taşıyan bir "madencilik-turizm geçiş bölgesi"dir (Barrera-Fernandez et al., 2016).

3. AHLAT'IN MADEN KAYNAKLARI VE TURİZM İLİŞKİSİ

Ahlat'ın madencilik kimliği, bölgenin volkanik yapısından doğmaktadır. İlçede yer alan **pomza, perlit ve ignimbrit (Ahlat taşı)**, hem yapı malzemesi hem de turistik ürün üretiminde kullanılmaktadır.

3.1 Pomza ve Perlit

Bitlis ili sınırları içerisinde yaklaşık 1 milyar ton pomza rezervi bulunmakta olup, bu Türkiye pomza potansiyelinin %50'sine karşılık gelmektedir (DAKA, 2021). Pomza, hafif beton, yalıtım ve filtreleme endüstrilerinde kullanılmakta; aynı zamanda bölgedeki inşaat ve konaklama yatırımlarına malzeme sağlamaktadır. Turizm altyapısının gelişmesiyle birlikte, yerel pomza üretimi otel ve pansiyon yapılarında **yerel malzeme kullanımı** politikalarıyla desteklenmektedir (Varol, 2016; Evcin, 2018).

Perlit üretimi, daha sınırlı ölçekte olmakla birlikte, **Nemrut ve Adilcevaz** çevresinde ekonomik değer yaratmakta; termal tesis, spa ve wellness turizmine yönelik uygulamalarda değerlendirilmektedir (MTA, 2020). Ancak yörede henüz perlit madeni anlamında aktif bulunan herhangi bir işletme mevcut değildir.

3.2 Ahlat Taşı ve Kültürel Turizm

Ahlat taşı, Selçuklu döneminden beri mezar taşlarında, kümbetlerde ve camilerde kullanılmış, böylece "taşın kültürle birleştiği" bir kimlik yaratmıştır (Davulcu, 2015; Köşker, 2018). Günümüzde bu taş hem restorasyon çalışmalarında hem de turistik hediyelik eşya üretiminde kullanılmaktadır.

Ahlat taşının turizmdeki rolü iki yönlüdür: Birincisi, tarihi eserlerin restorasyonunda **otantik dokuyu** koruyarak kültürel turizmi destekler; ikincisi, taş işleme atölyelerinin turistik destinasyonlara

dönüştürülmesiyle **zanaatkârlık turizmine** katkı sağlar (UNESCO, 2020). BEÜ'nün 2022 tarihli raporunda, taş işçiliği atölyelerinin ziyaretçi rotalarına entegre edilmesinin Ahlat'ın turizm gelirini artıracağı öngörülmüştür (BEÜ, 2022).

4. MADENCİLİĞİN TURİZME ETKİLERİ

4.1 Ekonomik Etkiler

Madencilik sektörü, Ahlat'ta doğrudan istihdamın yanı sıra, taş işleme, inşaat, ulaşım ve el sanatları gibi **dolaylı ekonomik alanları** da desteklemektedir. Bu çok katmanlı ekonomik yapı, turizm sektörünün malzeme tedarikinden mimariye kadar birçok alanını besler (Yılmaz & Yücel, 2019).

Pomza ve perlit üretimi, pomza özelinde bölgedeki turizm yapılarında **yerel malzeme kullanımı**nı teşvik ederek sürdürülebilir ekonomiye katkı sunmaktadır. Ayrıca taş oymacılığı, mozaik ve dekoratif ürünler gibi **turistik katma değer ürünleri**, maden sektörünün kültürel yansımaları olarak değerlendirilmektedir (Davulcu, 2015).

4.2 Çevresel Etkiler

Madencilik, turizm için temel doğal peyzaj unsurlarını dönüştürme potansiyeline sahiptir. Özellikle taş ocakları ve moloz depolama alanlarının kontrolsüz genişlemesi, turistik peyzajın estetik değerini olumsuz etkileyebilir (Ersoy, 2020). Ancak **rehabilite edilmiş ocak alanları**, uygun peyzaj tasarımıyla **jeopark ve rekreasyon alanları**na dönüştürülebilir (Mo et al., 2023). Bu yaklaşım, sürdürülebilir turizm stratejileriyle uyumludur.

4.3 Kültürel ve Sosyal Etkiler

Madencilik, Ahlat'ta **kültürel kimliğin üretim alanı**dır. Taş işçiliği, sadece bir ekonomik faaliyet değil, toplumsal hafızanın da taşıyıcısıdır. Bu gelenek, turizm aracılığıyla dışa açıldığında hem kültürel diplomasi hem de yerel aidiyet duygusunu güçlendirir (Fairclough, 2008; UNESCO, 2020).

5. FIRSATLAR, SORUNLAR VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

5.1 Fırsatlar

- Ahlat taşı ve pomzanın **coğrafi işaretli ürün** olarak markalaşması, turizme yeni bir kimlik kazandırabilir.
- Terk edilmiş ocak alanlarının "**endüstriyel miras parkı**" veya "**jeoturistik rota**" olarak düzenlenmesi mümkündür (Edwards & Coit, 2013).
- Taş işçiliği temalı atölye ve müze projeleri, **yaratıcı turizm** biçimlerini destekler (Conlin & Jolliffe, 2011).

5.2 Sorunlar

- Plansız madencilik, doğal peyzajı ve turistik görüntüyü olumsuz etkileyebilir.
- Madencilik–turizm koordinasyon eksikliği, yatırım çakışmalarına yol açmaktadır.
- Eğitim eksikliği nedeniyle **nitelikli taş ustası** sayısı giderek azalmaktadır (BEÜ, 2022).

5.3 Politika Önerileri

1. **Sürdürülebilir Madencilik Stratejisi:** Çevresel izleme, atık yönetimi ve rehabilitasyon politikaları turizm planlarıyla entegre edilmelidir.
2. **Endüstriyel Miras Turizmi:** Ocak sahaları, ziyaret rotalarına dahil edilerek "yaşayan müze" yaklaşımıyla değerlendirilebilir.
3. **Kültürel Eğitim Programları:** Üniversite–belediye iş birliğiyle taş işçiliği ve kültürel miras odaklı sertifika programları oluşturulmalıdır.
4. **Markalaşma ve Tanıtım:** "Ahlat Taşı" markası altında ulusal ve uluslararası tanıtım stratejileri geliştirilmelidir.

Bu bölümde Bitlis Eren Üniversitesi Kanık Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu öncülüğünde 28-29 Temmuz tarihleri arasında geniş paydaş katılımıyla birlikte gerçekleştirilen Ahlat Bölgesi Yatırım, İstihdam ve İnovatif İş Geliştirme Çalıştayı'ndan elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bu kapsamda, öncelikle Ahlat yöresinin madencilik sorunları tablolaştırılarak verilmiş, sonrasında sorunlara yönelik olarak sunulan çözüm önerileri ve eylem planları tablo olarak verilmiştir.

Tablo 1. Ahlat Yöresi Maden Oturumunda Belirlenen Sorunlar

Maden İşletmelerinde Denetim Eksikliği
Enerji Kullanımı ve Maliyet Problemleri
Üretim Tesisleri Ulaşım ve Transfer Altyapısının Turizm ile Kesişimi
İnsan Kaynaklarında Yetersizlik
Kültürel ve Mimari Açıdan Uyumsuzluk
Maden İşletmeleri ve Turizm Alanları Yasal Prosedürler
Atık Kaynakların Kullanımı
Maden Potansiyelinin Turizm Açısından Değerlendirilememesi

Tablo 1. incelendiğinde, Ahlat yöresinde madencilik kapsamındaki sorunların çalıştay oturumunda belirlenen bir listesi yer almaktadır. İlk olarak maden işletmelerinde yaşanan denetim eksikliği vurgulanmıştır. Bu durum, bölgedeki madenciliğe yönelik olarak yapılan faaliyetler, kurumsal ve çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması açısından bir risk unsuru olarak değerlendirilmektedir. Denetim mekanizmalarında yaşanmakta olan yeterli olmama durumu gerek üretim gerekse iş güvenliği uygulamalarında standartların bütüncül bir şekilde uygulanamamasına neden olmaktadır.

Öte yandan enerji kullanımı ve maliyet problemleri işletmelerin sürdürülebilirliği açısından bir risk teşkil etmektedir. Enerji maliyetlerinin yüksek olması, işletmelerin ekonomik anlamda sürdürülebilirliklerini zayıflatıcı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Üretim tesislerinin ulaşım ve transfer altyapısının turizm ile kesişmesi sorunu, bölgesel olarak planlamanın önemine vurgu yapmaktadır. Madencilik faaliyetlerinin gerçekleştirilebilmesi için

gereken ulaşım hatlarının, Ahlat'ın gelişim gösteren turizm potansiyeli ile benzer fiziki alanları kullanıyor olması, bir takım uyum sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Bu durum da turizm ve maden işletmelerinin ortak bir sorunu haline gelmelerine yol açmaktadır.

Özellikle insan kaynaklarında yaşanan yetersizlik durumu, nitelikli iş gücünün gerek üretim gerekse işletmelerin yenilenme koşullarını sınırlandırmaktadır. Bu durum, maden sektörünün uzun vadede düşünülebilecek gelişim ve büyüme stratejilerinin aksamasına ve profesyonel anlamda süreçlerin yeterince gelişim gösteremediğine vurgu yapmaktadır.

Maden işletmelerinin ve turizm alanlarının arasındaki yasal prosedürler, iki sektörün birbirinden bağımsız olarak planlanan yol haritaları, mevzuat uyuşmazlıklarına neden olmaktadır. Bu durumun, kullanılan ortak alanların izin süreçlerinde gecikmeler yaşanmasına ve yatırım kararlarında oluşabilecek olumsuzluklara neden olabileceği söylenebilir.

Nitekim bu durumla ilişkili olarak düşünüldüğünde, âtıl ve atık kaynakların kullanılamaması sorunu, bölgedeki hali hazırda bulunan doğal kaynakların etkin ve sürdürülebilir bir bakış açısıyla yürütülemediğini ve kullanılamadığını ifade etmektedir. Ekonomik anlamda büyük bir kayıp olarak görülmekte, bölgesel kalkınmaya yönelik olarak yapılacak potansiyel yatırımların bölgede aktif bir şekilde yapılamaması sonucunu doğurmaktadır.

Maden potansiyelinin turizm açısından değerlendirilememesi, iki ayrı sektörün birbiriyle ilişkisi noktasında tamamlayıcılık açısından eksikler olduğunu ortaya koymaktadır. Maden ocakları, jeolojik oluşumlar, taş işçiliği gelenekleri gibi unsurlar, yapılacak doğru bir stratejik planlama ile kültürel ve jeoturizm merkezli bir turistik ürün ekseninde toplanabilir. Bu eksikliğin, bölgedeki alternatif turizme yönelik yapılabilecek faaliyetleri kısıtladığı söylenebilir.

Genel olarak söz konusu sorunlar düşünüldüğünde, bütüncül bir planlama ile iki sektörün ortak projelerde ve faaliyetlerde bulunması,

koordinasyon içerisinde birbirini tamamlayıcı iki sektör olarak düşünülmesi gelecek perspektifi açısından oldukça önemlidir.

Tablo 2. Ahlat Yöresi Maden Oturumunda Sorunlara Yönelik Çözüm Önerileri ve Eylem Planları

Maden işletme endüstrisindeki denetleme boşluğunun giderilmesi için bir denetim mekanizmasının oluşturulması,
Maden transfer yolu üzerindeki denetim istasyonlarının denetimlerini sıkılaştırması ve cezai işlemlerin ciddi bir biçimde icra edilmesi.
Temiz bir oksijen seviyesi için üretim tesislerinde yeşil enerji ve çevre dostu üretim sistemi oluşturmak ve bunun yaygınlaşmasını sağlamak,
Üretim tesislerinin kendi elektriğini kendisi üretebilecek şekilde güneş enerjisi panelleriyle güçlendirilmesi, bunun üniversite projesiyle veya devlet teşviğiyle sağlanması,
Bims blok ve pomza sektöründe çalışan büyük işletmelerin temiz enerji kullanımı için önünün açılması,
Devlet planlama ve politika geliştirme süreçlerinde bu soruna yönelik olarak önerilerin sunulması.
Tozuma olayının azaltılması, tonaj sınırlamalarına dikkat edilmesi ve transfer araçları için net bir seyir güzergâhının belirlenerek çevre yolu güzergâhının planlanması.
Vasıfsız ve eğitimsiz işçi çalıştırmanın önüne geçmek için madenler sektöründe çalışacak personelin fabrikada çalışmaya başlamadan önce oryantasyon programının düzenlenmesi,
Üniversitenin de dahil olacağı eğitim faaliyeti düzenlenerek sertifika programının verilmesi.
Şehir silüetinde ahlat taşının ön plana çıkarılması ve yeni yapılacak olan binalarda şehrin silüeti ve dokusunu bozmayacak şekilde malzemelerin kullanılması,
Ahlat taşının kullanımın ön plana çıkarılması, yaygınlaştırılması ve turizm görselliğine katkı sunulması,
Yapı stoğunun şehrin tarihi dokusuna uygun mimari tasarımda ve turizm görselliğine uygun bir biçimde yapımının teşvik edilmesi,
Kaymakamlık, Belediye, Üniversite ve bu kurumların ilgili birimlerinin iş ortaklığıyla yeni üretilecek yapı stoğunda tarihi doku ve turizm görselliği çerçevesinde tip projeler çıkarılması,
Özellikle kıyı şeridinde park bahçe ve yeşillendirme çalışmalarında yine tarihi dokuyu yansıtacak park bahçe mobilyaları, kümbet benzeri çayhaneler ve turizm durakları ve bunlar arasında geçişleri sağlayacak kemerli yapılarla yeni alanların oluşturulması.

Lokasyon olarak turizm ve endüstriyel alanlarının belirlenmesi ve endüstriyel alanlarda ruhsatlama işlemlerinin turizm alanlarında ise turizm faaliyetlerinin sekteye uğramasının önüne geçilmesi,
Rezerv olarak tüketilen maden alanlarının rekreasyon alanı olarak ilan edilmesi ve yeşillendirme çalışmalarının yapılması.
Kuyumculuk ve takı tasarımı programından kalan atıl durumda olan cihazların çalışır duruma getirilerek eğitime hazır hale getirilmesi ve kullanılması.
Obsidyen ve benzeri yarı kıymetli olarak bilinen maden ürünlerinden hediyelik eşya üretim işinin teşvik edilmesi,

Tablo 2'de sunulan çözüm önerileri ve eylem planları, Ahlat yöresindeki madencilik faaliyetlerinin çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel olumsuz etkilerinin en aza indirilmesini hedeflemekte, turizm ve madencilik faaliyetlerinin bütüncül bir perspektifle ele alınmasını önermektedir.

Maden işletmelerindeki denetim mekanizmalarının güçlendirmesine yönelik öneriler, sektörün kurumsallaşması ve mevzuata uygunluğunun artırılmasını amaçlamaktadır. Maden işletmelerinde görülen denetleme boşluğunun giderilmesi, maden transfer yolu üzerindeki denetim istasyonlarında yapılacak olan denetim sayılarının artırılması ve cezai işlemlerin etkin bir şekilde uygulanması, işletmelerin güvenliği ve sürdürülebilirliği açısından oldukça önemlidir. Bu perspektifle yapılacak olan faaliyetler, sürdürülebilir bir yapının oluşmasına olanak sağlayacaktır.

Çevresel sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi açısından, yeşil enerji ve çevre dostu üretim sisteminin oluşturulması ve bunun tüm işletmelerde uygun şekilde kullanılması önemli bir başlık olarak göze çarpmaktadır. Üretim tesislerinin güneş enerji sistemleriyle donatılması, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı gerek maliyetlerin azalmasına gerekse sürdürülebilirliğin sağlanmasına olanak sağlayacaktır. Bu durumun, üniversite veya devlet teşviğiyle gerçekleştirilebilmesine imkân verilmesi gerekmektedir. Ayrıca, devlet planlama ve politika geliştirme süreçlerinde söz konusu enerji sorununa yönelik olarak birtakım önerilerin sunulması da sürdürülebilirlik açısından benimsenecek bir stratejinin oluşmasına ön ayak olacaktır.

Üretim tesisleri ulaşım ve transfer altyapısının turizm ile kesişimi sorununa yönelik olarak geliştirilen çözüm önerisi ise, madencilik faaliyetlerinin çevre ve turizme yönelik olumsuz etkilerini en aza indirmeyi amaçlamaktadır. Nitekim bu durumda tonaj sınırlamalarına da dikkat edilmesi hususu ve tozuma olayı ön plana çıkmaktadır. Bu duruma yönelik olarak söz konusu maden transfer araçlarına yönelik olarak net bir şekilde belirlenmiş bir seyir güzergahının oluşturulması ve yeni bir çevre yolu güzergahının belirlenmesi önerilmektedir.

İnsan kaynaklarına yönelik öneriler incelendiğinde ise vasıfsız ve eğitimsiz işçi çalıştırmayı önlemek için madencilik sektöründe çalışabilecek nitelikli işgücü kazandırma ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda üniversitenin de dahil olacağı eğitim faaliyetleri organize edilerek sertifika programlarının başlatılması, ayrıca sektörde çalışmaya başlamadan önce bir oryantasyon programının düzenlenmesi önerilmektedir. Bu durumun, sektörün profesyonel anlamda gelişmesine olanak sağlayacağı düşünülürken aynı zamanda iş güvenliği ve verimliği de artırabileceği ön görülmektedir.

Ahlat yöresinin kültürel ve mimari açısından uyumsuzluğu sorununa yönelik olarak planlanan çözüm önerileri ise Ahlat'ın tarihsel açıdan taşımış olduğu kimlik, turizm potansiyeli ve madencilik faaliyetlerine yönelik bir bütüncül bakış açısıyla yaklaşılması gerektiğini vurgulamaktadır. Şehir silüetinde ahlat taşının ön plana çıkartılması ve yeni yapılacak yapılarda şehir silüetinin ve dokusunun bozulmayacak şekilde malzemelerin kullanılması gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda Ahlat taşının kullanımının yaygınlaştırılması ve turizm imajına katkı sunacak şekilde tasarımlarda kullanılması önerilmektedir. Kaymakamlık, belediye, üniversite ve bu kurumların ilgili birimlerinin ortaklaşa planlayacağı yeni üretilecek yapı stoklarının tarihi dokuya ve turizm görselliğine yönelik tip projelerin oluşturulması önerilmektedir. Kıyı şeridi için önerilen park bahçe ve yeşillendirme çalışmalarının yine tarihi dokuyu yansıtacak biçimde planlanması, kümbet benzeri çayhaneler ve turizm duraklarının olması, bu yapılar arasında geçişe olanak sağlayan kemerli yapılar ile yeni alanların oluşturulması öneriler arasında yer almaktadır.

Maden işletmeleri ve turizm alanlarının kesişim noktalarında yaşanan yasal prosedür sorunlarına yönelik olarak ise, iki sektörün birbirlerini olumsuz anlamda etkilemelerinin önüne geçilmesi amacıyla birtakım öneriler verilmektedir. Turizm ve endüstriyel alanların belirlenmesi ve ruhsatlama işlemleri neticesinde turizm faaliyetlerinin aksamaması önerilmekte, rezerv olarak tüketilen maden alanlarında rekreasyon alanları olarak ilan edilerek yeşillendirme çalışmalarının başlatılması vurgulanmaktadır. Bu durum sürdürülebilirlik açısından da önem arz etmektedir.

Âtıl ve atık kaynakların kullanılmasına yönelik getirilen öneriler incelendiğinde, söz konusu kuyumculuk ve takı tasarımı ön lisans programlarından kalan atıl cihazların çalışır duruma getirilerek eğitim öğretime hazır hale getirilmesi önerilmektedir. Ayrıca maden potansiyeli ve turizm açısından değerlendirilemeyen obsidyen ve benzeri yarı kıymetli olarak bilinen maden ürünlerinden hediyelik eşya üretiminin teşvik edilmesi, yerel ekonomiye katkı sağlayacak birer ürün oluşturulmasına olanak sağlayacağı düşünülmektedir.

Kültürel dokuyu ve taş işçiliğini kültürel bir miras olarak tanıtmak amacıyla turizm sektöründe deneyim atölyelerinin kurulması, söz konusu yarı kıymetli maden ürünlerinin yalnızca birer madde olarak değil katma değere sahip birer ürün olarak değerlendirilmesine olanak sağlayacaktır.

6. SONUÇ

Ahlat örneği, madencilik ve turizmin bir arada var olabileceği nadir bölgesel modellerden biridir. Bu iki sektör arasında yüzeyde bir çelişki görülse de doğru politikalarla yönetildiğinde **karşılıklı besleyici bir sinerji** yaratabilir.

Madencilik, Ahlat'ın ekonomik omurgasını oluştururken, turizm onun kültürel ve estetik yüzünü temsil etmektedir. Bu iki alanın birleşimi, bölgenin hem yerel kimliğini hem de ekonomik dayanıklılığını güçlendirir.

Sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda, Ahlat'ta **doğal kaynak yönetimi, kültürel mirasın korunması ve turizm planlamasının entegrasyonu** bir zorunluluktur. Bu model, yalnızca

Ahlat için değil, benzer jeolojik–kültürel potansiyele sahip tüm Anadolu kentleri için örnek teşkil etmektedir.

Ahlat yöresi, madencilik faaliyetleri ve kültürel tarihi açısından özgün bir bölge olarak görülmektedir. İlçedeki doğal kaynaklar ve maden işletmelerinin çeşitliliği ve özellikle ahlat taşı, pomza, perlit gibi pek çok madeni ürünlerin bulunması bölgenin ekonomik sürdürülebilirliği açısından kritik bir öneme sahiptir.

Kültürel mirasın korunabilmesi ve turizm potansiyelinin gerçekleştirilebilmesi için madencilik ve turizm sektörleri birbirilerini destekleyici bir biçimde ilerleme kaydetmelidir. Çalıştay sonuçları incelendiğinde, yörede bulunan sorunların sistematik bir biçimde ortaya konulduğunu göstermektedir. Söz konusu bu sorunların planlama süreçlerinde ortak bir akıl ile hareket edildiğinde çözülebileceğine işaret etmektedir. Madencilik ve turizm sektörlerinin birbirileriyle ilişkili iki sektör olarak ele alınması gerekliliği ve bütüncül olarak sürdürülebilir bir kalkınma modeliyle hareket edilmesi gerekliliğini ön plana çıkarmaktadır.

Madencilik sektörü açısından incelendiğinde denetim eksikliklerinin genel bir sorun teşkil ettiği görülmektedir. Ayrıca bu kapsamda görülen eksikliklerin gerek iş güvenliği gerekse sürdürülebilirlik açısından birtakım riskler barındırdığı görülmektedir. Ayrıca enerji maliyetlerinin yüksekliği, söz konusu işletmelerin yenilenebilir enerji kullanımlarına yönelik yapacakları yatırımların önemine dikkat çekmektedir. Çalıştay sonucunda sunulan öneriler arasında yer alan güneş enerji sistemlerinin yaygın hale getirilmesi, söz konusu maliyetlerin azaltılmasına destek verecek niteliktedir. Bu durumun da üniversite veya devlet teşviğiyle gerçekleştirilebilmesine imkân verilmesi önem arz etmektedir. Çevresel olumsuz etkilerin en aza indirilebilmesi için tozuma olayının önüne geçilmesi, yeni ulaşım güzergahlarıyla mümkün olabilecektir.

Turizm sektörü açısından bakıldığında ise Ahlat'ın jeolojik ve tarihi mirasının oldukça önemli bir turizm potansiyeline sahip olduğu görülmektedir. Ahlat taşının sahip olduğu mimari ve tarihsel değer düşünüldüğünde, bölgede kullanımının yaygınlaşması teşvik edilmelidir.

Madencilik ve turizm alanlarının kesişmesi, turizm alanları ve sektör alanları arasında ayrımı gerekli kılmaktadır. Çalıştay sonuçlarında önerildiği üzere, tüketilmiş maden sahalarının birer rekreasyon alanına çevrilmesi, yeni turizm alanlarının oluşmasına katkı sunmaktadır. Bu durum bölge turizminin gelişimine doğrudan katkı sunmaktadır. Ayrıca yarı kıymetli taşlardan yapılacak olan hediyelik eşyaların satılması ve deneyimsel atölyelerin kurulması da yerel ekonomi ve turizm açısından doğrudan katkı sağlayabilecek birer unsur olarak düşünülebilir.

Genel olarak çalıştay raporu incelendiğinde, Ahlat'ta turizm sektörü ve madencilik sektörü sorunlarının bütüncül bir bakış açısıyla ele alınması gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Bölgede bulunan sorunların stratejik bir planlama dahilinde çözülebileceği öngörülmektedir. Bu bağlamda gerek madencilik gerekse turizm endüstrisinin ortak bir gelecek perspektifiyle bütüncül bir biçimde planlanması, sürdürülebilir bölgesel kalkınmayı hedefleyen bir yaklaşımı mümkün kılacaktır.

7. KAYNAKÇA

Akın, M., & Eren, F. (2020). Volkanik kayaçların mimari ve turistik kullanımı üzerine bir değerlendirme. *Anadolu Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 31*(2), 145–158.

Alkan, A. (2020). Cittaslow ve sürdürülebilir şehircilik. *Kent ve Planlama Dergisi, 12*(1), 24–38.

Barrera-Fernandez, D., Hernandez-Escampa, M., & Santana, A. (2016). Urban tourism planning and sustainability: A cultural perspective. *Journal of Urban Management, 5*(1), 40–52.

BEÜ. (2022). *Ahlat Taş İşçiliği ve Kültürel Miras Çalıştayı Sonuç Raporu.* Bitlis Eren Üniversitesi Yayını.

Bitlis Ticaret Odası. (2022). *Yerel Kalkınmada Madencilik ve Taş İşçiliği Raporu*

Conlin, M., & Jolliffe, L. (2011). *Mining Heritage and Tourism: A Global Synthesis.* Routledge.

DAKA. (2021). *Bitlis İli Pomza İşleme Tesisi Ön Fizibilite Raporu.* Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı.

Davulcu, M. (2015). *Ahlat taşının mimari miras içindeki yeri.* İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları.

Edwards, J. A., & Coit, J. C. (2013). Industrial heritage tourism and regional regeneration: Lessons from Europe. *Tourism Geographies, 15*(3), 353–377.

Evcin, A. (2018). Türkiye pomza endüstrisinin gelişimi ve sürdürülebilirliği. *Mühendislik Bilimleri Dergisi, 25*(2), 79–92. Fairclough, G. (2008). Cultural landscape, sustainability and heritage values. *Landscape Research, 33*(2), 157–173.

Filimonau, V. (2014). From mining to tourism: Lessons from the industrial heritage transformation. *Tourism Management, 45*, 91–101.

Göksel, Z. (2021). Katılımcı planlama yaklaşımlarıyla yerel kalkınma modelleri. *Yerel Yönetim Araştırmaları Dergisi, 4*(1), 65–81.

Köşker, E. (2018). Ahlat taşının malzeme özellikleri ve koruma stratejileri. *İTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, 17*(3), 45–56.

Li, X., & Cheng, Y. (2023). Mining heritage and tourism synergy: Environmental and cultural sustainability. *Resources Policy, 84*, 106–124.

Mo, J., et al. (2023). Simulation analysis of land-use spatial conflict in a geopark. *Journal of Environmental Management, 332,* 117395.

MTA. (2020). *Tatvan–Nemrut–Adilcevaz Perlit Etüt Raporu.* Ankara. UNESCO. (2019). *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention.* Paris: UNESCO.

UNESCO. (2020). *Community-based approaches to safeguarding cultural heritage.* Paris: UNESCO.

Varol, O. (2016). Bitlis ve Van illerinde pomza madenciliğine genel bir bakış. *Madencilik, 55*(3), 27–34.

Yılmaz, E., & Yücel, G. (2019). Madencilik faaliyetleri ve doğal kaynak yönetimi üzerine bir değerlendirme: Türkiye örneği. *MTA Dergisi, 159*, 75–92.